

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
2019-YL-074

**KARL POPPER'İN SİYASET FELSEFESİ'NİN ETİK
TEMELİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA**

HAZIRLAYAN
Deniz BERK ALBAYRAK

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Yavuz KILIÇ

AYDIN-2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı Deniz BERK ALBAYRAK tarafından hazırlanan “Karl Popper’in Siyaset Felsefesi’nin Etik Temeli Üzerine Bir Çalışma” başlıklı tez, .../.../2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan:		
Üye :		
Üye :		

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarihsayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdür V.

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.../.../2019

Deniz BERK ALBAYRAK

ÖZET

KARL POPPER'İN SİYASET FELSEFESİ'NİN ETİK TEMELİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Deniz BERK ALBAYRAK

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yavuz KILIÇ

2019, X + 75 sayfa

Popper'in bilim ve siyaset felsefesine ilişkin görüşleri epistemolojik bağlamda ele alınmış ve felsefi görüşü yorumlanırken etiğe ilişkin düşünceleri neredeyse hiç hesaba katılmamıştır. Bu çalışmada özellikle Türkçe literatürde eksik olduğunu düşündüğümüz bu nokta tartışıldı ve Popper'in siyaset felsefesinin etik bağlamda okunabileceği ve böyle bir okumanın önemi gösterilmeye çalışıldı. Tezimizde, 'Popper'in siyaset felsefesinin temelinde insan ve değer görüşü yatmaktadır' düşüncesini *ana kabul* olarak hareket ettik.

Bu düşünceyi göstermek amacıyla, Tezimizin birinci bölümünde Popper'in siyaset felsefesi bağlamında ortaya koyduğu kavramlar ele alındı. Sözgelişi açık toplum, kapalı toplum, entelektüel sorumluluk, özgürlük, akılcı tutum, eleştirel akılcılık, tarihsicilik, ulus devlet gibi kavramlar tek tek ele alınarak, bunların etikle olan bağlantısı gösterilmeye çalışıldı.

İkinci bölümde Popper'in siyaset felsefesinde etiğin yeri değerlendirildi. Bu yapılırken, siyaset felsefesinde Popper'in insan görüşü ve değer görüşünün önemli bir yere sahip olduğu görüldü. İnsanın kendi aklını kullanarak iyiyi seçebilme yeteneğinin önemini gösteren Popper'in; insanın rasyonelliğini, başka bir deyişle eleştirel rasyonalizmi özgürlük, sorumluluk, hoşgörü, saygı, dürüstlük gibi insani değerler (genel olarak kişi değerleri diyebileceğimiz değerler) bağlamında siyaset felsefesinin temeline nasıl yerleştirdiği tartışıldı.

Tartışma ve Sonuç kısmında ise Popper'in siyaset felsefesinin etik temeli görülmezse, onun epistemolojinin, bilim ve siyaset felsefesinin doğru anlaşılacağı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Siyaset görüşünün temelinde etik bir anlayış olduğunda, bu anlayış, insana yaraşır olanı söylemesi bakımından önem arz etmektedir. Bu yanı sıra siyaset felsefesi, ancak geleceğe ilişkin bir 'etik bir kaygı'yla, kendini insanlığa karşı sorumlu

hissetmeyle yapılabilir, sonucu çıkarılabilir. Çünkü “insana yaraşır olan”ı bize ancak - normatif de olmayan- bir etik söyleyebilir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Açık/Kapalı Toplum, Eleştirel Akılcılık, Hoşgörü, Sorumluluk, Etik.

ABSTRACT

A STUDY ON THE ETHICAL BASIS OF KARL POPPER'S POLITICAL PHILOSOPHY

Deniz BERK ALBAYRAK

MSc Thesis at Philosophy

Supervisor: Prof. Dr. Yavuz KILIÇ

2019,X + 75 pages

Popper's ideas on philosophy of science and politics have been addressed mainly in the epistemological context, yet his thought on ethics has hardly been taken into account while interpreting his philosophy in general. In this study, this point which we think to be overlooked especially in Turkish literature, is discussed and it was tried to be shown that the political philosophy of Popper can be read in the ethical context and that such a reading is important. In our thesis, we started by taking the assertion that 'at the bottom of Popper's political philosophy lies his view of human and value' as our principle assumption.

In order to explain this thought, in the first chapter of our thesis, Popper's concepts in the context of political philosophy were discussed. Concepts such as; open society, closed society, intellectual responsibility, freedom, rationalistic attitude, critical rationalism, historicism, nation-state were attempted to be clarified one by one and in their connection with ethics.

In the second chapter, the role of ethics in Popper's political philosophy was evaluated. In doing so, it was seen that Popper's views related to being human and ethical values have a critical place in his political philosophy. It was discussed how Popper, who indicates the significance of human being's ability to choose the good by using his own mind, based his political philosophy on the rationality of human being or to put it differently; on critical rationalism understood in the context of human values such as freedom, responsibility, tolerance, respect and honesty.

In the Discussion and Conclusion section, it is attempted to put forward that if the ethical basis of Popper's political philosophy is not acknowledged, neither his philosophy of science nor his political thought can be understood properly. When there is an ethical understanding at the basis of his political thought then it becomes possible to talk in

accordance with human dignity. In this sense we can conclude that, political philosophy is possible provided that there is an ‘ethical concern’ about future and a sense of responsibility for humanity. Because only –not also a normative ethics- can offer us a humanitarian morality.

KEYWORDS: Open/Closed Society, Critical Rationalism, Tolerance, Responsibility, Ethics.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, politikaların insana yaraşır çözümler üretebilmeleri için temelde etik ilkeleri benimsemeleri gerekliliği düşüncesini temele almaktadır. Siyaset ve etik arasındaki bu bağlantının farkına varmam, öncelikle lisans eğitimim sırasında aldığım insan hakları ve siyaset felsefesi dersleri sonucunda oluşan ilgimle başladı. Daha sonra aldığım yüksek lisans derslerimle varolan ilgim siyaset ve etik arasındaki bağlantı üzerine bir tez yazma isteğine dönüştü. Karl Popper üzerine yaptığım okumalar ve literatür araştırmaları sonucunda, siyaset felsefesinin temelindeki insani değerleri gözönüne alarak yapılmış bir çalışma olmadığını gördüm. Bu yüzden literatüre özgün bir çalışma kazandırabileceğimi düşündüğüm için bu çalışmayı kaleme aldım. Elbette Popper'in sorunu ele alış biçimi ya da siyasetin etikle bağlantısı, siyasetin etik bir temelinin olması gerektiği düşüncesi Eskiçağdan beri var ve bu bilinmektedir. Ne var ki Popper'de bu bağlantı gözardı edilmiş görünüyor.

Tezimizin konusu, daha önce çalışılan bir konu olmadığı için kaynak konusunda bazı sıkıntılar yaşadım. Bununla birlikte Popper'in tüm kitaplarının Türkçeye çevrilmiş olması çalışma esnasında benim için kolaylık sağlamıştır.

Bu çalışmanın meydana gelmesinde her türlü yardımını, bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen değerli danışmanım, hocam Prof. Dr. Yavuz KILIÇ'a, tez yazımı süresince hem varlığıyla hem de düşünsel katkılarıyla destekçilerim olan sevgili eşim Orkun ALBAYRAK'a ve sevgili dostum Tuğçe ESER'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Deniz BERK ALBAYRAK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	7
1. POPPER'İN SİYASET FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE BU KAVRAMLARIN ETİKLE BAĞLANTISI.....	7
1.1. Kapalı Toplumun Altında Yatan Neden: Tarihsicilik.....	8
1.1.1. Platon Eleştirisi.....	11
1.1.2. Aristoteles Eleştirisi.....	14
1.1.3. Hegel Eleştirisi.....	15
1.1.4. Marx Eleştirisi.....	16
1.2. Ahlaksal Seçim ve Bu Seçimin Akılcı Tutumla Bağlantısı.....	18
1.3. Açık Toplumun Yaratıcısı: Özgürlükçü, Eşitlikçi Yetkin Birey ve Asıl Entelektüeller .	24
1.4. Ulusal Devlet ve Demokrasi.....	27
1.5. Bir Umut Olarak Açık Toplum ve Bu Umudun Önündeki Engel: Kapalı Toplum.....	31
2. BÖLÜM	39
2. POPPER'İN SİYASET FELSEFESİNDE ETİĞİN YERİ.....	39
2.1. Yeni Meslek Etikleri.....	50
2.2. Siyaset Felsefesi Alanında Etik ve İnsan Aklının Önemi.....	53
2.3. Özgürlük ile Sorumluluk İlişkisi.....	59
2.4. Açık Toplumda Saygı ve Dürüstlük.....	61
3. TARTIŞMA VE SONUÇ	64
4. KAYNAKLAR	73
ÖZGEÇMİŞ	75

GİRİŞ

“Siyaset ne içindir?” diye sorulduğunda, sanırız hiç duraksamadan, “insan için” yanıtı verilecektir. Ne var ki, siyaset felsefesi üzerine düşüncelerini dile getiren her filozofun, düşünürün bu soru bağlamında eserlerini yazdığını söylemek zor görünüyor. Felsefe tarihine şöyle bir bakıldığında, siyaset felsefesi görüşünde insanı unutan ya da insani değerleri hesaba katmayan, etik değerlerden söz etmeyen kimi filozoflar olduğunu görürüz. Sözceliği, siyaset felsefelerinde hoşgörü, sorumluluk, dürüstlük, saygı gibi etik değerlerin adı bile geçmez ya da “insan kalma”nın yolu olarak bu ve buna benzer değerler görülmez. Bu konuda ilk akla gelen isimler olarak Augustinus, Machiavelli, Hobbes, Locke, Hegel, Marx sayılabilir.¹

Siyaset, Aristoteles’ten beri, yurttaşları erdemli kılma bilimi ise, insanla ilgili olanı ve insana yaraşır olanı ortaya koymaya çalışması beklenir. Bu bakımdan düşünüldüğünde siyaset felsefesi, ancak geleceğe ilişkin bir ‘etik bir kaygı’yla kendini sorumlu hissetmeyle yapılabilir ya da yapılması beklenir. Bu kaygı elbette insanlığın geleceğine ilişkin olan bir kaygıdır da. “İnsana yaraşır olan”ı bize ancak etik söyleyebilir, bu konuda bizi uyarabilir. Bu kaygıları taşımayan bir siyaset felsefesi kavramsal çözümler yapabilir elbette, ama yaşama dokunması neredeyse olanaksızdır. Yaşamla bağı kurulamayan bir anlayışın, görüşün insani sorunlara çözüm getirmesi ise beklenemez gibi görünüyor. Bu yüzden, siyaset felsefesi görüşünde insani değerlere ya da etik temellere yer veren filozofların görüşleriyle, etik temele yer vermeyen filozofların görüşleri, insani sorunlara çözüm getirme noktasında farklılıklar taşıyacaktır.

Siyaset düşüncesinin etikten ayrı ele alınamayacağını ilk ortaya koyan, bu alanın aynı zamanda kurucusu da olan filozof Aristoteles’tir. Aristoteles etik ile ilgili görüşlerini ortaya koyduğu *Nikomakhos’a Etik*’de iyi ve bununla bağlantılı olarak mutluluk hakkında bir soruşturma yapar. Yapılan iyi/mutluluk soruşturmasının aslında politik bir araştırma olduğunu da söyler. Başka bir deyişle, iyi/mutluluk hakkında yapılacak olan bir çalışmanın ancak siyaset biliminin işi olduğu düşünülür. Çünkü Aristoteles’e göre etik ve siyaset birbiri

¹ Sözceliği Machiavelli’nin siyaset düşüncesinde ahlaki bir temel yoktur; Hobbes’ta devletin varlık nedeni “bireysel güvenlidir”; Locke’ta bireysel güvenlik yine öne çıkarılmıştır ama bunun yanında özgürlük ve özel mülkiyeti korumak da önemlidir. Hegel’de özgürlük, vs. sayılabilir. Ancak buradaki vurgumuz etik değerlerin çok da hesaba katılmadığıdır, yoksa özellikle Hegel ve Marx için, aynı zamanda 20.yüzyılın önemli filozofları için de, liberal düşüncenin öne çıkardığı demokrasi, özgürlük gibi toplumsal değerleri görebiliriz. Ne var ki, Popper’in de öne sürdüğü gibi, Marx belli bir sınıfın çıkarı için ve Hegel ise ulusal çıkarlar ve gelenekler için insanı unutmamıştır (Popper, 2013a: 506).

ile bağlantılıdır; etik temeli olmayan bir siyaset düşünülemez. Hatta *Politika* adlı eserinin *Nikomakhos'a Etik* adlı eserine ek olarak yazıldığı da birçok düşünür, filozof tarafından dile getirilir.

Aristoteles'le birlikte aslında birbirimize karşı ahlaki yükümlülüklerimiz olduğu ve bu durumun sadece etikle değil siyasi alanla da ilgili olduğu ortaya koyulmuştur. Birbirimize karşı olan kişisel sorumluluklarımıza ilişkin bir değerlendirmenin eşitlik, demokrasi, hoşgörü gibi toplumsal değerlere, kişi değerlerine yer açması gerekliliğinin önemi de Aristoteles'le birlikte oluşan bir düşünce olarak görülmektedir. Bununla birlikte etik ve siyaset arasındaki ilişkinin önemi de kendini göstermiştir. Varolan sorunlar insanla ilgili olduğu için, insanı gözardı ederek yapılan bir siyaset felsefesinin insani sorunlara bir çözüm yolu sunabileceği söylenemez.

Aristoteles'ten sonra Kant da etikle, ahlaklılıkla temellendirdiği bir siyaset felsefesi ortaya koymuştur. Kant'a göre, Aristoteles'in dile getirdiği gibi, herkesin üzerinde uzlaşılacağı bir mutluluk tanımı yoktur. Aslına bakılırsa, Kant zaten yasa söz konusu olduğunda, mutluluk gibi bir ödevimizin olamayacağını düşünür. Bununla birlikte Kant bilgide olduğu gibi etiğin temelinde de herkes için aynı olan bir yasanın olması gerektiğini savunur. Bu yasa, yani ahlak yasası, doğal belirlenim içindeki insanın sonradan kendi aklını kullanarak ortaya koyduğu ve yine kendisinin uyduğu bir yasadır. Böyle bir yasa, insanın hem kendisi için istediği ve eylemlerini ona göre yönlendirdiği öznel bir ilke hem de başkalarının da isteyebileceği ve eylemlerini ona göre yönlendirdikleri genel bir ilkedir. Kant'ın deyişiyle ifade edersek; “ancak aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun” (Kant, 2009:38). Böyle bir yasayı ancak özgür bir insan isteyebildiğinden dolayı, ahlak yasası özgürlükle bağlantılıdır.

Yirminci yüzyılda, Aristoteles ve Kant'ın görüşlerinden oldukça etkilenen ve tıpkı Aristoteles gibi siyaset görüşünün temelinde etik değerlerin olması gerektiğini düşünen filozoflardan biri de Popper'dir. Yirminci yüzyılda yaşanan dünya savaşları, ekonomik bunalım ve dünya genelindeki adaletsizlikler gözönüne alınırsa, bu sorunların insanın doymak bilmezliğinin bir sonucu olarak da görülebilir. Dünya sorunları bağlamında düşünülürse, günümüz dünyasında siyaset felsefesinin etik bir temeli olmasına her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğunu da söyleyebiliriz.

“İyi ve kötü arasındaki sınırların giderek görünmez hale geldiği ya da iyi olana dair inancımızın yerini büsbütün bir umutsuzluk ve kötüye karşı duyarsızlık durumuna bıraktığı bugün, belki de insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar etik ve politik kavramlar üzerine yeniden düşünmeye, başka bir ifadeyle siyaset felsefesine -ya da teorisine- ihtiyacımız olduğu açıktır” (Tunçel-Gülenç, 2014: 16).

Bu bakımdan siyaset felsefesi ile ilgili bir değerlendirme yaparken özgürlük, sorumluluk, saygı, dürüstlük, hoşgörü gibi etik değerleri gözardı etmemek insanlığın yüzyüze geldiği sorunların çözümü için yerinde bir düşünce olarak görünüyor. Siyaset felsefesini yukarıda dile getirdiğimiz etik değerler temelinde ortaya koyan bir filozofun, etik temeli olan bir siyaset felsefesi ortaya koymakla, çağının sorunlarına yaklaştığını söyleyebiliriz. Tam da bu nedenle bu çalışmada, bilim felsefesi görüşü temele alınarak siyaset felsefesi değerlendirilen, ama siyaset felsefesinin etikle, ahlaklılıkla ilgili yanı gözardı edilmiş olan Popper’in siyaset felsefesinin etik bir temeli olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Çağının sorunlarını bilen, bu sorunların çözümü için çabalayan bir filozof olarak Popper, Aristoteles ve Kant’ta olduğu gibi insanı hem iyiyi hem de kötüyü tercih etme potansiyeline sahip bir varlık olarak ele alır. İnsanın nasıl iyiyi tercih edeceği konusunda Popper, kendi aklını kullanarak ancak iyi bir tercihte bulabileceğini dile getirir. Burada onun siyaset felsefesinde önemli bir rol oynayan “eleştirel akılcılık” kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Eleştirel akılcılık, insanın herhangi bir yetkeye itaat etmesini engellemektedir. İtaat etmek ya da itaat etmemek, elbette aklını kullanıyorsa, kişinin kendi elindedir. Bu nedenle insan kendi aklını kullanarak (aklını bir başkasının emrine vermeden) değerlendirmelerde bulunup her zaman iyiyi seçme olanağına sahiptir. Bu bağlamda ele alındığında, eleştirel akılcılık etik bir talep olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu talep biliminsanlarının *tutumuna* yönelik olarak dile getirilen bir talep diye düşünülebilir.

Popper’in felsefesinde Sokrates’in bilgi ve erdemler üzerine söyledikleri ve Kant’ın epistemolojisi, etik ve siyaset felsefesi görüşlerinin etkisi de açık bir şekilde görülmektedir. Bu etki özellikle *Daha İyi Bir Dünya Arayışı* adlı kitabında açıkça dile getirilmektedir. Felsefi görüşünün merkezinde yer alan eleştirel akıl kavramı Kant’ın otonom insan ve aydınlanma görüşünün etkisiyle oluşmuş gibi görünmektedir. Kant’ın *Aydınlanma*

Nedir?'de dile getirdiği 'Kendi aklını kullan' söylemi, Popper'in akılcı tutum ve eleştirel akıl kavramlarının odak noktasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte Sokrates'in "Bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir" sözünü kendi felsefesi için hareket noktası olarak alan Popper, daha iyi bir dünya için Sokrates'in bu sözünün herkes tarafından hatırlanması ve üzerine düşünülmesi gerekliliğine vurgu yapar. Sokrates'in bu sözü daha iyi bir dünya için bir çağrı olarak dile getirilir ve bu çağrının bizi nasıl saygı, dürüstlük, hoşgörü, sorumluluk gibi ilkelere, değerlere götürdüğü ve uygulama alanı bulduğu hemen hemen tüm kitaplarında ele alınmaktadır.

Herkesin kendi aklını kullanarak karar verdiği ve eylemde bulunduğu toplumlara Popper, açık toplum demektedir. Açık toplum eleştiriye açık olan, sürekli değişen, tüm vatandaşlarının özgür, eşit olduğu, insan haklarının uygulandığı ve korunduğu, hem sanata hem de bilime ve felsefeye hak ettiği yerin verildiği toplumlardır. Açık toplumun sürekliliği barış durumunun sürekliliğiyle yakından bağlantılıdır. Bu yüzden, insanların yalnızca savaş dışı bir durum için değil, barışın önemi konusunun da büyük bir çaba harcaması gerektiği sürekli vurgulanır. Belki de Popper'in felsefesinin en önemli etik ilkesi *barıştır*, diyebiliriz. Atom bombasıyla dünya çapında bir yıkım tehdidinin acı bir gerçek olduğu bir çağda barış, sadece bir görev veya bir zorunluluk değil, hayatta kalmamız için bir önkoşul haline de gelmektedir. 1992 yılı Nisan ayında *Der Spiegel*'e verdiği röportajda Popper, ilk amacımızın barış olması gerektiği iddiasına dayanarak, bugün barış için savaşmamızın bir görev ve sorumluluk olduğunu dile getirmiştir. Savaşı tamamen yok etmek ve sürekli barış içinde yaşamak açık toplumun geleceği için önemli bir yer teşkil etmektedir. Onun hem ulusal hem de uluslararası düzeyde barış için mücadele konusundaki ısrarı, daha iyi, daha insani, daha rasyonel ve daha adil bir dünya için etik bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Barış için kişisel çabalarımız ve dünyanın gerçek sorunlarının daha iyi anlaşılması açık toplumun etiğine dayandırılmaktadır.

Popper'e göre ulusal ve uluslararası düzeyde barışın sağlanabilmesi ve korunabilmesi için hoşgörünün egemen olduğu bir ortam zorunludur. Hoşgörü eğitim sistemi içinde çocuklara kazandırılacak bir karakter özelliği olarak görülmektedir. Bu yüzden eğitim sisteminin şiddetten uzak; dürüstlük, saygı, hoşgörü kavramlarının merkezinde, çocukların kendi düşüncelerini özgürce dile getirme ve savunma fırsatı buldukları bir platform olarak geliştirilmesine vurgu yapmaktadır.

Sözü edilen eleştirel akılcılık fikri, tüm kişisel ve sosyal çatışmaların hoşgörü ve rasyonellik ilkesini benimsenerek çözülebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu nedenle hoşgörünün, insan hakları suçları dediğimiz birçok suçun gerçekleşme olasılığını önleyeceği inancını Popper'in de taşıdığını söyleyebiliriz. Hoşgörülü bir tutum, karşımızdakinin argümanlarını dinlememizi sağlayacak ve ona karşı olan tutumumuzu değiştirecektir. Popper'in bu noktada dile getirdiği, diğer kişilerle olan ilişkimizin temelinde neyin olduğu sorusuyla bir tür hesaplaşmadır, diyebiliriz. Bu ilişkinin temelinde akıldışı tutumlar olduğunda, ırk, dil, din, kültür gibi bazı farklılıklar bir değerlendirme ölçütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir durumda farklı olana karşı her türlü suç işlenmesi olanağı artmaktadır. Ancak akılcı tutum, eleştirel akılcılık, farklılıkların bir avantaj olduğunun farkında olmayı gerektirir. Çünkü benim bakış açımdan farklı bir bakış açısı doğru olanı bulmada, (daha iyi olanı bulmada da) büyük bir kolaylık sağlamaktadır. O halde farklılıkların çeşitliliği açık toplumun varolması ve devamı için bir önkoşuldur. Ahlaki normların dışında hoşgörü, dürüstlük, sorumluluk gibi erdemlerin, değerlerin başkalarıyla olan ilişkilerimizde bize yol gösterici olabilmesi ve bunların ancak eğitim yoluyla kazanılabilmesi Popper'in etikten ne anladığını ortaya koymamız için önemli bir ipucudur.

Popper'in, açık toplumun özelliklerini dile getirirken özgürlük, sorumluluk, eşitlik, hoşgörü, dürüstlük, saygı, eleştirel akıl kavramlarını nasıl ele aldığına bakılırsa, siyaset felsefesinin etik bir bakış açısına sahip olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Bu bakış açısı da onun genel felsefesi hakkındaki görüşümüzü oluşturacaktır.

Yukarıda dile getirdiğimiz düşünceler bağlamında, bu tezde Popper'in siyaset felsefesinin etik bir temeli olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda ve daha da önemlisi, Popper'in siyaset felsefesi (ve onun da dayandığı bilgi felsefesi görüşü) etik bir temelden yoksun bir biçimde değerlendirilirse, onun görüşlerinin, genel felsefesinin doğru bir biçimde anlaşılamayacağına işaret etmek amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda tezin birinci bölümünde Popper'in siyaset felsefesinin önemli kavramları olan açık toplum, kapalı toplum, entelektüel sorumluluk, özgürlük, eleştirel akılcılık, tarihsicilik gibi kavramlar ele alınmış ve bu kavramların etikle bağlantısı gösterilmiştir. Siyaset görüşünün etik bağlamda ele alınması Antik Yunan'da da egemen olan bir anlayıştır ve bu anlayışın, düşüncenin Popper felsefesi için de doğru bir düşünce olduğu söylenebilir.

İkinci bölümde ‘Popper’in siyaset felsefesinde etiğin yeri nedir?’ biçimindeki bir sorunun yanıtı verilmeye çalışıldı. Popper’in siyaset felsefesinde insan görüşü ve değer görüşünün önemli bir yeri olduğuna da bu bölümde değinilmiştir. Ayrıca, Popper’in, eleştirel rasyonalizminin temelinde de etik bir talep olduğu söylenebilir. Bu talep özgürlük, sorumluluk, hoşgörü, saygı, dürüstlük gibi insani değerler (genel olarak kişi değerleri diyebileceğimiz değerler) bağlamında dile getirildiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Tartışma ve Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapılarak, Popper’in felsefi düşüncesinin doğru anlaşılmasının yoluna işaret edilmiştir. Bu bağlamda onun etikten ne anladığı da belirlenmeye çalışılmıştır.

Tezimiz ana konusu siyaset felsefesinin etik temellerini göstermek olduğundan, zorunlu olmadıkça (ya da birkaç değini dışında), Popper’in bilim felsefesi ağırlıklı eserlerine değinilmemiştir. Onun bilim felsefesinin ve genel felsefi düşüncesinin etik bir temeli olduğu bu tezde vurgulanmış olsa da, bilim felsefesi görüşü paranteze alınmış, üzerine fazlaca yorum yapılmamış ya da yorumdan kaçınılmıştır.

1. BÖLÜM

1. POPPER'İN SİYASET FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE BU KAVRAMLARIN ETİKLE BAĞLANTISI

Popper'in siyaset felsefesinin temel sorunlarıyla ilgili pek çok çalışma yapıldığını biliyoruz. Bu çalışmalarda siyaset felsefesi ile bilim felsefesinin bağlantısı da ele alınmaktadır. Onun siyaset felsefesinin bilim felsefesi bağlamında ele alınmasının nedeni, bilim ile bilim olmayan arasındaki ayrımı yapabilmek için ortaya koyduğu yanlışlanabilirlik ilkesini, yöntemini, siyaset felsefesinde açık toplumun özelliklerini anlatırken de dile getirmesidir. Ancak burada gözardı edilen yanlışlanabilirlik yönteminin eleştirel akıl (ya da "ussal tartışma") ile bağlantısı ve eleştirel aklı oluşturan üç ilke ve bu ilkelerin de etik ilkelerle bağlantısıdır.

Sözü edilen ilkeler Sokrates'in "Bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir" görüşüne dayanmaktadır. İlkelerden birincisi her şeyin kesin bilgisine sahip olmanın olanaksızlığıdır. Bu nedenle herkesin, filozofların bile, hata yapabileceğini kabul etmesi ve hata yapana hoşgörülü olmanın gerekliliğidir. Bu da ikinci ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak üçüncü ilke ise birinci ilkeye rağmen sürekli hakikate ulaşmak için çaba içinde olmaktır. Eleştirel aklın temelinde olan bu üç ilkeyle ilgili olarak şunlar dile getirilir: "Hata yapabilirlik ilkesi (...) Akılcı tartışma ilkesi (...) Doğruya yaklaşma ilkesi (...). Bu üç ilkenin de hem bilgikuramsal hem de etik ilkeler olduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum" (Popper, 2001: 215).

Popper'in pozitivistliğe yönelttiği eleştiriler anti pozitivist tartışma çevrelerinde oldukça önemli yer tutmuştur. Toplumun açıklama iddiasındaki toplum kuramlarına, Platon'a, Hegel'e ve Marxizm'e karşı çıkışı ve liberal demokrasinin gerçekleştirilmesinin ve devamının bir zorunluluk olduğunu ispatlamaya çalışması Popper'in önemini daha da arttırmaktadır. Açık Toplumun istikrarını sağlamak konusunda demokratik düzenin yerleşmesinin önkoşulu olarak kurumların ötesinde bireysel zihniyet üzerinde durması da siyaset felsefesinin en can alıcı noktası olmuştur. "Bu kitap okuyucuda açık-zihinlilikten başka bir ön hazırlık gerektirmemekle birlikte, amacı ele alınan sorunları basitleştirmekten çok, çözmektir" (Popper, 2013a: 19).

Bu bölümde amacımız Popper'in siyaset felsefesinin temel kavramlarının etik-ahlaki temelini tartışmaktır. Onun siyaset felsefesinde gözardı edilen bağlama işaret edebilmek için siyaset felsefesinin ana kavramları olan açık toplum, kapalı toplum, tarihsicilik, ahlaksal seçim, eleştirel akıl, yetkin birey, ulusal devlet ve demokrasi kavramları ele alınacaktır.

1.1. Kapalı Toplumun Altında Yatan Neden: Tarihsicilik

Kapalı toplum tarihsici² görüşün bir ürünü olarak ortaya çıkar. Tarihsicilik, bir falcı gibi olup bitecekler hakkında kehanette bulunan tüm görüşlerin genel adıdır. Popper'e göre hiçbir siyaset felsefesi tarihsel kehanetler ortaya koyma gücüne sahip değildir. Dolayısıyla açık toplum görüşü ortaya konulurken bunun tam karşısında durduğu düşünülen ve tarihsel kehanetlerde bulunan tarihsici siyaset felsefesi eleştirilecektir. "Gelecek bize dayanır ve biz herhangi bir tarihsel zorunluluğa dayanmayız" (Popper, 2013a: 28).

Tarihselciliğin Sefaleti adlı eserini o, bilimsel yöntemlerin ya da bilimin yönteminin toplum felsefesine de uygulanabilirliği görüşünün ve böylece gelecekle ilgili olabilecekleri öngörüp ütopyalar oluşturmanın tarihselci görüşün temelinde olduğunu ortaya koymak ve bu görüşü eleştirmek için kaleme almıştır. Toplum felsefesinin temelindeki yöntem bilimin yöntemi değilse, o halde yöntem ne olmalıdır? İşte bu eserde tam da bu durum sorgulamaktadır. *Açık Toplum ve Düşmanları* eseriyle bu görüşünü tamamlayan Popper'in toplum felsefesi görüşünü sadece bilim görüşü üzerinden ele almak bu yüzden sığ kalacaktır. Magee'nin de dile getirdiği gibi eğer bütünlükçü bir şekilde onun siyaset felsefesini anlamak istiyorsak dile getirdiği etik kanıtları da gözardı etmememiz gerekir (Magee, 1982: 96).

Popper'e göre tarihsicilik iki şekilde görülür. İlki tabiatçılık aleytarı tarihsici görüş, ikincisi tabiatçılık taraftarı tarihsici görüştür. İlk tarihsici öğretisi, fizik ile sosyal bilimlerin kullandığı yöntem anlayışı karşılaştırılarak ele alınır. Bu karşılaştırmayı yaparken onun hareket noktası genellemedir. Tarihsici görüşe göre fiziğin yaptığı genellemeler, doğadaki tekbiçimcilikten kaynaklanmaktadır ve aynı durumlardan aynı sonuçlar çıkacağı görüşüne dayanır. Dolayısıyla bu genellemelerin sosyal teorilerde mümkün olmadığını, çünkü bu tarz değerlendirmelerin olanaksız olduğunu savunmaktadırlar. Bu nedenle sosyal alanlarda benzer durum sadece bir tek dönem için geçerlidir.

² Bu noktada tarihselcilik ve tarihsicilik kavramları arasındaki farka bakılabilir. Tarihselcilik, göreceliliğe ve çokcu (pluralist) bir yöntem anlayışına dayalı bilgi ve bilim görüşüdür. Tarihsicilik ise eninde sonunda spekülasyonlara başvuran bir tarih metafiziğidir (Özlem, 2012: 50).

“Tarihsici, sosyal tekbiçimciliklerin tabii bilimlerinden geniş ölçüde ayrıldıklarını savunarak bunlara karşı çıkar. Onlar bir tarihi dönemden diğerine değışirler ve onları değıştiren güç de insan faaliyetidir. Çünkü sosyal tekbiçimlilikler (uniformites) tabiat kanunları olmayıp, insan yapısıdır. Onların insan tabiatına dayandıklarının söylenmesi de insan tabiatının onları değıştirme, hatta kontrol altında tutma gücünün bulunmasından hareketledir” (Popper, 1995: 19).

Popper ahlaksal pozitivizm adı verilen görüşlerden biri olan, mevcut düzenin ahlak bakımından eleştirilmesinin mümkün olmadığını çünkü ahlak standartlarını belirleyen bu düzenin kendisinin olduğunu iddia eden görüşü ve gelecekte güçlü olanın haklı olacağını düşünen ahlaksal kuramı eleştirmektedir (Popper, 2013a: 38-39). Her iki görüş Popper’in tarihsici ahlak görüşü olarak adlandırdığı ahlak kuramlarıdır. Her iki kuram da otoritenin kimin elinde olduğuna dayandığı açık olan pozivist görüşler ya Platon’da olduğu gibi devleti yöneten kişinin/erkin ahlakını ya da Hegel ve Marx gibi gelecekte muzaffer olacağı düşünülen erkin ahlakının haklı olduğunu söyleyen, bu erklerin iyi kabul ettiklerini iyi kabul eden ve aksinden de sakınılmasını öğütleyen tarihsici ahlaksal kuramlardır.

O halde ahlaksal pozitivizmin tarihsici ahlak kuramı olduğu öne sürülürken, aynı zamanda bu kuramların yetkeyi belli bir erkin eline vermekle tek tek kişilerin aklını gözardı ettiği de ortaya koyulmaktadır. Bunun yanı sıra kişileri sorumluluktan muaf tutarak, kendi akılları ile sorgulayarak kararlar almalarını ve bu doğrultuda etik eylemlerde bulunmalarını engellemektedir. O halde bu kuramlara göre etik söz konusu değildir; doğru değerlendirme söz konusu değildir. Dolayısıyla kişilerin kendi aklını kullanmasına hiç gerek kalmadığı gibi, böyle bir şeyin olmaması için de erkin elinden gelen engellemeleri yapacağı toplumlar söz konusu olacaktır. Bu nedenle böyle toplumlar Popper’in kapalı toplum dediği ve Nietzsche’nin sürü olarak isimlendirdiği insan tipinin vatandaş olarak bulunduğu sürübaşı diye andığı kişilerinde devleti yönettiği toplumlardır.

“Neredeyse sanki tarihsiciler değışmeyen bir dünyanın kaybına karşılık, değışmeyen bir kanun tarafından yönetildiği için, değışmenin önceden görülebileceği inancına sınıksız sarılmakla kendi kendilerini teselli ediyor gibidirler” (Popper, 1995: 168).

Tarihsici ahlak kuramlarından bir diğeri ise dinlerin öne sürdüğü ahlaki görüştür. Bu ahlak kuramında da diğeri tarihsici kuramlarda olduğu gibi tek tek kişileri gözardı etme ve sadece düşünmeksizin, sorgulamaksızın itaat talep etme söz konusudur. Dolayısıyla sadece

söylenileni yapmakla sorumlu olan kişilerin kendi özgür düşüncelerinin hiçbir önemi olmadığı gibi, dinlerin buyruklarının sorgulanması da dinlerin yasakladığı bir durumdur. Bu noktada Popper'in tarihsici inançlara bağlanmanın kuvvetli dürtüsü olarak dile getirdiği peygamberlerin yeryüzünde cennet çağının geleceği kehanetini savunmaları gözönüne alındığında, bu düş kendi yaşamlarını yüceltmek için cesareti ya da gücü olmayanlar için ümit ve cesaret de verebilir. Fakat bu gibi etkilerin, insanları toplumsal yaşayışın günlük gereklerini karşılamaktan alıkoyacağı açıktır (Popper, 2013: 29-31). Bu nedenle tarihsici ahlak kuramlarının temele alınarak eylendiği toplumlarda eleştiri söz konusu olmadığı için ne özgürlük ne de etik ve insan haklarından söz etmek mümkün olacaktır. Aynı zamanda böylesi toplumlarda açık toplum değerleri ihlal edilmektedir, çiğnenmektedir. Çünkü kapalı toplumlar mevcut durumu korumak amacıyla baskı ve engellemeler yapabilen toplumlardır (Popper, 2013a: 504-505).

Tarihsicilik ile ütopyacılık ittifakının iki önemli ögesi vardır. Bunlardan biri tarihsel belirlenimcilik, diğeri ise holizmdir. Tarihsel belirlenimcilik tarihin belirli ve değiştirilemez bir doğrultuda durmadan ilerlediğini, toplumun da bu tarihsel yönde geliştiğini iddia eder. Gerek tarihsiciler gerekse ütopyacılar toplumun gerçek bir amacının olduğuna ve bunun tarihsel yasaların, yönelimlerin ya da dönemin ihtiyaçlarının saptanmasıyla bilimsel olarak bilinebileceğine inanırlar. Holizm ise toplumun, onu oluşturan bireylerden daha fazla bir şey olduğu, bireylerin üstünde ve onların kaderlerini biçimlendiren, kendi bağımsız yasalarıyla işleyen, dolayısıyla bilimsel olarak incelenebilecek organik bir bütün olduğu görüşüdür. Popper'e göre tarihsel belirlenimcilik ile holizmi buluşturan tarihsicilik-ütopyacılık ittifakı totaliter eğilimli olduğundan çoğulcu düşünceye ve açık topluma kapalıdır. Tarihin geri döndürülemez akış yönünü saptadığını düşünen kişi ya da gruplar “doğrunun” kendi tekellerinde olduğuna inanacaklardır. Bu “doğru” sayesinde kehanetlerde bulunacak ve kehanetleri doğrultusunda tüm toplumu bir an önce merkezi bir şablona göre topyekün değiştirmeye çalışacaklar, yepyeni bir toplumun inşasına soyunacaklardır. Böylesi bir toplum mühendisliği projesinde devlet toplumla özdeşleşir, bireyin hiçbir değeri kalmaz, muhalif sesler “gericilikle”, “tutuculukla”, “karşı-devrimcilikle” suçlanır. Bu tür bir anlayış eleştiriye tahammül edemez, hatalardan yeni şeyler öğrenmeyi olanaksız kılar. Popper'in düşüncesinde kapalı totaliter toplumun kökeninde yatan epistemolojik çerçeve budur.

“Bence bizler doğrudan doğruya siyaset tarihine bir anlam verebilir ve bir hedef koyabiliriz. Üstelik insana yaraşır bir anlam ve hedef(...) Bizler kendi içinde anlamsız bir

tarihe, özgürlük ve bilgiyle bağımlılıktan kurtulma düşüncesi gibi düşüncelerimizin özellikle de etik düşüncelerimizin tarihi akışı içerisindeki yerini sorgulayarak bir anlam yakıştırabilir. Eğer gelişme sözcüğünü, doğa yasalarına uygun bir anlamda kullanmaktan kaçınıp tarih boyunca hangi ilerlemeleri ve gerilemeleri yaşadığımızı ve bu ilerlemeler uğruna neleri kaybettiğimizi sorgularsak tarihe bir anlam kazandırabiliriz” (Popper, 2001:153-154).

Popper “Tarihin anlamı nedir?” sorusunu ele alırken tarihte gizli saklı bir anlam olmadığını, bununla birlikte tarihe bir anlam yüklemekle sorumlu olduğumuzu dile getirir.

“Siyasi tarihi sorgulamalıyız. Dünya siyaset tarihinin derin, gizli bir anlamını ya da hedefini sorgulayacağımıza, siyaset tarihinde hangi hedeflerin siyasi açıdan olanaklı ve insana yararlı olduğunu araştırmalıyız” (Popper, 2001:148).

Tarihe anlam katacakların biz insanlar olduğunun altını çizen Popper, bununla birlikte tarihten bir şeyler öğrenebileceğimiz yönünde görüş ortaya koymuştur.

“(…) Üçüncü savım tarihten bir şeyler öğrenebileceğimiz, bu tür etik anlamlaştırmanın ya da konulan hedeflerin hiçbir zaman boşa olmayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Bu etik hedeflerin tarihteki gücünü küçümseyecek olursak tarihi asla anlayamayız” (Popper, 2001:150).

Tarihsici görüşün daha iyi anlaşılması bakımından, Popper’in Platon, Aristoteles, Hegel ve Marx’a yönelik eleştirilerine bakmak yararlı olabilir. Çünkü bu eleştirileri ele almak hem tarihsici olarak işaret ettiği görüşleri hem de kapalı toplum özelliklerini anlayabilmek için gerekli görünüyor. Ancak buradaki amacımız eleştirilerin doğruluğu/yanlışlığından çok, kapalı toplumu ve bununla ilgili düşünülen etik temeli anlayabilmektir.

1.1.1. Platon Eleştirisi

Popper’e göre tarihsici görüş, siyasal etkinliğin ancak önce tarihin gelişim çizgisi saptanırsa mümkün olabileceğini iddia eder, bu tarihi yasalarıyla totaliter rejimlerin beslenecekleri ideolojiye hayat kaynağı sunar. Gelecekteki işleyişin yönü hakkında bilgi sahibi olabildiğinden tarihin yöneldiği kaçınılmaz amaca ulaşmak için çaba sarf eder, toplumu buna hazır hale getirmenin en iyi şey olduğunu düşünür, bazı yaptırımlar uygular ve gerekirse “şiddet ve zor” kullanmaya gider. Bu yönleriyle tarihsicilik ve totalitarizm

arasındaki kaçınılmaz, kopmaz bağ ortaya çıkar. Bu yüzden, totaliterliğin kökleri Platon'dan başlatılır.

Ona göre Herakleitos'un felsefesinde hakim olan her şeyin bir akış halinde olduğu görüşü Platon'un felsefesinin de temelini oluşturmaktadır. Ona göre Platon, bozulmalara yol açabileceği düşüncesiyle politik alanda olabilecek tüm değişimleri durdurarak, olası bozulmanın da önüne geçilebileceğini savunur. Platon, değişmediği için bozulmayan, bozulmadığı içinde diğer devletlerin saldırılarından arınmış bir devlet kurma amacındadır. Platon bu durumu, "İdealar Kuramı" ile formüle eder. Popper'a göre, değişimin tamamen durdurulduğu bu devlette, insanların çabası devletin hiçbir yasasını değiştirmeye yetmeyecektir. (Popper, 2013a: 51-53).

Popper, Platon'un İdeal devleti, aslında tarihte bir zamanlar var olan Sparta kent devletidir. Bu devlette soysuzlaşma, bozulma bireysel çıkarlar nedeniyle oluşur. Bu kişisel çıkarların oluşturduğu sınıf çatışması toplumdaki değişimin temelini oluşturur. Platon ortaya çıkan bu sınıf çatışmasından kurtulmak için İdeal Devlette oldukça katı bir sınıf ayırımından bahseder. Yönetenlerin kendi içlerinde kişisel çıkarları yüzünden oluşabilecek bozulmanın önüne geçebilmek için Platon, yöneten grubu en üst sınıf olarak dile getirir. Bu durumun tam olarak sağlanabilmesi için özel mülkiyet kaldırılır ve eğitim sistemi en ince ayrıntısına kadar ele alınır (Popper, 2013a: 68-72).

Platon'un İdeal Devletinde her vatandaş devletin bir parçasıdır. Böyle bir devlette adalet, her vatandaşın görevi olduğu yerin farkında olması ve üzerine düşen ne ise onu yapmasıdır. Popper'e göre Platon'un İdeal Devlet'i bozulmaların önüne geçemeyecektir. Çünkü Platon'un dile getirdiği adaletsizliğin yokluğu anlamındaki adalet görüşü bozulmalara bilhassa yol açacaktır. Bu tür bir adalet anlayışı kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinin bir özelliği olarak değil, toplumsal birliğin sağlanması ve istikrarın devam etmesinin bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Ona göre, bu türden bir adalet anlayışının temelinde totaliter bir sınıf yönetimi isteği vardır. Bu nedenle, Platon'un adalet anlayışı, devleti kontrol edilmeyen en bilge olanın yöneteceğine dönüştürür. Ona göre, Platon, bu tür bir adaletin tam olduğu bir toplumda her türlü değişimin olanaksız hale geleceği için devletin daha istikrarlı, kuvvetli ve adil olabileceğini savunduğuna işaret eder (Popper, 2013a: 131-134).

Popper'in Platon eleştirisinin hareket noktası, Platon felsefesinin kaçınılmaz bir totalitarizme vardığını savunmasına dayanır. Onun için Platon'un totalitarizmi, ideal devletinde her türlü bireysel inisiyatifi ortadan kaldırarak eleştiri geleneğini yok etmesi ve kontrolü mümkün olmayan bir yönetici sınıfı oluşturmasıdır. Bu nedenle Platon'un tarihsiciliği, demokratik kontrol mekanizmalarının ortadan kaldırmasından; gericiliği ise geçmişteki kapalı kabile toplumuna geri dönüş özleminden kaynaklanmaktadır (Popper, 2013a: 182-183).

Platon'a yöneltilen eleştirileri gözönüne aldığımızda, eleştirinin, kendisi ile Platon'un adalet ve demokrasi kavramlarına ilişkin görüşlerinin birbirinden farklı olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Platon *Devlet*'te adaleti, herkesin kendi üzerine düşeni yapması ve kendi payına sahip olması olarak tanımlarken Popper, adaleti, yasalar önünde eşitlik ve özgürlük olarak tanımlamaktadır. Adalet tanımına dayalı olarak Popper, adaleti mümkün kılan yönetim biçimi olarak demokratik yönetimleri işaret etmektedir. Platon ise mevcut demokratik yönetimlere bakarak demokrasinin temelindeki bu ilkeleri adalet kavramı üzerinden eleştirir. Aslında Platon'un yapmaya çalıştığı demokrasinin girdiği çıkmazları göstererek İdeaların bilgisinin kişi ve toplum hayatındaki önemine işaret etmektedir. Bu da Platon'un ne demokrasinin ne de açık toplumun düşmanı olduğunu kanıtlar; aynı şekilde kapalı toplumun yaratıcılarından olduğunu da kanıtlamaz.

Platon'a yöneltilen eleştirileri gözönüne aldığımızda, eleştirinin, kendisi ile Platon'un adalet ve demokrasi kavramlarına ilişkin görüşlerinin birbirinden farklı olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Platon *Devlet*'te adaleti, herkesin kendi üzerine düşeni yapması ve kendi payına sahip olması olarak tanımlarken Popper, adaleti, yasalar önünde eşitlik ve özgürlük olarak tanımlamaktadır. Adalet tanımına dayalı olarak o, adaleti mümkün kılan yönetim biçimi olarak demokratik yönetimleri işaret etmektedir. Platon ise mevcut demokratik yönetimlere bakarak demokrasinin temelindeki bu ilkeleri adalet kavramı üzerinden eleştirir. Aslında Platon'un yapmaya çalıştığı demokrasinin girdiği çıkmazları göstererek İdeaların bilgisinin kişi ve toplum hayatındaki önemine işaret etmektedir. Bu da Platon'un ne demokrasinin ne de açık toplumun düşmanı olduğunu kanıtlar; aynı şekilde kapalı toplumun yaratıcılarından olduğunu da kanıtlamaz.

1.1.2. Aristoteles Eleştirisi

Popper'e göre Aristoteles, Platon'un özcülüğünü savunmaktan ileriye gidememiştir. Platon'un özcülüğü ile Aristoteles'in bu görüşe verdiği biçim arasında önemli bir fark görmediği dile getirilerek, Aristoteles'in de Platon gibi insanların doğuştan bazı belirlenimlerle dünyaya geldiğini ve bazılarının yönetici, bazılarının köle olmasının bu yüzden yerinde ve uygun olduğunu savunduğunu vurgular. Böyle bir belirlemeye karşı çıkan Popper, Aristoteles'in mantık bilimini ortaya koyması ve geçmişte yaşamış düşünürlerle ilgili bilgi vermesindeki takdire şayan başarısını; bilgi, varlık ve siyaset felsefesinde görülemediğini; Platon'un etkisinden kurtulamadığını savunur.

“Daha çok ansiklopedici türden bir tarihçi olan Aristoteles, tarihsiciliğe doğrudan doğruya bir katkıda bulunmamıştır. (...) Buna rağmen, değişme kuramının nasıl tarihsici yorumlara açık olduğu, ihtisamlı bir tarihsici felsefe geliştirmek için gerekli bütün öğeleri içinde taşıdığı, burada gösterilebilir. Doğrudan doğruya Aristoteles'in özcülüğünden gelen üç tür tarihsici öğretiyi ayırt edilebilir” (Popper, 2013a: 326).

Bunlardan birincisi, Hegel'in ahlakçı pozitivizmine yol açan, bir devletin ya da bireyin gizli özü hakkında bir şeyler öğrenebilmek için onun tarihine bakılmasının gerekliliği görüşüdür. Bu görüş Popper'e göre tarihe tapınılmasına, tarihin kutsanmasına yol açmaktadır. İkinci görüş, değişmenin özde örtük olarak bulunanları gün yüzüne çıkararak özü ortaya koyabileceği fikridir. Bu görüş, bizi kader kavramına götürmektedir. Yani tarihte kaçınılmaz bir yazgının olduğu ve bunu değiştirmenin olanaklı olmadığı görüşüne işaret eder. Üçüncü görüş ise ortaya çıkmak için özün değişme ile kendini açığa çıkarması gerektiği görüşüdür. İnsanın başkaları ile olan ilişkisi söz konusu olduğunda kendini ortaya koyması demek, başkasına (başkalarına) egemen olmak demekle aynı anlama gelmektedir (Popper, 2013a: 327). Dolayısıyla üçüncü görüş, yaşamda başkaları ile olan ilişkilerimizi köle-efendi yani egemen olma-boyun eğme ilişkisine indirgemektedir.

Açık Toplum ve Düşmanları'da Aristoteles'e yöneltilen eleştiriler; Platon, Hegel ve Marx kadar geniş ve derin değildir. Bunu kendisi de dile getirir:

“Aristoteles'i uzun uzadıya ele almayacağım. Böyle olmakla birlikte Aristoteles'in yalnızca büyük hocası Platon'u eleştirirken tanıdığımız fikirlerinin ele alınması, ilk bakışta korkulacağı kadar büyük kayıplara yol açmamaktadır. Çünkü (...) Aristoteles pek yeni fikirleri olan bir adam değildir” (Popper, 2013a: 321).

Aristoteles ile ilgili bu söylenenler aslında oldukça ağırdır, haklı bir eleştiri olarak değerlendirmek de pek olanaklı görünmüyor. Bununla birlikte Popper'in Aristoteles'in mantık ve etik üzerine söyledikleri ile ilgili hiçbir şey dile getirmemiş olması da manidardır. Siyaset felsefesi üzerinde düşünüldüğünde aslında Aristoteles'in dile getirdiği gibi Popper de insanın kendini politik alanda gerçekleştireceğini savunmaktadır. Bu nedenle açık toplumların temeline eleştirel aklı yerleştirerek, Hegel'in felsefesi üzerinden Aristoteles'in eleştirilmesi yerinde bir eleştiri olarak görünmüyor.

1.1.3. Hegel Eleştirisi

Aristoteles'e yönelik eleştiri, daha önce de dile getirdiğimiz gibi, tarihsiciliğe doğrudan değil, dolaylı olarak katkısının olduğu yönündedir. Popper Aristoteles'in kuramında var olan tarihsici alt yapının Hegel'in felsefesinde tamamen tarihsici bir görüş olarak açığa çıktığını savunur.

Popper bütün modern tarihsiciliğin kaynağı olarak dile getirdiği Hegel'in, Platon ve Aristoteles etkisiyle özcü anlayışı benimsediğini ve tıpkı Aristoteles gibi, idealerin, özlerin gelip geçici şeylerin içinde olduklarını savunduğunu işaret eder. Bu nedenle Hegel gerçek olan şeylerin idealer olduğunu dile getirmektedir. Yine Hegel bu etki ile özleri, hiç olmazsa organizmaların özlerini, ruhlar olarak düşünmektedir. Bununla birlikte Hegel, Platon'un aksine Aristoteles gibi, evrendeki gelişim eğiliminin idealardan uzaklaşma olarak değil, idealara doğru bir ilerleme olarak açıklar. Hegel'in değişim ile ilgili görüşleri Herakleitos'un değişim ile ilgili söylediklerine benzerdir. Platon'dan farklı olarak özleri bu değişimin içine almaktadır. Hegel'in görüşünde özler, kendilerinden hareketlidir; kendi kendilerini yaratırlar ve kendi kendini gerçekleştirmiş olan bir erek nedene yönelirler. Özlerin bu gelişme sırasında yöneldikleri erek neden Hegel'in "mutlak idea" dediği şeydir. Dolayısıyla Hegel varlığa geliş halinde bir evren tasarlamıştır. Her evresi kendisinin içinden çıktığı önceki evreyi içine alır ve her evre önceki evreleri aşarak yetkinliğe gittikçe yaklaşır. Buna göre gelişimin genel kuralı ilerlemedir. Bu ilerleme diyalektik bir ilerlemedir (Popper, 2013a: 350).

Toplumunu bir organizma olarak düşünen Hegel, topluma düşünen, bilinçli bir öz atfetmiştir. Devleti meydana getiren de bu bilinçtir; ulusun kolektif ruhudur. Hegel'in ortaya koyduğu bu görüş tamamen Platon'un özcü görüşünden gelişmiştir. Özcü açıdan devletin bilinmesi, devletin tarihinin bilinmesine dayalıdır. Daha önce de dile getirdiğimiz gibi,

Platon'un özcü anlayışının bir uzantısı olan Aristoteles'in görüşünden ulaşılan üç tarihsici görüş, Hegel'in felsefesinin temelini oluşturur. Ulusun ruhunun bilinmesi ulusun bilgisine ulaştırır görüşünü savunmak, tarihte varolduğu düşünülen gizil gücün, ulusların geleceğini belirleyen bir gücün olduğunu savunmaktır. Ulusun tarih sahnesine çıkabilmesi için de diğer uluslardan daha üstün gelmesi gerekir ki bu tarihte olan savaşların öncelikli nedenlerinden biridir (Popper, 2013a: 351).

Popper'in Hegel'e getirdiği diğer bir eleştiri ise Hegel'in ahlaksal pozitivizminedir. Ona göre Hegel'in ahlaksal pozitivizmi, özcü görüşten türemiştir. Mevcut düzenin haklılığına dayanan bu görüş, mevcut standartlardan başka standartlar olamayacağına göre, mevcut olanın iyi olduğunu öne süren bir öğretilerdir. Popperce söylersek bu, güçlülüğün haklılık olduğunu söyleyen bir öğretilerdir (Popper, 2013a: 354).

Hegel eleştirisi, elbette felsefe tarihinin o dönemki önkabullerinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Bunu gözönünde tutarsak bu eleştirileri her ne kadar Popper tarafından yapılmış olsa da aslında o dönemin felsefesinin genel karakteristiğiyle de ilgili olduğunu söylememizi gerektirir.

Popper doğruluk ve gerçeklik problemine bilgi kuramından hareketle bir temel ararken, Hegel diğer metafizikçi filozoflar gibi bir bütün olarak ontolojiden hareketle bunu yapar. Örnek olarak Hegel'de diyalektiği ele alırken onun varlığı tümel olarak kavrayışından bağımsız ele alamayız. O tüm bilinen gerçekliği, diyalektik aracılığıyla elde etmeye çalışır. Diyalektik tüm hareketlerin, hayatın ve gelişmelerin temel ilkesidir (Luther, 2009: 51). Nihayetinde Hegel'de diyalektik onun felsefesinin bütünlüğünü sağlayan ve her aşamada onun felsefesinde belirleyici bir rol üstlenen en temel unsurdur.

1.1.4. Marx Eleştirisi

Marxizmin Hegelci görüşün bir uzantısı olduğunu savunan Popper, her ne kadar düşünsel kaynakları aynı ise de Marxizmin insanı yetki yola çıktığını dile getirir. Marx'ın toplum hayatının en acil sorunlarına ussal yöntemler uygulamak için son derece dürüst bir çaba harcadığının altını çizen Popper'e göre, Marx'ın ortaya koyduğu görüşün sonuçlarının şiddete evrilmesi bu dürüstlüğünden ve iyi niyetinden bir değer kaybettirmez.

“Marx'a hakkını vermek için özdenliğini teslim etmek gerekir. Açık fikirliliği, gerçek duygusu, lafazanlığa, özellikle ahlakçılık taslayan lafazanlığa duyduğu şüphe onu

dünyanın gösterişçiliğe ve mürailiğe (ikiyüzlülüğe) karşı en etkili savaşçılarından biri haline getirmiştir” (Popper, 2013a: 390).

Her ne kadar Marx'ın dürüstlüğü ve insancıl çabasını takdir etse de Popper açık toplumun önündeki en büyük engelin Marxizm olduğunu savunmaktadır. Tüm insanlığın aynı koşullara sahip olması için ezilenlerin sesi olarak başlayan bu çağrının, Marxizmin, nasıl nesillerin yok olması ile sonuçlanan bir aşırı şiddete yol açtığı üzerinde durularak, bu iyi niyetin son tahlilde kendi amacından şaşmasının tohumlarının Marx'ın felsefesinin temellerinde var olduğu öne sürülür. Çünkü Marx ve Marxizm kısmi değişiklikleri reddedip kökten ve hızlı değişiklikleri ana ilke olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla Marx'ın dile getirdiği devrimin insanlık üzerinde geri dönülmez yaralar açabileceği, bunun çok büyük bir risk olduğu ve önlenmesi gerektiği savunulur. Bu nedenle Popper, Marx'ın tarihsici görüşün etkisinin artmasında ve kapalı toplumların devam etmesinde büyük bir sorumluluğunun olduğunu altını çizer.

Popper'e göre Marx da tarihsicilerin düştüğü en büyük yanlışlıklardan birine düşmüştür. Bu hata tarihin birbirini takip eden dönemlerde olduğu kabulüdür. Marx asyatik, antik, feodal ve modern burjuva üretim tarzlarının sırasıyla zorunlu olarak birbirini izleyeceğini söyleyerek tarihi kehanet ortaya koyduğunu savunan Popper, Marx'ın orataya koyduğu ekonomi kuramının, ekonomik yapının belirleyici bir öneme sahip olduğu toplumbilim yönetimine önemli bir katkı sunduğunu da dile getirir. Onun için toplumsal incelemelerin, kuramsal ya da tarihsel olabilir, toplumun ekonomik koşulları dikkate alınarak gerçekleştirilmesi gerekir. Ancak Marx'ın toplumun ekonomik durumunu tek belirleyici etken olarak almasını ve tüm üst yapının sadece ekonomik duruma göre belirleneceğini savunmasını eleştirir. Bunun nedeni bu tür bir yaklaşımın tüm özerk varoluşları ortadan kaldıracığını savunmaktadır (Popper, 2013a: 440-443).

Marxçı tarihsiciliğin önkabulü proleter devrim sona erdiğinde insanların tamamen eşit ve özgür bir şekilde yaşayabilecekleri toplumsal bir ortam oluşturmaktı (Quinton, 1993: 158-159). Bu nedenle ütöpik ve şiddet içermesine karşın Marx tarafından ilk formüle edildiği biçimiyle Marxizmin, totaliter olmadığı dile getirilir (Popper, 2013a: 390).

Popper'in açık toplumun düşmanları için dile getirdiği eleştirilerinin altında, kendisinin insan anlayışı ile açık toplumun düşmanları diye adlandırdığı düşünürlerin insan anlayışının farklı olması yatmaktadır. En çok eleştirdiği Platon, Marx ve Hegel'e

baktığımızda, hepsinin de insanı akıl sahibi bir varlık olarak ele aldıklarını görmekteyiz. Ancak, toplum içindeki bireyden bahsederken, her biri bir başka neden için akıl sahibi bir varlık olan insanı unutmaktadırlar. Platon yasanın üstünlüğü için (Popper, 2013a: 175), Marx belli bir sınıfın çıkarı için ve Hegel ise ulusal çıkarlar ve gelenekler için insanı unutmuştur (Popper, 2013a: 506).

1.2. Ahlaksal Seçim ve Bu Seçimin Akılcı Tutumla Bağlantısı

Popper ahlaksal seçim ile bilimsel seçim arasında bir ayırım yapar. Her ikisinde de bir seçim söz konusuysa, ikincisinde deney-gözlem hakemdir; birincisinde ise vicdanın hakemliğinden söz edilebilir. Ahlaksal seçimin bilimsel bir kökü yoktur. Ancak bilimsel seçimin ahlaksal bir kökü vardır (Popper, 2013a: 527).

Popper, eleştirel akılcılık aracıyla tercihte bulunmak için üç ahlaksal seçim sebebi gösterir. Bunlar, özgürlüğün seçimi, demokrasinin seçimi ve hoşgörünün seçimidir. Aynı zamanda bu seçimlerin yanısıra gelen üç paradokstan söz edilebilir: özgürlük, demokrasi ve hoşgörü paradoksu.

Özgürlük paradoksu, tam anlamıyla özgür olmanın özgürlüğün sonunu getirdiği görüşünden çıkar. Bunun yanında özgür seçim, insanın, özgürce karar vermek yükümlüğünden dolayı özgür olduğu görüşüdür. Hoşgörü paradoksu ise hoşgörülü bir toplumun hoşgörü düşmanlarını bastırmak zorunda kalmasında çıkar. Popper'e göre aklın toplumsal bir doğası vardır. Ancak bu noktada söz ettiği toplumsal olan ortaklaşa olandan farklıdır. Toplumsal olan *bireylerarasıdır*. Eleştirel akılcı başkalarının fikirlerini, bir önyargı olmadan dinler ve şunu bilir ki, yanlış genelde onaylanmadan daha iyidir. Dolayısıyla eleştirel akılcılık dinleme ve diyalogun ayrıcalıklı konumuna işaret eder. Son olarak demokrasi paradoksuna baktığımızda, zorbalıkla sürdürülen mevcut bir rejime karşı zor kullanarak yıkmak, yerine akla ve hoşgörüye dayanan bir yönetim getirmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada aklın kullanılması insanların şiddet ve baskı egemenliğine karşı koymasını sağlayacak tek çaredir (Magee, 1982: 71).

Ahlaki seçim “akılcılık” tutumu ile ilgisinde ele alınır. Bu noktadan hareketle akılcılık ve akıldışılık diye bir ayırım yapılır ve kendisine göre, aslında çağın en önemli sorununu da burada tespit etmektedir: “Akılcılık ve akıldışıcılık arasındaki çatışmanın, çağımızın en önemli düşünsel, hatta ahlaksal sorunu haline gelmiş olması bundandır” (Popper, 2013: 515). Popper, akılcılıkla akıldışıcılık ayırımına dikkat çekerken Marx'ı örnek

olarak gösterir. Marx'ın aslında önceleri Sokrates ve Kant gibi insan aklının, insan soyunun birliğinin temeli olduğunu savunduğu, daha sonraları ise, kanıların sınıf çıkarları tarafından belirlenebileceği yolundaki öğretisinin, Marx'ın akla olan inancını yıktığı öne sürülür.

“Akılcılık” kavramını Popper, Platon ya da Aristoteles’de olduğu gibi “deneycilikten” farklı olarak ya da üstün olarak kullanılan “akılcılık” anlamında değil, hem düşünsel hem de deneyimselliği içine alan bir etkinlik olarak kullanır. Akılcılığı, mümkün olduğu kadar çok sorunu, akla, açık düşünceye ve sınamalara başvurarak çözümlenmeye çalışan akıl anlamında kullanır. Dolayısıyla, onda “akılcılık” mümkün olduğu kadar duygu ve tutkulara değil, akla başvurularak sorunları çözmeye çalışmak olarak karşımıza çıkar. Karşılaşılan sorunları duygulanımlar ve tutkular doğrultusunda çözmeye çalışmak ise “akıldışı” tutumun bir özelliğidir. “Akılcı” tutuma dayalı bir diyalogda, iki taraf da, haksız olabileceği ve karşı tezin haklı olabileceği, birlikte çaba gösterilirse doğru olana daha çok yaklaşılabileceği önkabulüyle vardırırlar (Popper, 2013: 515).

Açık Toplum ve Düşmanları’nda akılcılık “gerçek akılcılık” ve “sahte akılcılık” diye ikiye ayrılmaktadır. “Gerçek akılcılık” tanımıyla, insanların sınırlarının farkında oldukları ve ne kadar yanıldıklarını ve yanıldıklarının bilgisine bile ne kadar geniş çapta başkalarına borçlu olduklarını bilenlerin alçakgönüllüğünü işaret etmektedir. “Sahte akılcılık” ise, kişinin üstün düşünce ve yeteneklerine sahip olduğuna inanması, ayrıca belli seçkin kişilere özgü bir takım bilgilere sahip olma iddiasında bulunması, kesinlik ve otorite ile bilmek iddiasında olunmasıdır (Popper, 2013a: 517-518). “Gerçek akılcılığa” örnek Sokrates’in akılcılığı iken, “sahte akılcılığa” örnek, Platon’un düşünsel sezgiciliğidir.

Sokrates kendisinde etik bir sorumluluk hissedip, başkalarını dogmatik uykularından uyandırmaya çalışmıştır. Bu davranış Sokrates’in “gerçek akılcı” tutumundan kaynaklanmaktadır (Popper, 2013a: 199).

“Ben Tanrıların bu şehre yapıştırdığı bir at sineğiyim; bütün gün boyunca her yerde üstünüze konuyor, sizi dürtüyorum, kandırıyorum, ayıplıyorum. Benim gibisini kolay bulamazsınız, onun için size beni esirgeyin derim [...] Anytos’un dediği gibi, bana vurup öldürürseniz, ömrünüzün geri kalanı boyunca yine uykuya dalacaksınız, meğerki, Tanrılar acıyıp da size bir başka at sineği göndersin” (Platon, 2010: 58-59).

“Akıldışı” tutumun bir sonucu olarak ütopyaları eleştiren Popper, hem köktenci hem de estetikçi olarak nitelendirdiği ütopyaların tehlikeli olduklarını savunur.

“Yeryüzünü, cennet yapmak yolundaki en iyi niyetleri bile, ancak dünyayı cehenneme -yalnız, insanın hemcinsleri için hazırlayabileceği bir cehenneme- çevirmeyi başarabilir” (Popper, 2013a: 176).

Çünkü ütopyalar, normal değişim sürecini değil, kısa sürede gerçekleşen devrimleri dile getirmektedirler. Popper ise toplumsal değişimlerin her bir bireyden kaynaklandığı yavaş bir şekilde devam eden değişimleri, normal değişim süreci olarak tanımlar ve böylece bir değişim sürecinin açık toplumu ortaya çıkaracağını altını çizer. Normal değişim sürecinde, toplumun işleyişi devam etmelidir. Yapılan tüm değişimler akılcı tutumla insanların karar ve eylemlerinde kendini göstermesiyle mümkün olacaktır (Popper, 2013a: 174). Dolayısıyla toplumsal değişimlerin gerçekleşmesi sorumluluğu tek tek kişilere aittir.

“Akılcı” tutum ile “akıldışı” tutum arasındaki ayrım ortaya konulurken, günümüzde de fazlaca örnekleri görülen bir durumu işaret etmektedir: Bir fikrin değerli olduğunu dile getirmek için, fikrin kendisine mi yoksa fikri ortaya koyan kişiye mi bakmamız gerekir?

Burada önemli olan düşüncenin kendisidir. Aynı zamanda ortaya konan düşüncenin kendisine bakılması gerektiğini dile getiren tutumun “akılcı” tutum olduğunun altını çizer. Çünkü “akıldışı” tutum bir başkasıyla sevgi, öfke ya da nefret gibi duygulanımları temele alarak iletişim kurmaktadır. Dolayısıyla böyle bir tutuma sahip bir insan, ya karşısındaki insanı sevdiği için onun sözlerini sorgusuz değerli olarak kabul edecek ya da karşısındakini sevmediği, ona karşı nefret veya öfke beslediği için onun dile getirdiklerini, ya da ortaya koyduğu başka türden bir ürünü, hiç sorgulamadan kabul etmeyecek, yok sayacak hatta yok edebilecektir. Bu nedenle, insanlık tarihinde bu türden, insan başarılarını hatta insan harcamalarının sorumlusu olarak “akıldışı” tutum gösterilmektedir. O halde Popper’in dile getirdiklerini gözönüne alırsak, “akıldışı” tutum; ırkçılık, cinsiyetçilik ve kültürel önyargılar gibi anlayışların oluşmasına neden olmuştur. Bu anlayışların eyleme dönüşmesi sonucu oluşan tecavüzler, soykırımlar, savaşlar, yoksulluk gibi insan hakları ihlallerini tarihte görebiliriz. O halde “akıldışı” tutum bir değer ve değerlendirme problemiyle ilgilidir diyebiliriz. Aynı zamanda insan anlayışımızla, insandan beklediklerimizle ilgilidir (Kuçuradi, 2010: 5). Bu noktada Popper’in ‘insandan beklentisi nedir?’ sorusunu sormak yerinde olacaktır.

Kant gibi Popper de, insanın aklını hiç kimsenin boyunduruğuna vermemesini, kendi aklını kullanma çabasını yüceltmıştır. Çünkü insan ancak bilgiyle kendini bağımlılıktan kurtarabilir (Popper, 2005: 137). Elbette insan duygusal bir yana da sahiptir. İnsan başarıları da insanın hem düşünsel ve deneysel yönüyle hem de duygusal yönüyle ilgilidir. Ancak bu başarıların değerlendirilmesi noktasında, duygulardan hareket etmek, değerlendirilenin değerini gözardı etmemize yol açabilir.

Popper, insan ile ilgili söylediklerinin hepsini insanın bilinçli varlık olmasından üretir. İnsan, aklını kullanmakla mükelleftir. Tüm değer tablosunu kendisi oluşturacaktır. Elbette çoğunluğun kabul ettiğini kabul etmesi de mümkündür, ancak bunu kendi akıl süzgecinden geçirdikten sonra kabul etmesi söz konusudur. Açık toplumların varolması ancak böyle mümkün olacaktır. Çünkü açık toplum, insanların sadece zihinsel bir platformda, birbirlerine saygı duyarak yaşayacakları önkabulüne sahiptir (Popper, 2013a: 527).

İnsan doğanın bir ürünüdür ve doğa insanın dünyayı değiştirmesi ve geliştirmesi için insana, aklı vermiştir. Bu nedenle insandan beklenen, etkileri bizden sonraki nesillere giden kararlar almanın ahlaki sorumluluğunu taşımasıdır (Popper, 2013a: 85). Dolayısıyla sorumluluk ve karar alma, değerlendirme doğa dünyasına ancak insanla girer.

Popper, insanın çevresinde bulunan iki öğeden söz eder. Bunlardan biri insanın doğal çevresi, ikincisi toplumsal çevresidir. Bu ayrımı yapmanın da, kavranmasının da kolay olmadığı dile getirilir. Çünkü toplumsal çevrenin belirli özellikleri doğalmış gibi kabul etme yolunda güçlü bir eğilim vardır. Kapalı toplumlarda görülen bu güçlü eğilim, ancak kapalı toplumlar yıkıldıktan sonra, “doğa” ile “toplum” arasındaki farkın teorik olarak anlaşılmasıyla gelişebilir. Bu gelişimin oluşturulması için yasalarla ilgili bir ayrımın da ortaya konması gerekmektedir. Bu ayrım, doğal yasalar ile normatif yasalar arasındaki ayrımdır (Popper, 2013a: 81).

Doğa yasası değiştirilemez ve değiştirilemediği için ne çığnenebilir ne de zorla yürürlüğe konabilirler. Bu yüzden doğa yasası insan denetiminin ötesindedir. Normatif yasalar ise doğa yasalarından farklıdır (Popper, 2013a: 82). Bunlar insan elinden çıkmaz. Bu nedenle ortaya konan yasalar hem değiştirilebilir hem de birileri tarafından zorla kabul ettirmeye çalışılabilir. Aynı zamanda doğru-yanlış, haklı-haksız gibi kavramlarla nitelenebilir. Zorla yürürlüğe konabildiği için çığnenebilir de

Popper, ahlaki kuralların, insan yaratımı olduğu görüşünün dindar kesimce hoş karşılanmadığını dile getirir. Çünkü bazıları böyle bir tutumu dine karşı bir saldırı olarak nitelendirmektedir. Bunun nedeni bu kimselerin ahlaki kuralların ancak insanüstü bir varlık tarafından ortaya konabileceğini savunmalarıdır (Popper, 2013a: 88).

Birçok düşünürün gözden kaçırdığı nokta, bu iki yasayı aynıymış gibi kabul etmeleridir. Popper doğa yasası terimini sadece doğa yasası tipinden yasalar için kullanırken, herhangi bir şekilde olduğu düşünülen bir norm için kullanmaz. Normatif yasaların, “doğallık” niteliğinden söz ederken ise, bunlar için “doğal hak ve ödevler” diye dile getirir (Popper, 2013a: 85).

“Akıldışı” tutumun ortaya çıkardığı tabuların hala hayatlarımızda fazlaca bulunduğu öne sürülerek, kapalı toplumların ortadan kaldırılması için özellikle bu tabuları yıkmak gerektiği vurgulanmaktadır. Bu da ancak insanın kendi aklını kullanarak karşısına çıkan her durumu ve her şeyi yeniden değerlendirmesiyle mümkündür (Popper, 2013: 196). Bu yüzden toplumun gelişme yönünde göstereceği değişimler ne bir kabile başına, iktidara, erke ne de filozofa değil, tek tek tüm bireylere düşen bir görev, bir ödevdir.

“İnsan kalmak istiyorsak, o vakit bir tek yol vardır, açık toplumun yolu. Bu durumda, ne kadar akla sahipsek onun hepsine hem güvenliği hem de özgürlüğü sağlamak için plan yapmakta kullanarak, bilinmeyene, belli ve güvenli olmayana doğru ilerlememiz gerekir” (Popper, 2013a: 205).

Popper, felsefi bir eleştiri olmayan, “akıldışı” bir tutumu olan, dünyadaki tüm olup biten sıkıntıların kötü niyetten ya da birilerinin kötü komplolarından kaynaklandığını savunan kuramı eleştirir. Bu kuramı toplumun “komplo kuramı” diye adlandırır ve eleştirel bir boyutunun olmadığını altını çizerek. Bu kuram sadece toplumun sağduyusunun oluşturduğu üstünkörü bir kuramdır. Ancak tüm dünyada da yaygın bir inançtır. Bu kuram yüzünden tarihte, haksız yere suçlanmalara ve büyük acılara yol açılmıştır (Popper, 2005: 194). Dolayısıyla akıldışı bir tutum olan “komplo kuramı” aynı zamanda bir önyargıdır. Bütün önyargıların ortadan kalması için kişilerin her bir eyleminde kendi akıllarını kullanmaları gerekmektedir ve insanın aklını kullanması bir ütopya değil, aksine doğal bir yasadır.

“Bir kez aklımıza güvenmeye ve eleştiri yetilerimizi kullanmaya başlayınca, bir kez kişisel sorumluluklarımızın sesini ve onunla birlikte, bilgiyi iletmeye yardım etmenin

sorumluluğunu duyunca, artık bir daha kabile sihriine kayıtsız boyun eğme durumuna düşemeyiz. Bilme ağacının meyvesini yiyenler için cennet yitirilmiştir” (Popper, 2013a: 205).

“Akıldışı” tutumun bir sonucu olarak yabancı-hemşeri, dost-düşman, mümin-münafık, köle-efendi, yönetici-yönetilen gibi ayrımlar ortaya çıkmaktadır. Çünkü duygular doğrultusunda toplumsal yasaların ve toplumsal ilişkilerin oluşturulması demek, kendinize yakın hissettiğinizi yakınınızda, sizin değer saydıklarınızı değer olarak kabul etmeyi ise uzağınızda tutmak demektir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken, toplumsal ilişkinin, iki arkadaşın arasındaki ilişkiden farklı bir ilişkiye işaret etmesidir. İki arkadaş birbirlerine kendi değerlerini kabul ettirmeye çalışabilir. Örneğin müzik ya da yemek zevklerini birbirlerine kabul ettirmeye çalışabilirler. Ancak bu tür ilişkilerde dostlardan birinin diğerinin değer saydığını kabul etmeme gibi bir hakkı vardır. Yani dostluklar sonlanabilir (Popper, 2013a: 523). Ancak başkalarına kendi değer saydıklarımızı siyasal bir güç ile kabul ettirmeye çalışmak ilk durumdan farklı bir sorunla karşı karşıya geldiğimiz anlamına gelir. Siyasal bir güce başvurarak kendi değer saydıklarımızı başkalarına, bir topluma kabul ettirmeye çalışmak, kabul görülmeyen zamanlarda zora başvurmayı da beraberinde getirecektir. Böyle bir durumda ilişkiyi sonlandırmak mümkün olmadığı gibi ilişki dost-düşman ya da yabancı-hemşeri gibi farklı sınıfları temsil eden zıt kavramlarla kendinden olmayanı, kendisi gibi olmayanı, yabancılaştırma ve kabul etmeme söz konusu olabilir.

Popper dünyada olmuş olan ve halen devam eden her şeyin insan elinden çıktığını savunur. Onun için tüm gelişmelerin gerçekleştiricisi bizken, bunun yanında tüm adaletsizliklerin, işkencelerin, soykırımların arkasında duran da yine biziz (Popper, 2005: 204-205). Bu nedenle tüm insanların bir olduğu ve eşit haklara sahip olduğu bilinci (insan hakları bilinci) tartışmaya hazır oluşun bir koşuludur (Popper, 2013a: 215). Aynı zamanda ortak bir noktada buluşulsa da buluşulmasa da tartışmadan çok şey öğrenilebilir. Çünkü tartışma, savunduğumuz görüşlerle ilgili zaaflarımızı anlamamıza yardımcı olur.

“Akılcı tutumun kabul edilmesi, ortak bir haberleşme ortamının, ortak bir akıl dilinin var olduğunun kabul edilmesi anlamına gelir [...] Ve farklı ana dilimizin, akılcı oldukları oranda birbirlerine çevrilebilir olmalarının, insanlığı bütünleştirdiğinin kabul edilmesi anlamına gelir. Bu tutum, insan aklının birliğini kabul eder” (Popper, 2013a: 527).

Kapalı bir toplum tasarımı oluşturmakla suçlanan Platon, toplumun kaynağı olarak toplumsal bir anlaşmayı gösterdiği için eleştirilmektedir. Popper, bu tutumun bireyin yetkin olmayışını kaynak aldığını dile getirir. Çünkü Platon, insan doğasının sınırlılıklarından ötürü kendi kendine yeterli olamayacağını düşünmektedir. Bu yüzden Platon devleti, toplumu bireyden üstün tutar. Platon'a göre sadece devlet, insanın bu yetkin olmayışını düzeltmeye yeteneklidir. Dolayısıyla Platon'un devleti toplum ve birey arasında bir bağ kurmaktadır (Popper, 2013a: 96- 97). Bu bağ, toplumun varlığını kendine yetemeyen insana borçlu olmasına karşın, insanın da kendi kendine yeterli olmadığı için varlığını topluma borçlu olmasında yatmaktadır.

1.3. Açık Toplumun Yaratıcısı: Özgürlükçü, Eşitlikçi Yetkin Birey ve Asıl Entelektüeller

Popper'in insan hakkında söyledikleri siyaset felsefesi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Ona göre insan hem iyiyi hem de kötüyü tercih edebilme potansiyeline sahiptir. İnsanın nasıl iyiyi tercih edeceği sorusuna, insanın kendi aklını kullanarak ancak iyi bir tercihte bulunabileceği biçiminde bir yanıt verilmektedir.

Popper'in insan üzerine dile getirdikleri Kant'ın insan görüşü ile benzerlik göstermektedir. Kant da insanın bir yetkenin buyruğuna körü körüne bağlanmaması gerektiğini savunmaktadır. Bir yetkenin buyruğuyla karşı karşıya kalan insan, yetkenin buyruğunu kabul edebildiği gibi kabul etmeyebilir de. Bu iradenin sebebi insanın akıllı bir varlık olarak dünyaya gelmesidir. Doğanın insana sunduğu bu ayrıcalık, insana aynı zamanda sorumluluğu da getirmektedir.

Herkesin kendi aklını kullanarak karar verdiği ve eylemde bulunduğu toplumların kurucusu, açık toplumların kurucusu, kendi aklını kullanma cesaretini gösterebilen bireylerdir; *yetkin bireylerdir*. O halde Popper'in siyaset felsefesi, insana özgür olmaktan korkmaması gerektiğini ve aynı zamanda insanın diğerlerinin özgürlüğüne hem saygı göstermesi hem de koruması gerektiğini savunmaktadır. Açık toplumun bireyleri anlatılırken, Kant'ın görüşlerini öven sözler kaleme almıştır.

“Kant'a göre, her insan özgürdür; bunun nedeni de, insanın özgür değil, bir yüklenmiş bir sorumlulukla- doğmasıydı” (Popper, 2001: 145).

Kant'a göre, özgürlük, yalnızca boyunduruğun ortadan kaldırılması değildi, insan yaşamının yaşamaya değer tek biçimiydi. Popper için de özgürlük, insanca birarada yaşamının, insana yakışan tek yolunu, kendimizden tam olarak sorumlu olabileceğimiz tek yolunu mümkün kılmaktadır.

“Aklın ve doğrunun susturulmasıyla başlayınca, insanın olan her şeyi en kaba ve şiddetli bir yoldan yıkmakla bitirmek zorunda kalırız. Uyumlu bir doğa durumuna dönüş yoktur. Dönersek, yolun en başına, hayvanlığa kadar dönmemiz gerekir” (Popper, 2013a: 205).

O halde umut açık toplumdur. Açık toplumlarda, tüm insanların özgürlüğünün başkalarının da eşit derecede özgürlüğünü sağlayacak şekilde sınırlanması gerekmektedir. Aksi halde özgürlük bir paradoksa dönüşmektedir. Böyle bir özgürlük ancak demokratik yönetimlerde mümkündür. *“Şiddet yoluna başvurmadan reform yapmaya ve böylelikle siyasal konularda akli kullanmaya izin veren kuramsal çerçeveyi, yalnız demokrasi sağlar”* (Popper, 2013a: 30).

Demokrasi karşıtları, açık toplumun insanlara yüklediği kişisel sorumluluklardan kaçmak tutumundadırlar. İnsanın aklını kullanmasını engellemek aslında, diğerleriyle eşit ve özgür olmasını engellemek anlamına gelmektedir. Çünkü Kant'ın da dile getirdiği gibi akıl insanı bağımlılıktan kurtarır, kendi değerlerini oluşturmasını sağlar. Bu değer tablosuna göre eyleminin tek yolu, kendi aklını kullanmaktır. Dolayısıyla insan aklını kullandığı ölçüde özgürdür.

Bilgiyle bağımlılıktan kurtulmak derken Popper, doğaya egemen olmayı değil, düşünsel platformda akılla özgürleşmesini ifade etmektedir (Popper, 2001: 158). Açık toplumun vazgeçilmez gereksinimi özgür akıldır, özgür akıllardır. Bu durumda akli özgürleştirmek için yapılabilecek olan olsa olsa, başkalarının görüşlerini olduğu kadar kendi görüşlerimizi de eleştirel bir tavırla ele almak ve değerlendirmektir.

“Özgür, çoğulcu bir toplum yaratmayı üstlendiğimiz bu tarihsel büyük görevde yapmamız gereken en önemli şey, kuşkucu olmadan, görüşlerimize eleştirel yaklaşmayı sağlayacak bilince ulaşmak için kendimizi eğitmek; cesaretimizi ve kararlılığımızı yitirmeden, inandığımız düşünceler için mücadele etmektir” (Popper, 2001: 159).

Aynı şekilde aklını kullanarak insan, başkalarıyla aynı koşulları elde edebilir. Yani aklını kullanarak ortaya koyduğu başarıları sayesinde bir başkasıyla eşit olması mümkündür. Tüm insanlar doğanın onlara verdiği akıl gözönüne alındığında eşittir. Ancak hayat içerisinde bu eşitlik sürekli bozulmaktadır. Aklı kullanarak insanlar toplumdaki tüm bireylerin birbirleriyle eşit haklara sahip olarak eşitlikçi bir şekilde yaşayabileceği kararına ulaşabilir ve bu kararı pratiğe geçirebilirler.

Popper, haklı olarak, geleceğin bizlere, tüm insanlara bağlı olduğuna vurgu yapar. Bu yüzden bugün ve yarın insanların yaptıkları ve yapacakları eylemlere bağlıdır. Bu eylemlerde görüş ve isteklere, umut ve kaygılara, yani değer tablomuza bağlıdır. Bu nedenle dünyayı nasıl gördüğümüz ve gördüklerimizi nasıl değerlendirdiğimiz oldukça önemli bir role sahip demektir. Bunun da bize yüklediği sorumluluk ortadadır.

“(…) geleceği etkileyebiliriz. Böylece çok büyük bir sorumluluk üstlenmiş oluruz. Olumlu sayılabilecek ne yapabiliriz? Uzak doğudaki milliyetçilik, ırkçılık adına işlenen cinayetlere, Kamboçya’daki Polpotların kurbanlarını, İran’daki Humeyni kurbanlarını bu kadar korkunç olayların bir daha olmaması için bir şey yapılabilir mi?” (Popper, 2013a: 117).

Yukarıda sorulan soruya Popper’in cevabı aydınları, *entelektüelleri* işaret etmektedir. Çünkü milliyetçilik, ırkçılık, sınıf çatışmaları gibi siyasi ve dini inanç zeminli görüşlerin yine çağların *entelektüelleri* olarak bilinen kimselerce kaleme alındığını ya da dillendirildiğini savunmaktadır.

Bu noktada entelektüelleri *tarihsici görüşü* gözönüne alarak ikiye böler. İlki *asıl entelektüellerdir* ki buna örnek hiçbir şey bilmediğini dile getirebilecek yüce gönüllülüğe sahip olduğunu söylediği Sokrates ve birçok paradoksun çözümünü dile getiren özerklik kavramı ve ebedi barış kavramıyla Kant’tır. *Sahte entelektüel* olarak dile getirdiği ise insanların doğuştan aristokrat ya da köle olarak doğduğunu ve bu durumun da adil ve uygun olduğunu söyleyen Platon ve Aristoteles’tir. Sahte ve asıl olarak nitelendirilen entelektüeller toplumun nabzını elinde tutan bir kesim olarak etik bir sorumluluğa sahiptirler. Çoğu entelektüellerin *tarihsici görüşleri* benimsediğini savunan Popper, aydınlara Sokrates ve Kant’ı hatırlamayı önermektedir (Popper, 2001: 144-145).

Popper'in düşüncesinde tarihin bir anlamı ya da bir amacı söz konusu değildir (Popper, 2001: 149). Ancak bizler, insanlar tarihe bir anlam kazandırabiliriz, bir amaç verebiliriz tarihe. Dolayısıyla bugün de yarın da olacakların sorumlusu bizleriz, insanlardır.

“Bizler kendi içinde anlamsız bir tarihi; değerlik ve bilgiyle bağımlılıktan kurtulma düşüncesi gibi düşüncelerimizin, özellikle de etik düşüncelerimizin tarih akışı içerisindeki yerini sorgulayan bir anlam yakıştırabiliriz” (Popper, 2001:154).

Kişisel bir sorumlulukla yükümlü olarak tarihi anlamlandırabildiğimiz gibi siyasi kimliğimizle de anlamlandırmamız pekala mümkündür. Yani siyasi düşünen insanlar olarak hayatımıza, nasıl bir anlam kazandıracağımızdır; trajediyi katlanmaz bulan insanlar olarak ve gelecekteki tarihi daha anlamlı kılmak için elinden geleni yapma gereğini görenler olarak üstleneceğimiz görevdir.

“Bu bizler için güç de olsa, açıklıkla karşılamamız gereken bir sorundur. Çoğunluğumuza dönmeyi kurarsak, başkalarına yaslanmayı çekici bulur ve öyle mutlu olursak, haçımızı -insan oluşun, aklın, sorumluluğun haçını- omuzlamak görevinden kaçarsak, gerilimden ürkersek, o zaman da önümüzdeki basit kararı açıkça görmek için kendimizi pekiştirmeye çalışmalıyız. Hayvanlara dönmemiz olanaklıdır. Fakat insan kalmak istiyorsak, o vakit bir tek yol vardır, açık toplumun yolu. Bu durumda, ne kadar akla sahipsek onun hepsine hem güvenliği hem de özgürlüğü sağlamak için plan yapmakta kullanarak, bilinmeyene, belli ve güvende olmayana doğru ilerlememiz gerekir” (Popper, 2013a: 205).

1.4. Ulusal Devlet ve Demokrasi

Popper'in insana olan inancı ve iyimserliği demokrasi ile ilgili düşüncelerinde de kendini gösterir. Şimdiyi ve geleceği düzeltmenin sorumluluğu insandadır. Hiçbir demokratik kurum kendi kendini iyileştiremez. Kurumları iyileştirme sorunu her zaman kurumlardan çok kişilerin, yurttaşların sorunudur (Popper, 2013a: 167).

Açık toplum, başkalarının haklarına saygıyı temel alan bireysel özgürlüklerin savunucusudur. Açık toplum, ulaşılabilecek en iyi toplum yurttaşlarına olabilecek en çok özgürlüğü sağlayan toplum modeli olarak görülür. Bu durum kişinin kendi potansiyeline ulaşabilmesi, varoluşunu gerçekleştirme için zorunludur. Ama en çok özgürlük zorunlu olarak sınırlandırmayı gerektirir. “Devletin yurttaşlarına özgürlüklerini olabildiğince,

eşitlikle sınırlaması ve eşit bir özgürlük sınırlamasını gerçekleştirmek için zorunlu olanın ötesine geçilmesi gerekir” (Popper, 2013a: 145).

Bu özgürlüklerin teminatı demokratik devlettir. Özgür bir toplumsal yaşam kendi içinde bir değerken, demokratik devlet buna hizmetle yükümlü bir araçtır. Dolayısıyla açık toplum güçlü bir devleti öngörür, ama böyle bir devlet aynı zamanda baskıcı olma ve yolsuzlaşma tehlikesi de içerdiğinden sürekli denetlenmelidir. Bu nedenle Popper’in devlet görüşüne “korumacı” denebilir. Fakat onun korumacılıktan anladığı siyaset teorisinde kullanıldığı gibi özgürlüğe karşı olan yönelimleri belirtmez. Aynı zamanda liberal bir temele sahip olmasına rağmen “Bırakın yapsınlar” denilen kesin bir karışmazlık politikası ile de hiçbir ilgisi yoktur. Popper’in devlet görüşünü daha iyi anlayabilmek için eğitim üzerine söylediklerine bakalım.

“Yurttaşlarına toplumun yaşayışına katılmasını sağlayacak bir eğitim vermek ve onları özel ilgi ve yeteneklerini geliştirmek için her türlü fırsatlardan yararlandırabilmek devletin sorumluluğundadır” (Popper, 2013a: 143).

“Anlatmak istediğim şu; çocuklarımızı daha iyi eğitebilmemiz, daha fazla özgür olmamızı sağlar. Eğitimi önemsemediğimiz takdirdeyse, özgürlüğümüzün sınırlarının daha da daralması kaçınılmazdır (...) çocuklarımıza karşı birçok ahlaki yükümlülüğümüz var; onlara, mutlulukları için gereken en iyi etkileri tasarlamak dahil olmak üzere, elimizden gelenin en iyisini vermek zorundayız” (Popper, 2013b: 51).

Demokrasiyle yönetilen toplumların diğer yönetim biçimleriyle yönetilen toplumlarla kıyaslandığında filozofların görüşlerinin insanlar üzerindeki etkisi daha uzun sürer. Bu nedenle yönetimin her zaman halkın, toplumun çıkarına uygun karar alması için toplumun iktidarın üzerinde bir denetim baskısı kurması gerekir. İnsanları bu yönde biçimlendirmek filozofların bir sorumluluğudur. Böylece iktidardan alınma korkusu hükümetlerin toplumların lehine karar almalarını sağlayacaktır. Böylesine büyük sorumluluk taşıyan filozoflar için Popper şunları dile getirir:

“Filozofların son 50 yılın deneyimleri ışığında sosyal politikanın amaçlarını tartışmaya devam etmeleri gerektiğine inanıyorum. Filozoflar(...) yasa önünde eşitlik gibi bir ilke olmaksızın siyasal özgürlüğün olanaksız olduğu, (Kant’i izleyerek) mutlak özgürlük olamayacağına göre hiç değilse toplumsal yaşamın kaçınılmaz sonuçlarından olan özgürlük sınırlamalarında eşitlik sağlanması gerektiği, öte yandan eşitlik ve özellikle ekonomik eşitlik

talebinin her ne kadar çok arzu edilen bir şey ise de özgürlüğe bir tehlike oluşturabileceği gibi temel ve çetin ahlaksal ve siyasal nitelikteki sorunlar üzerinde düşünmelidirler” (Magee, 1982:147).

Devleti iktidarla birlikte yönetmek bile tüm vatandaşlar belli ölçüde hükümetten sorumludur. Tabii bu sorumluluk özgürlük gerektirir; ifade özgürlüğü, bilgiye ulaşma özgürlüğü ve daha birçoğu gibi. Bu özgürlüğün kötüye kullanımı olduğu gibi devletin yetkisinin de kötüye kullanımı mümkündür. Bu nedenle devletin eşit bir şekilde özgürlükleri sınırlaması, vatandaşların da sürekli bir şekilde iktidarı denetlemesi gerekmektedir. “Devlet yetkisinin kötüye kullanılmasını engellemek için özgürlüğe; özgürlüğün kötüye kullanılmasını engellemek için de devlete gereksinimimiz vardır” (Popper, 2016: 179).

Bu sorun tam olarak hiçbir zaman çözülemeyecektir. Problemin çözümünde Popper için her şeyden çok iyi isteme gerek vardır. İyi isteme daha önce Kant tarafından ele alınmıştır. Kant, özgürlüğün kaçınılmaz bir şekilde sınırlandırılmasını insanların birarada yaşamasının zorunlu bir sonucu olan bir yük olarak görmektedir. Bu noktada Popper, Kant’ın devlet anlayışını savunduğunu dile getirir.

“(…) söylemek istediği kendi elinde bulunan hayatımızı, etraftaki kurtlara karşı koruyacak kadar iyi kalpli veya bizim iyiliğimizi isteyen her şeye kadir bir devlet istemediğimiz, tersine asıl görevi haklarımıza saygı göstermek ve onları güvence altına almak olan bir devlet istediğimizdir” (Popper, 2016:181).

Popper’in açık toplum argümanının özü şudur: devletin güven altına almadığı bir özgürlük olmayacaktır. Tersine, herkese doğru dürüst bir güvenlik, özgür yurttaşların denetlendiği bir devlet tarafından sağlanabilir (Popper, 2013a: 146). Açık toplum ve devlet ilişkisinin siyasal alana yansımaları aktif yurttaş katılımını sağlamasıdır. Birey iletişimsel süreç ile iktidara talebini karşılatmanın yollarını aramalıdır.

Siyasal kuramın temel meselesi, aşırı güç birikimini engelleyen denetim mekanizmalarının inşasıdır. Demokratik devleti karakterize eden anayasa, medeni kanun ve ceza kanunu, yasama ve yürütme organları, mahkemeler, memuriyet, kamu sağlığı organları, savunma gibi organ ve kurumlar bu çerçevede ele alınmalıdır (Popper, 2013a: 242-243). Demokrasiler, tiranlığın aksine; yönetenlerin, çoğunluk oyuyla şiddete başvurmadan değiştirilmelerinin mümkün olduğu rejimlerdir. Bununla beraber demokrasi, çoğunluk oyuna dayanan bir yönetim biçiminden ibaret değildir. Aynı zamanda yasama,

yürütme, yargı gibi erklerin birbirinden ayrıldığı ve birbirlerini karşılıklı olarak denetlediği bir denge sistemidir. Popper birçok kere bu dengenin hassas ve kararsız konumuna dikkat çekerek, vatandaşların sürekli uyanık olmaları gerektiğini vurgular. Öyle anlaşılıyor ki Popper, çoğulcu liberal demokratik rejimi savunur, ama aynı zamanda bu rejimin yarattığı zorlukların da farkındadır.

Demokrasinin halk yönetimi olarak değerlendirilmesine karşı çıkılır. Ona göre demokrasi halk yargılamasıdır. Peki halk yönetimiyle halk yargılaması kavramları arasında ne gibi bir farklılık vardır? Halk yönetimi düşüncesi de halk yargılaması düşüncesi de beraberinde kısmi temsil kavramını getirir; bu da her partinin (her düşüncenin) mecliste temsil edilmesi anlamına gelir. Ancak ikisi arasındaki fark yönetenlerin toplumun çıkarlarını korumaktan çok kendi çıkarlarını korumaya yöneldikleri anlaşıldığında iktidardan kansız bir şekilde düşürülmelerinin sadece halk yargılamasında mümkün olabileceğidir. Bu bakımdan Popper'in halk yargılaması görüşüne daha çok ilgi göstermesi, kendi çıkarlarına kararlar verip halkın çıkarını unutacak bir diktatörlüğün iktidar olmasını önleyeceği gibi iktidarın gücüyle başa geldikten sonra tutumu değişen hükümetleri de kolayca, kansız bir şekilde iktidardan indirmeyi kolaylaştırmasıdır.

Açık toplum düşüncesi olası bir totaliter yönetime karşı farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır. Hem bilim hem de siyaset felsefesini yanlışlanabilirlik yöntemi ve eleştirel akılcılık kavramları üzerine kuran Popper'e göre totaliterliğin etkilerinden kurtulmanın yolu, demokrasi kurumlarını düzenlemek için emek verecek hoşgörülü, dürüst ve akılcı tutumu benimseyen yurttaşların, yönetimi sürekli denetleyebilecekleri bir sistem kurmalarıdır.

O halde Popper'in devlet görüşünün tek bir kanaat önderinin elinde olmadığını, tüm yurttaşların görüşleriyle şekillenen ve eleştiriyle gelişen bir sistemdir diyebiliriz. Aynı zamanda bu sistem yönetenlerin kararlarının yurttaşlar tarafından etkilenebilecek bir yapıya sahiptir. Böylece yönetenler toplum çıkarına olmayan bir karar alsalar bile açık toplumun yurttaşları, bu kararı değiştirme insiyatifine sahiptir.

Popper bizleri geleceği birlikte kurmaya davet eder. Bunun için de sorunlarımızın farkında olmaya ve hoşgörülü bir eleştirel bir platform oluşturmaya ihtiyacımız olduğuna işaret eder. Bu nedenle Kant'ın kendi yüzyılında yaptığı çağrıyla, 20. yüzyılda yeniden Popper dile getirmektedir: "Kendi aklını kullanma cesareti göster." Bu durumda onun açık

toplum idealini etik bir misyonla gerçekleştirdiğini söylemek yerinde görünüyor. Farklılıkların çeşitliliğinin olumlandığı, herkesin eşit derecede özgür olduğu, eleştirel bir toplum düşüncesi insana yakışan bir toplum düşüncesi değil midir? O halde Popper bugünlerde çokça unuttuğumuz “insanın değeri”ni bize yeniden hatırlatmaktadır.

“Bir devlete, bir hukuk devletine gereksinimimiz var. Hem Kantçı olarak insan haklarımızı gerçeğe dönüştürmesi anlamında hem de yine Kantçı olarak özgürlüğümüzü olabildiğince az ve adilce kısıtlayan o düzeni, hukuk düzenini yaratması ve yaptırımla uygulaması anlamında” (Popper, 2016: 182).

1.5. Bir Umut Olarak Açık Toplum ve Bu Umudun Önündeki Engel: Kapalı Toplum

Açık toplum, totaliter ve otoriter yönetim şekli ile yönetilen toplumlara karşı olarak ortaya konulmuş bir kavramdır. Açık toplumlar değişime ve eleştiriye açık, sürekli gelişen, yenilenen toplumlardır. Dolayısıyla araştıran, düşünen, merak eden ve hep eyleyen toplumlardır; yani felsefenin, bilimin ve sanatın varolduğu hatta en önde olduğu toplum modelidir.

Açık toplumdaki düşünce özgürlüğü eleştirel düşünmeye olanak tanımaktadır. İnsan hakları kavramı, ancak böyle bir düşünceden çıkarılabilir. Yani, kendi varlığının bilincinde olan, düşünen eyleyiciler olmamızdan ve otonom kararlar verebilme yetisine sahip olmamızdan çıkarılabilir.

Açık toplum aynı zamanda yeniliğe açık bir toplumdur, çünkü açık toplum filozofların bile yanlış kararlar alabileceğinin farkında olan; bu yüzden de sürekli eleştirel akıl doğrultusunda değişen ve gelişen bir toplumdur. Ancak bu kadarını söyleyip burada bırakırsak Popper’in siyaset felsefesini tam olarak anlamış olmayız. Çünkü Popper bu görüşlerini ortaya koyarken daha büyük bir çerçeveden dünyada olanları izlemektedir. Tüm insanların haklarını bildiği, koruduğu/korunduğu ve sahip olduğu bir toplum arayışı içinde olan kişi için açık toplum bir umuttur (Popper, 2005: 55-56).

Popper açık toplum kavramını ele alırken, uygarlığın gelişimini inceler ve buna dayanarak ‘Dünya 3’ kuramını ortaya koyar. Fiziksel şeylerin, olguların olduğu dünyaya Dünya 1 adı verilir. Dünya 2 ise, yaşamsal şeylerin yani yaşantıların olduğu dünyadır. Dünya 3 ise hem Dünya 1 hem de Dünya 2’yi kapsayan ancak her ikisini de aşan, özerk bir

dünyadır. Dünya 3 tüm insan yaratılarının olduğu dünyadır. Yani insanın başarılarının, değerlerinin, kitaplarının ve sorunlarının olduğu dünyadır. O halde dünya 3 Popper'in siyaset felsefesinde çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü dünya 3 kültür diye adlandırdığımız insanı insan yapan başarılarının bulunduğu, ancak bunların yanı sıra insansal sorunların da bulunduğu dünyadır.

“Dünya 1 diye nitelendirdiğim dünya, fiziksel anlamdaki cisimler dünyasıdır; yani fiziğin, astronominin, kimyanın, biyolojinin betimlediği dünyadır. Dünya 2 ise kişisel, öznel yaşantılarımızın ve umutlarımızın, hedeflerimizin, acılarımızın ve sevinçlerimizin öznel anlamdaki düşüncelerimizin dünyasıdır. Dünya 3 diye kast ettiğim dünya; düşünce süreçlerimizin sonuçlarıdır, yani özellikle sözle ya da yazıyla ifade edilmiş düşünceler dünyası ve tekniğin, sanatın dünyasıdır” (Popper, 2001:121).

Üç dünya kuramı varoluş geçmişlerine göre sıralanmıştır. Bugün elimizdeki bilgilere baktığımızda Dünya 1'in cansız bölümü en eskiye dayanırken Dünya 1'in canlı kısmı bunu izler. Daha sonra da yaşantıların oluşturduğu Dünya 2 ve sonrasında insanlarla birlikte düşünsel ürünlerin dünyası olan Dünya 3, yani kültür diye nitelendirilebilecek dünya gelir (Popper, 2001: 20).

Dünya 1 için şu örnek verilir: Bir çocuk gerçeği etki-tepki yoluyla öğrenir. Çocuk için ele ve ağza alınan şeyler gerçektir. Dolayısıyla gerçek olan bizlere karşı duran ya da karşı koyan katı cisimlerdir, maddi varlıklardır. Dünya 2 ise organizma ve çevredeki olumlu gelişmeler, hayvansal bilinçteki gelişme ve ilerlemeyle ilgilidir. Sorun çözme ya da buluşlar hiçbir zaman bilinçli değildir, hep deneme-yanılma şeklindedir. Bu da organizmanın dünyası ve çevresiyle karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu anlamına gelir. Bu etkileşim sırasında bilinç oluşur.

“Bilinç, yani Dünya 2- bence baştan beri değerlendirme yapan ve her şeyin farkına varan bilinç- sorun çözen bir bilinçtir (...) Canlıların sorun çözme girişimleri sonucunda Dünya 2, yani bilinç dünyası ortaya çıkar” (Popper, 2001: 29).

Peki, üç dünya arasındaki iletişim nasıl olabilmektedir? Dünyaların üçü de, karşılıklı bir iletişim olacak biçimde birbirine bağlıdır. Bu nedenle dünya 2'nin rolü önemlidir. Yani kişisel yaşantıların dünyası olan dünya 2, diğer iki dünya ile iletişim halindedir. Ancak dünya 1, dünya 3 ile doğrudan bir ilişkiye sahip değildir. Ancak dünya 2 aracılığıyla dünya 1 dünya 3 ile ilişki kurabilir. Bu durumda Popper için dünya 2'nin rolü oldukça önemlidir.

Çünkü dünya 3'ün bir hayali değil de gerçek olduğunu ancak dünya 1 üzerindeki etkisini (dünya 2 aracılığıyla) ne kadar büyük olduğu ile anlaşılabilir. Dünya 1 ile dünya 3 arasındaki ilişki kitap örneğinden hareketle anlatılmaktadır. Kitabın biçimi Dünya 1'e kitabın içeriği ise Dünya 3'e aittir (Popper, 2005: 35-36). Bu nedenle dünya 3 aklın bir ürünüdür, tıpkı siyaset felsefesinin ve ahlak felsefesinin de olduğu gibi (Popper, 2005: 37). O halde eleştiri Dünya 3'e aittir ve insan Dünya 3'de bulunan tüm şeyleri kendisi yaratmıştır. İşte açık toplum bu yaratıcı insanların var olduğu toplumdur, açık toplum Dünya 3'de mümkündür. "İnsan dilde, müzikte, şiirde ve bilimde yeni dünyalar yaratmıştır; bunların en önemlisi, eşitlik, özgürlük ve zayıflara yardım yolundaki ahlak istemlerinin dünyasıdır (Popper, 2013a: 69).

Problem çözerken yeni kuramlar ortaya atarız ve bu kuramlar bizim eserlerimiz, başarılarımızdır. Ancak bu kuramların doğru ya da yanlış olması bizim dışımızdadır; bize bağlı değildir. Dolayısıyla dünya 3 hem bizim yaratımımızdır hem de bizden ayrı bir gerçekliğe sahiptir.

"Benim burada önerdiğim yaklaşım şudur: Nasıl ki bal arıların eseridir, dünya 3 de insan dili gibi insanların eseridir. Dil (ve muhtemelen bal) gibi dünya 3 de insan (ya da hayvan) davranışlarının önceden amaçlamadığı ve planlamadığı bir yan üründür" (Popper, 2001:42).

Gerçeğin biçimlenmesi Dünya 1, Dünya 2 ve Dünya 3 arasındaki karşılıklı etkileşimdir. Bizler düşüncelerimiz, hedeflerimiz ile bilinçli olarak bu sürece müdahale ederiz. Ortaya bir ürün koyan kişi hem yeni bir eser yaratmıştır hem de o eserle kendisini değiştirme şansı bulmuştur. Dolayısıyla gerçeğin biçimlendirilmesi tamamen insanın elindedir. "Bu böyle bir süreçtir ki ancak bu üç yönü, bu üç dünyayı tümüyle anlamaya çalıştığımızda ve birbiriyle etkileşimini araştırdığımızda anlaşılır olacaktır" (Popper, 2001:39).

Dünya 3 insanların eleştirel ve yaratıcı düşünceleri sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak dünya 3'deki kuramların doğru ya da yanlış olması insanların dışındaki bir durumdur. Eğer dünya 3 Popper'in dile getirdiği gibi insan elinden çıkmışsa; bizler istediğimizde dünya 3'ü değiştirebiliriz. Dünya 3'e nasıl etki edeceğimizin cevabı ise özgür düşünen kişilerdedir.

"Hem entelektüel gelişme hem de dünya 3'ün gelişmesi çözüme ulaşmamış problemlerin çözümü ile sağlanır. Bu arada birçok problem yine çözümsüz kalacağından ve

keşfedilmeyeceğinden dünya 3 özerk olsa da ya da belki de olduğundan eleştirel ve yaratıcı katkı getirme işi hep sürüp gidecektir” (Popper, 2005: 176).

Popper aynı zamanda dünya 3' ün zamansız olduğunu dile getirir. Çünkü ortaya konan sorunlar, argümanlar insanlık devam ettikçe hep olacaktır, bitip tükenmesi mümkün değildir. Bunun nedeni doğruluğun zamansız olmasıyla açıklanır. “Çelişebilirlik veya uyumluluk gibi mantıksal ilişkilerde, aynı şekilde, hatta daha fazlasıyla zamandan azadedir” (Popper, 2006: 269). Ancak bu açıklamayla yetinilmez. Çünkü Dünya 3'ün zamansızlığı bizi Dünya 3'ün tarihsiz olduğu sonucuna götürür. Ancak Dünya 3'ün bir tarihi vardır. Bu tarih fikirlerin, düşüncelerin tarihidir. Aynı zamanda bu düşüncelerin bize nasıl tepkide bulduklarını ve bizim bu fikirlere nasıl tepki verdiğimizizin de tarihidir.

Açık toplum kavramı, bir çağ ya da belli bir döneme göre değil; tüm zamanlar için dile getirilmiştir. O halde Popper'in dile getirdiği bu kavramları temele alarak siyaset felsefesi yapmak demek, etik temelli toplum felsefesi ortaya koymak demektir. Dolayısıyla onun eserleri değer ve değerler gözönüne alınarak okunduğunda etik bir temeli olan siyaset felsefesi ile karşılaşmaktayız. Açık toplum ve kapalı toplum ayrımı bunun en önemli göstergesidir.

Tüm insanların haklarının korunması ve uygulanmasından yana olan bir görüşle; sosyal hakların korunduğu ve uygulandığı, savaşın ve karmaşanın değil barışın ve harmoninin egemen olduğu; bilimin, felsefenin, sanatın ve bu insan başarılarını yaratan biliminsanlarının, filozofların ve sanatçıların korunduğu ve takdir edildiği; tüm eğitim sisteminin de böylesi bir görüşten hareketle kurgulandığı bir toplum ile bunun tam tersi bir görüşün egemen olduğu ve bu görüşün pratiğe dönüştüğünde adaletsizliklerin, insan hakları ihlallerinin fazlaca olduğu toplum olarak ayırım yapması, Popper'in tüm insanlığı seçerek ve bunun sorumluluğunu alarak hareket ettiğini göstermektedir.

O halde açık toplum kavramı, evrensel bir fikir olarak; özgürlük, demokrasi, hukuk düzeni, insan hakları, sosyal devlet ve toplumsal sorumluluk değerlerini temsil etmektedir. Bu nedenle açık toplum, hukukun üstünlüğüne dayanan, demokratik yollar ile seçilmiş hükümetlerce yönetilen, farklılıkları içinde barındıran kuvvetli bir sivil toplum, azınlıklara ve azınlık görüşlerine saygı anlamına gelir. Popper özgürlükçü, barışçıl, değişime ve eleştiriye açık, sosyal hakların uygulandığı ve korunduğu bir toplum olarak ortaya koyduğu açık toplum kavramını politika görüşünün temeline yerleştirmiştir. Dolayısıyla

Kiesewetter'in de dile getirdiği gibi, onun açık toplum kavramı etik değerlere ve sorumluluğa dayanır.

“(...)Popper'in deneme ve yanılma yöntemi etik ya da ahlaki ilkelerle iç içe bir bağlantıya sahiptir. Webster sözlük tarafından tanımlanmış olan bu terim, davranışların kodunda sık sık tedbirsizce sapma olarak sadece bir eylem ya da bir durum değildir aynı zamanda dürüstlük eyleminden sapmadır ya da toplumsal/kültürel geleneklerden sapmadır” (Kiesewetter, 1995: 276).

Popper'in siyaset felsefesi üzerine incelemelerini bir kitap haline getiren Magee'nin kitabında dile getirdikleri de bu konuda dikkate değerdir.

“Bu felsefenin nasıl bir bütünlüğü olduğunu göstermeye çalışırken, ben bu kitapta daha çok mantıksal kanıtlar ve onların ilişkileri üstünde durdum; fakat daha da önemlisi, ahlaksal kanıtlardır- bunları ve bu kitapta ele almadığımız daha pek çok konuyu incelemek için, okuyucuya Popper'in yapıtlarına başvurmasını salık veririm” (Magee, 1982: 96).

Dolayısıyla açık toplum etik değer ve sorumlulukla, eyleyen kişilerden oluşurken; kapalı toplum bu değerleri yok sayan ve bunların getirdiği sorumluluklardan da kaçan kişilerden oluşmaktadır. Bu noktada toplumsal sorumluluklar üzerinde fazlaca durulmaktadır. Hatta siyaset felsefesi görüşünü dile getirdiği *Açık Toplum ve Düşmanları* adlı eserini yazma amacının etik bir sorumluluktan ötürü olduğunu kitabın giriş bölümünde dile getirmektedir.

“Büyük adamlar büyük yanlışlar yapabilirler ve bu kitabın ortaya koymaya çalıştığı üzere, geçmişin en büyük önderlerinden bazıları, akla ve özgürlüğe karşı öteden beri süregelen saldırıyı desteklemişlerdir. Onların, pek ender olarak başkaldırılan etkisi, uygarlığın savunmalarına bağlı olduğu kimseleri yanlış yola itmeye ve bölmeye devam etmektedir. Düşünsel kalıtımımızın besbelli bir bölümü olan bu şeyleri açık açık eleştirmezsek, ölümcül de olabilecek bu trajik bölünmenin sorumluluğu bize düşer. Düşünsel kalıtımımızın bir kısmını eleştirmekten çekinmekle, hepsinin yok edilmesine yardım etmiş olabiliriz” (Popper, 2013a: 20).

Kapalı toplumlar ise, tarihsici bir görüşle, büyük kutsal şeylere gönül vererek onlara dayanarak eyleyen toplumlardır. Böyle bir bakış açısı toplumlara kaos getirir. Devlet için yapılan cinayetler, din için yapılan işkenceler, savaşlar; cinsiyetçi ve ırkçı görüşten

hareketle yapılan tüm engellemeler bu nedenledir. İşte bunların hepsi bireyin kendi aklını kullanarak eleştirel bir tavırla aldığı kararlar sonucu oluşan eylemler değil; aksine inandığı kutsal şeyler uğruna sorgulamadan, kendisine ait olmayan bir karar doğrultusunda yapılan ezbere eylemlerdir. Bu nokta “değerlendirme”yle ilgisinde ele alındığında daha anlaşılır olacaktır.

“Değerlendirme, bir şeye değer atfetme yoluyla değerlendirme olarak anlaşıldığında, değer subjectivisini anlamak kolay olur. Sevdiğim insanın bana belirli bir durumda vermiş olduğu yirmibeş kuruşluk bir tarak, yalnız benim için değerlidir; çünkü ben o tarağa, kendi dışında olan bir nedenden dolayı değer atfediyorum... Değerlendirmekten söz edilince, çoğu zaman, değerlendirilmesi söz konusu olan şeyin kendi değerini göstermek değil de, geçerli ilkeler; kurallar, normlar, standartlar, modalar, ölçüler bakımından – bunların açısından, bunlara göre- onu nitelendirmek anlaşılır. Çoğu zaman yapılan da budur” (Kuçuradi, 2010: 25, 29).

Kişi olarak varolmamızın temelinde değer anlayışımızın yattığı ve değer anlayışımızın temelinde ise insan anlayışımızın olduğu dile getirilir (Kuçuradi, 2010: 5) Buradan hareketle değer ve değer yargısı arasında bir ayrım yapılmaktadır. Değer değerlendirilenin kendinde taşıdığı yapı özelliği iken, değer yargısı değerlendirilenin kendisinde olmayan, dışarıdan kriterler doğrultusunda varılan yargılardır. Dolayısıyla böyle bir değerlendirme tarzı bir şeyi kendinde bulunan değere göre değerlendirme değil, onun değerini hesaba katmadan ezbere yapılan değerlendirmedir (Kuçuradi, 2010: 62). Popper’in kapalı toplum için dile getirdiklerini gözönüne alırsak kapalı toplumun değer olarak adlandırdıklarını değer kendisi değil, değer yargısı olmaktan öteye gidemeyeceği görüşünü çıkarabiliriz. Çünkü tarihsici görüşler değerlendirilenin kendisine bakmadan bazı kutsanmış şeylerden hareketle eyleyen insanları işaret etmektedirler. Örneğin Platon’un Devlet’indeki yurttaşlar yasa koyucunun buyruklarına hiç düşünmeden koşulsuz itaat etmek zorundadırlar. Böyle bir durumda değerlendirmelerde bulunan insanlar kendi akıllarıyla realitenin kendisine bakamadıkları gibi zaten realiteyi tekrar tekrar değerlendirmelerine de gerek yoktur. Çünkü böyle bir beklenti söz konusu değildir. Hatta bu yasaktır. Bu nedenle Popper, insanların kutsal saydıkları ya da toplumda ün kazanmış, sevilmiş şeylerin doğrultusunda yapılan değerlendirmelere karşı çıkmaktadır. Buradan hareketle siyaset felsefesinde tüm kutsanmış ideal devlet teorilerine karşı çıkar ve Platon gibi tüm bir toplumu ve siyasi gücünü tek tek yeniden kurmaktansa, siyasette sadece insanın kendi aklını

kullanarak planlar yapması ve bu planları uygulaması gerektiğini söylemekle yetinmiştir. Bu tavır siyaset felsefesinin altında yatan temel öngörüye de işaret etmektedir. Siyasetin temelindeki tüm kararlar ve eylemler insanların etik sorumlulukla kendi akılları doğrultusunda tüm insanlığı gözönünde tutarak gerçekleştirdikleri kararlar ve eylemler olmalıdır (Popper, 2013: 205- 207).

“Kapalı toplum, üyelerinin hısumluk, birarada yaşayış, ortak tehlikeleri, ortak sevinçleri ve ortak kaderleri paylaşma gibi yarı-biyolojik bağlarla birbirlerine tutunmuş yarı organik bir birim olduğu içindir ki, bir sürüyü ya da bir kabileyi andırır” (Popper, 2013: 183).

Bu nedenle Popper, ortaklaşacılık anlamındaki bireyselciliğe karşıdır. Platon’a olan eleştirileri bu bağlamda yoğunlaşır. Platoncu görüşün insan haklarına karşı olduğuna ve bu nedenle hümanist bir görüş olmadığına vurgu yapılır (Popper, 2013: 119). Ona göre kapalı toplum köleliğin evcilleştirilmiş hayvanlardan farklı bir sorun olarak görülmediği ve bunun olağan olduğu toplumdur. Nietzsche’nin bir başkasının buyruğu ile hiç düşünmeden eyleyen, yaşayan insan tipi olarak dile getirdiği ‘sürü’ kavramını Popper’in kapalı toplumları eleştirirken tıpkı Nietzsche gibi aklını kendi kullanmayan, tarihsici görüşlerin peşinde olan ve onlara göre eyleyen insanlar için kullanması dikkate değerdir.

Tarihsici görüşlerin tam tersi olarak nitelendirilen açık toplum görüşü ile insanların ve toplumun geleceği ile ilgili olacak bir şeyler söylemek ya da aramak yerine şu an bu dünyada varolan sorunları –savaşları, açlıkları, sosyal adaletsizlikleri; kısacası tüm insan hakları ihlallerini- ortadan kaldırma ve birlik içinde barışçıl olarak nasıl yaşayabiliriz sorgulanmaktadır. Popper’in açık toplum görüşünün çağımız için önemi tam da burada saklıdır. Çünkü çağın yükünün ağırlığından ve yapılanların sorumluluğundan kaçan tarihsici görüşe karşı kendini her şeyden ve herkesten sorumlu hisseden kişilerin oluşturduğu bir toplum, etik temeli olan açık toplum savunulmaktadır.

Açık toplum için dile getirilen özellikler daha çok Kantçı bir tutum göstermektedir ki kendisi de bunu, nadiren olsa da, dile getirmiştir. Kant’ın kişinin kendi aklını kullanması konusunda dile getirdiklerini açık toplumun varolma şartı olarak gören Popper, kişilerin kendi düşünceleri doğrultusunda eylemde bulunmaları gerektiğini dile getirirken, diğer kişileri de gözönünde tutmanın zorunluğuna işaret eder.

Kant, insanın aklını kullanma cesareti göstermemesinin önündeki engel olarak tembellik ve korkaklığı işaret eder. Bu iki neden yüzünden toplumun başına bir yönetici olarak gelmenin yolları da kolaylaşmaktadır. İnsanın kendisinin yerine düşünen bir kitabı ya da kendisinin sağlığını düşünen bir doktorunun olması onun kendi aklını kullanması için gereksiniminin olmamasının sebebidir. Bu nedenle kurallar, normlar olmalıdır ki, ergin olmama durumunu tehlikeye atacak hiçbir durum söz konusu olmasın. Elbette bu durum yöneticilerin işine yaramaktadır. Çünkü insanların pek azı bu kuralları bir kenara atarak kendi aklının doğrultusunda hareket etme cesaretini gösterebilmektedir (Kant, 2000: 11-13).

Popper de Kant gibi, çoğu insanın özgür olmanın getirdiği sorumluluktan korktukları için özgür olmak istemediklerini savunur. Çünkü yaşamın sorumluluğunu üstlenmek, sürekli güç kararlarla yüzleşmek ve doğru alınmayan bir kararın sonucundan sorumlu olmak demektir. Bu herkesin göğüsleyebileceği bir durum değildir. Bunun yanısıra en güçlü güdümüz hayatta kalma güdüsüdür. Dolayısıyla en güçlü ihtiyacımız da güvenlidir. Buradan hareketle insanların kendilerinden daha çok güvendikleri bir kimseye ya da bir şeye sorumluluğunu vermeye hazır olduğu dile getirilir (Popper, 2005: 79-80).

İnsanın kendi aklını kullanmaması problemini ele alırken Popper'in hareket noktası 'eleştirel akıl' kavramıdır. Eleştirel akıl kavramı, ele alınan herhangi bir şeyi sürekli, enine boyuna ele almak anlamında kullanılmaktadır. Eleştirel akıl yönteminde yanılgıları keşfedip, bu yanılgıları ortadan kaldırma söz konusudur. Eleştirel akıl kavramı etik alanında ele alındığında, Kant'ın 'özerklik ilkesi' kavramı ile yakınlık gösterdiği görülebilir (Popper, 2005: 62). Tıpkı Kant gibi Popper de hiçbir yetkenin buyruğunu, ne kadar güçlü olsa da etiğin temeli olarak almamamız gerektiğini dile getirir. Çünkü bir yetkeyle karşı karşıya kalındığında yetkenin buyruğuna uymanın ahlaki olup olmayacağının yargısını verecek olan kişilerin kendisidir. Dolayısıyla yetke ne kadar güçlü olursa olsun ve kişi yetke karşısında ne kadar zayıf olursa olsun yetkenin buyruğuna karşı gelmek de, boyun eğmek de kişinin elinde olduğu için, eyleminin sorumluluğu yine kişiye aittir. Dolayısıyla Popper, Kant'ın dile getirdiği gibi, tüm insanların kendi aklını kullanarak değerlendirmeler yaptığı ve diğer insanları gözönünde tutarak eylediği bir toplum modeli ortaya koymaktadır. O halde Kant'ın dünya yurttaşlığı görüşü gibi, Popper de daha iyi bir dünya için açık toplum teorisini bir çözüm olarak ortaya koymaktadır, denilebilir.

2. BÖLÜM

2. POPPER'İN SİYASET FELSEFESİNDE ETİĞİN YERİ

Dünyada olup biten her şeyin ekonomik ve teknolojik gelişmelerle belirlendiği bir çağda etik, yaşamın tek yönlü kaygılarla belli bir yarara yönelmesinin yıkıcı sonuçlarını eleştirilmesini sağlayan uyarıcı görevini yüklenmiştir. Etik bize sadece çıkar kaygısıyla endekslenmiş nicelikselleştirici düşünce karşısında, niceliksel değerlendirmelere sığmayan niteliksel değerlerin de olduğunu anımsatmaktadır. Etiğin bu önemli görevi Popper tarafından da fark edilmiş görünüyor. “Etik alanında bir şeyler öğrenebileceğimiz konusu son derece önemlidir” (Popper, 2001: 216).

Popper'in siyaset felsefesinin etikle bağlantılı olduğunu dile getiren düşünürler olmuştur. Sözgelisi Kiesewetter Popper'in siyaset felsefesinin bireyci bir etik temeli olduğunu öne sürer. Bununla birlikte Popper'in yanlışlanabilirlik yönteminin yanısıra ahlakının da Kant felsefesi ile ayrılmaz bir şekilde iç içe olduğuna işaret eder (Kiesewetter, 1995: 280). Bu iddiaya kısaca değinmek Popper'in düşüncesini anlamak bakımından yararlı olacaktır.

Bireycilik düşüncesine göre bireyin yaşamı kendine aittir ve o uygun gördüğü gibi yaşamak, kendi kararı doğrultusunda hareket etmek, seçtiği değerlerin peşinden koşmak için devredilemez bir hakka sahiptir. Bu düşünceye göre birey egemendir, kendi içinde bir amaç ve ahlâki kaygının temel birimidir. Bireycilik düşüncesinin tam karşısı görüş kolektivist (toplumcu) düşüncedir. Kolektivizm düşüncesine göre bireyin yaşamı kendine değil, yalnızca bir parçası olduğu grup ya da topluma aittir; hakları yoktur, değer ve amaçlarını grubun “daha büyük iyiliği” için feda etmelidir. Kolektivizme göre, grup ya da toplum ahlaki kaygının temel birimidir ve birey ancak gruba hizmet ettiği oranda kıymetlidir. Bu düşünceyi desteklemekle kişi şunu ifade eder: İnsan, toplumun sahip olmasına izin verdiği haklar haricinde hiçbir hakka sahip değildir. Toplum, doğum gününden öleceği güne değin onun belirli sözüm ona haklara sahip olmasına müsaade ederken onu diğerlerinden mahrum eder; bireyi özellikle kayırmak veya ona zulmetmek istediğinden değil, başlıca kaygısı kendi güvenliği, refahı ve mutluluğu olduğu için.

Bireycilik anlayışına bakıldığında Popper'in Kiesewetter'in dile getirdiği gibi bir bireyci etik görüşüne sahip olduğunu söylemek zor görünüyor. Açık toplum düşüncesi

ortaya konulurken ne sadece bireyci diye adlandırılan ne de sadece toplumcu diye adlandırılan bir etikten söz edilebilir. Bu nedenle siyaset felsefesinin bireyci etik temeli vardır demek onun görüşlerini tam olarak anlamaya engel görünüyor. Bununla birlikte, daha önce de dile getirildiği gibi, Popper'in felsefesi üzerinde Kant'ın felsefesinin etkisi büyüktür. *Açık Toplum ve Düşmanları* adlı kitabının girişine Kant'ın şu sözleriyle başlar:

“Bu günlerde moda olan bütün o bilgelikle dolu kitap ciltlerinin şişirme özentisine... ancak bakabildiğimi saklamak istemiyorum. Çünkü kesinlikle biliyorum ki, ... kullanılan metotlar bu çılgınlıkları ve saçmalıkları sonu gelmez bir yolda çoğaltacaktır; bütün bu yalancı başarıların toptan yok edilmesi bile, batısınca verimliliğiyle bu düzmece bilimin kendisi kadar zararlı olamazdı” (Popper, 2013a: 27).

Kant, insanoğlunu, her insanın onurunu görme arzusuyla özgürce yaptıklarından, eylemlerinden sorumlu olduklarını savunur. Bizi özgür kılan içgüdülerimiz değil, ahlak yasasıdır. Popper sistemli bir etik görüşü ortaya koymamış olsa da tüm eserlerinde Kant'ın *Ebedi Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme*'de dile getirdiği “Kendi aklını kullanma cesareti göster” çağrısını sürekli vurgulaması, aslında daha iyi bir dünya arayışına etik bir sorumlulukla çıktığını göstermektedir.

Popper, Kant'ın hakikat problemini çözmedeki yöntemini, eleştirel akıl kavramına dönüştürmüş, klasik bilim anlayışını sürekli olarak eleştirmiştir. Bu çözüm önerisi, aynı zamanda siyaset felsefesine de uygulamıştır. Bu yüzden, Kiesewetter'in dediğini, yani etik görüşünün yanlışlanabilirlik yönteminin temelindeki bir ilke olduğunu biz de iddia edebiliriz. Kiesewetter, Popper ile bir konuşmasında ona, açık toplum kavramı üzerine neden bu kadar yoğunluklu çalışmalar yaptığını sorar:

“Garmisch- Partenkirchen'deki 30 Mart 1994'teki etik ve nispi olasılık hakkındaki son kişisel tartışmamızda, Popper'a olasılık teorisi için daha iyi çözümler bulmak için neden altmış yıldır bu kadar çok çalıştığını sordum. ‘Bilimdeki her şey, bazı etik sebeplerin bir sonucu olarak gerçekleşir’ diye yanıtladı” (Kiesewetter, 1995: 283).

Bu düşünceler bir iyimserliğin ifadesidir ve ona göre iyimserlik ahlaki bir zorunluluktur. Dünyayı iyileştirme yeteneğimizin farkında olursak, kendi içinde iyimser bir yöntem olan deneme-yanılma yöntemini kullanarak dünya barışını kendi ellerimizle kurabiliriz. Barış için kişisel çabalarımız ve dünyanın gerçek sorunlarının daha iyi anlaşılması gereklidir. Bu durum açık toplumun etik bir temeline işaret eder. Bir eylemin

ahlaki açıdan bir değere sahip olmasının ölçütü eyleyenin özgür olmasıdır. Bu nedenle Popper, ahlaki insanların uygulayacağı entelektüel görevleri veya erdemleri gözönüne alarak özgürlük, eleştirel akıl, hakikat, entelektüel dürüstlük, entelektüel sorumluluk gibi kavramları ele alır. Bunlar ahlaki bir dünya topluluğunun asgari temellerini temsil eder. Öte yandan, bir topluluğun sosyal yaşamını tehdit eden ahlaki tehlikeler arasında kapalı toplum, akıldışıcılık, kibir, tarihsicilik gibi kavramlar da ele alınır, değerlendirilir. Bu toplumun insanı ya da insanlığı götüreceği olumsuzlukları belirtilir. Bu noktada önemli görülen şey, açık toplumun ahlaki temelidir.

“Popper’in felsefesini daha iyi anlayabilmemiz için onun felsefesinde ahlaki kanaatlerinin oynadığı belirleyici rolü vurgulamamız gerekmektedir. Entelektüel sorunlar, insani etmenler ışığında düşünüldüğünde, etik ile bağlantılıdır” (Gattei, 2002: 256).

Kişisel sorumluluk, vicdan özgürlüğü, eşitlik Popper’in siyaset felsefesinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu için, onun felsefesi etik temellere atıfta bulunmadan tam olarak anlaşılacaktır. Bu yüzden, bu kavramlara kısaca değinmek amacımız bakımından yararlı olacaktır.

“İnsana ya da rasyonalizme ya da insancılığa ya da hümanizme olan inancın, insan işlerinin iyileştirilmesine ve özellikle de uluslararası suçların kontrolüne ve barışın kurulmasına katkıda bulunma konusunda bir inanç olduğunu iddia ediyorum” (Popper, 2001: 149).

Açık toplum insanları, eleştirel akla göre hareket ederler. Yani gerçekliğe bakıp şeylerin doğasını tanımlar, nedensel ilişkiler kurar, mantığını kullanırlar. Çünkü açık toplum insanı aklın, yaşama hizmet eden erek ve değerleri seçeceği ve edineceği yegâne araç olduğunu bilir. O halde eleştirel aklın akıldışıcılık ile mücadelede öngördüğü ahlaki talepleri anlamaya çalışırsak Popper’in açık toplum kavramının aslında etik taleplerle ortaya çıktığını da anlamak mümkün olabilir. Siyaset felsefesi ile bilim felsefesi arasındaki bağlantı da bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Popper “ussal tartışma” ve “eleştirel” sözcüklerini eş anlamlı görür ve bilimsel araştırmanın, incelemenin “ussal tartışmanın genel yönteminde çok önemli” olduğunu vurgular. “Çünkü diğer insanların neler düşündüklerini ya da düşünmüş olduklarını dikkate almazsak ussal tartışma son bulacak ve herkes tartışmayı büyük bir coşkuyla tek başına sürdürecektir” (Popper, 1998: 28-29).

Eleştiri ya da ussal tartışma, aynı zamanda nesnel bilginin³ ait olduğu dünya 3 ün de vazgeçilmez düzenleyici ilkesidir. Başka bir deyişle, bilim ve etiği ayırmak artık gerekli değildir. Seçim yalnızca iki tür hedef arasındadır: ahlaksal seçim ve bilimsel seçim.

“Yapmak zorunda olduğumuz seçim, salt düşünsel bir sorun, ya da bir zevk meselesi değildir. Bu ahlaksal bir seçimdir. Çünkü az veya çok radikal bir akılcılık biçimini mi, yoksa adına eleştirci akılcılık dediğim akıldışıcılığa asgari taviz veren tutumu mu kabul edeceğimiz sorunu, başka insanlara ve toplum hayatının sorunlarına karşı takınacağımız tavır da etkiler. Akılcılığın insanlığın birliğine inanma ile yakından ilgili olduğu daha öncede söylendi. Tutarlılık kurallarıyla bağlı olmayan akıldışıcılık herhangi bir inançla, bu arada insanların kardeşliği inancıyla da birlikte yürüyebilir; ne var ki, farklı bir inançla da birlikte yürüyebileceği, özellikle de seçkin bir grubun varlığına, insanların yönetici ve yönetilen olarak iki gruba ayrıldıklarına dair romantik inancı destekleyebileceği de açıkça göstermektedir ki, onu ya da eleştirci akılcılığı seçmek bir ahlak sorunudur” (Popper, 2013a: 521-522).

Usavurmalar adı geçen temel ahlaksal kararları belirleyemezler. Ama bu türlü ahlaksal kararları verirken olası sonuçları incelemek açısından bize yardımcı olabilirler (Popper, 2013a: 522). Popper’in rasyonel söylem olasılığına olan bu inancı, toplum modelinin ve aynı zamanda bilimsel bakış açısının temelini, kendisine borçlu olduğunu söylediği Sokrates’in düşünceleri oluşturmaktadır. Sokrates’in örneğini oluşturduğu entelektüel sorumluluk aslında açık toplumun hayata geçirilebilmesi için zorunlu bir koşuldur. Filozoflar, biliminsanları, sanatçılar gibi entelektüellerin, dünyada varolan kötülüklerden sorumlu olduğuna işaret eden Popper’e göre bu sorumluluğu bir kenara bırakmamız olanaksızdır; entelektüeller bu haçı taşımak zorundadır. Aksi takdirde bu insanlar, bir kaçış felsefesinin savunucusu olmaktan öteye geçemezler (Popper, 2001: 217). Popper’in felsefesinin derinlemesine gömülü olduğu bu tür bir ahlaki sorumluluk, bizi bütün düşüncelerinde varolan bir etik temele, kapalı toplumu destekleyen herhangi bir harekete şiddetle karşı çıkan bir temele götürmektedir. Bu durumun pratik sonuçlarından biri, siyasetin temelini etik hale getirme ve siyasallaştırma ihtiyacımızın tanınmasıdır.

³ Popper’in nesnellik üzerine dile getirdiklerine bakılırsa, iki farklı anlamda nesnellikten sözettiğini görebiliriz. Birincisi bir alanın özelliği olarak nesnellik, ikincisi ise bir yöntemin özelliği olarak nesnelliktir. “Dünya 3”ün nesnelligi ile ilgili konuşurken; onun nesnelligi bir alanın özelliği olarak, yani “dünya 3”ün bir özelliği olarak gördüğü söylenebilir. Çünkü ona göre nesnellik ancak bir alanın özelliği olduğunda, bunun sonucu olarak, burada yer alanlar, örneğin kitaplar, dergiler, bilgisayar bellekleri vs., nesnel nitelikte olmuş oluyor. O zaman akıl dışı olanlar da nesnel nitelik taşımış oluyorlar!!!

Popper'in betimlediği bilim yönteminde eleştirel akıl önemli yer tuttuğunu yukarıda dile getirdik. Bu yöntem yanlışları öne sürülmüş kuramları elimine ederek bunları düzenlenebilecek sıkı sınamalara teslim etmektir. Çünkü insan doğuştan ve içgüdüsel olarak düzenliliği bulmaya çalışır ve kendi bulduğu konulara dayanarak bulduğu kanunları doğaya dayatma çabası içine girer. Bunun dogmatik düşünceye yol açtığından söz edilebilir ve bilimin mitlerin eleştirisi ile başladığı öne sürülebilir. Böylece bilimsel gelenek kuramlara doğru eleştirel bir tutumla ilerler ve kuramların zayıf noktalarını bulmak amacıyla serbestçe tartışılmasını sağlar. Kuramlar bu şekilde gelişebilir ve bilimin ilk hammaddesi olan mitler eleştirelilikle bilimsel hale gelen dönüştürücü bir faaliyet olur. Akıl, deneme ve yanılma yöntemiyle insanların kendi yaratıları olan mitleri sınama ile ilerler. Bu durum yaratılan mitleri ve kuramları sanıldığı gibi aksine ispat etmeyle veya doğrulama ile değil, onların yanlış olduğunu gösterme, çürütme ile sınıdır (Popper, 2013a: 519-521).

Gerek yanlış kuramları çürüterek gerek bir kuramın nerede aksadığını bularak sorunları zenginleştirmek mümkündür ve eleştirel akılcılık rasyonel bir tutum olarak yanılığardan ders çıkarmaya istekli olmaya, yanılığarı aramaya götürür. Böyle kuramların eleştirel olarak incelenmesi hem bu kuramların hem de kuramlara karşı eleştiri dürtüsü olmaksızın daha önce düşünülemez türden deney ve gözlemlere götürür. Böylece bilim varsayımlar ve reddetmeler yoluyla eski problemlerden yeni problemlere ilerler ve hatalar elenerek yeni bir sorunla karşılaşır. Rasyonel eleştirici tutum kuramların doğru olduğu iddiasının eleştirisidir. Kuramları doğrulamak yerine onları akılcı bir şekilde eleştirerek, eleştirilere karşı fazla direnenleri ve büyük açıklayıcı gücü olanları geçici olarak kabul etmek gerekir. Ancak bu kuramlar her şeyi açıklama iddiasında bulunmamalıdır. Böyle bir iddiada bulunan kuramlar ancak “sözde- bilim(sel) kuramlar” olabilirler. Akılcı tutum “ben yanılmış olabilirim ve sen haklı olabilirsin ve ortak çaba sonucunda belki doğruluğa biraz daha yaklaşabiliriz” diyebilen tutumdur.

“Batı uygarlığımızın akılcılığını, insanın akılcı birliğine ve açık topluma olan imanını ve özellikle bilimci dünya görüşünü, eski Sokratesçi ve Hristiyan, tüm insanların kardeşliği, düşünsel dürüstlük ve yükümlülük inancına borçlu olduğuna inanıyorum. Bilimin ahlaksal olduğu savına karşı sık sık yöneltilen bir itiraz ürünlerinin birçoğunun kötü amaçlarla, örneğin savaşta, kullanılmış olmasıdır. Ama bu iddia ele alınmaya bile değmez. Dünyada kötüye kullanılması mümkün olmayan ve kötüye kullanılmış bulunmayan hiçbir şey yoktur. Sevgi bile bir adam öldürme aracı olarak kullanılabilir, barışseverlik de

saldırgan bir savaşın silahlarından biri olabilir. Diğer taraftan bütün uluslararası düşmanlık ve saldırganlıklardan akılcılığın değil, akıldışıcılığın sorumlu olduğu açıktır” (Popper, 2013a: 531).

Eleştirel aklın bilim felsefesine olan bu etkisi Popper için bütünü kucaklayan ilkelerden birinin insancıl ve eşitlikçi bir ilke olduğunu göstermektedir. İnsancıl ve eşitlikçi bir ilke olan eleştirel akıl ve yanlışlanabilirlik, tüm sorunların çözümü için Popper’in bize işaret ettiği bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bütün olarak hayatı, problem çözmek olarak tanımlayan Popper, problem çözmenin yöntemi olarak da eleştirel akıl önemli bir yere konumlandırmaktadır. O halde tüm insanları kapsayan, eşitlikçi bir ilke olarak eleştirel akıl sadece bilimsel bir yöntem değil, aynı zamanda ahlaki bir ilkedir. Çünkü her ne kadar ahlak bir bilim değilse de bilimin ve akılcılığın ahlaksal bir temeli de vardır (Popper, 2013a: 527). İnsan ahlaksal temeli olan bir dünya yaratmıştır. Bu dünya “dil, müzik, şiir, bilim” dünyasıdır. Bunların yanı sıra insan eşitlik, özgürlük, sorumluluk gibi değerlerin dünyasını, yani ahlaki taleplerin dünyasını yaratmıştır (Popper, 2013a: 134).

“Popper’in bilimdeki rasyonellik modeli zaten özgür, eleştirel tartışmayla karakterize edilen belli bir topluluk ve toplum biçiminin varlığını önceden varsayar. Rasyonellik belli değerler, amaçlar ve çıkarlar üstüne minimal bir uzlaşmayı varsayan eleştirel problem çözmeden ibarettir” (Gattei, 2002: 253).

Popper, siyaset felsefesindeki kavramlarla, bilimsel metodu ve eleştirel akılcılık kavramı ile insanın değerini tekrar hatırlatmaktadır. Onun geleceğe yönelik sorumluluk duygumuza etik yaklaşımı şöyledir: Şiddeti, suçu ve zulmü azaltmak için mümkün olan her şeyi yapın, çünkü bunlar zamanımızın en büyük kötülükleridir. Zulmü, şiddeti kim yüceltirse yüceltsin, isterse bunlar büyük önderler olsun, yine de şiddetle eleştirilmelidirler.

“Bu daha çok, uygarlığımız yaşayacaksa, büyük adamlara aşırı saygı gösterme alışkanlığından kurtulmamız gerektiğine inanışından ileri gelmektedir. Büyük adamlar büyük yanlışlıklar yapabilirler; ve bu kitabın ortaya koymaya çalıştığı üzere, geçmişin en büyük önderlerinden bazıları, akla ve özgürlüğe karşı öteden beri süregelen saldırıyı desteklemişlerdir” (Popper, 2013a: 19).

Popper açık toplumu ele alma amacının siyasetin ve tarihin bir eleştirisini yaparak geçmişin ve zamanımızın sorunlarına bir umut sunabilmek olduğunu hatta bu yüzden *Açık Toplum ve Düşmanları* adlı kitabını eline ulaşan herkes tarafından anlaşılabilirsin diye

oldukça açık olarak kaleme aldığını dile getirir. Totaliter görüşleri eleştirerek totaliter rejimlerin yol açtığı insanlık suçlarından kurtulmanın yollarını aramayı, bununla birlikte siyasal alanda eleştirel aklın egemen olmasıyla dünya üzerinde sürekli devam edecek bir barış sağlanmasını gerçekleştirmek için bir umut oluşturmayı Popper görev olarak görmektedir. Bunu yapmanın da sorumluluğunu içten hissettiğini vurgular (Popper, 2013b: 253). Böylesi bir sorumluluk hissi onu, demokratik bir yönetimle gerçekleştirilecek ırk, dil, din ayrımı yapmadan herkesi kucaklayan ve yönetimler değişse de barış durumunun hiç değişmeyeceği açık toplum fikrine götürmüştür. Tarihsici görüşlere yönelttiği eleştirilerin son derece sert olması, kapalı toplumların temelinde olan tarihsici düşüncelerin insanlığı götürdüğü kötülüklerin, yani felaketlerin, savaşların farkında olmasından kaynaklanmaktadır.

Açık toplumlarda vazgeçilmez bir birleştirici etmeden sözeden Popper, buna eleştirel çoğulculuk diyor. Eleştirel çoğulculukta ise ‘doğruluk’ düşüncesinin önemli bir yeri vardır. Popper eleştirel çoğulculuk kavramını görelilik kavramının tam karşısı bir anlamda kullanır. Görelilik kavramı, her şeyin ya da hemen hemen her şeyin iddia edilebileceğini ileri sürerken, eleştirel çoğulculuk doğru arayışında olan her kuramın diğer kuramlarla rekabet içinde olması gerektiğini savunur. Görelilik kavramında her şeyin iddia edilebilir olması bizi hiçbir şeyin iddia edilemeyeceğine götürür. Bu nedenle eleştirel çoğulculuğun öne sürdüğü rekabet, kuramların eleştirel bir bakışla ayıklanması ve doğruya en yakınının diğer kuramlardan daha üstün olarak değerlendirilmesine yol açar. Burada bir arayış söz konusudur. Bu arayış ‘doğru’ arayışıdır (Popper, 2001: 207).

İşte, açık toplumun devamını sağlayacak ve onu dönüştürme hareketlerine karşı koyacak en büyük istikrar sağlayıcı öğe olarak eleştirel çoğulculuğu mümkün kılan demokratik kurumların varlığıdır. Popper’in “demokrasinin paradoksu” olarak isimlendirdiği düşüncesi de çoğunluğun sesine kulak vererek ona bir tür sağduyusal doğruluk atfederek demokratik olmayan biçimlere gidilebilmesidir. Bu nedenle Popper’in liberal demokrasilerin çoğunluk kararına tam bir güveni yoktur. Demokrasiden anlaşılan özgür seçimlerde ve çoğunluğun iktidara gelmesi gibi dar bir anlam çıkmamalıdır. Önemli olan demokrasiyi, açık toplumu koruyup devam ettirecek, çoğunluktan bile gelse onu her türlü dönüştürme girişimlerine karşı koyulmasını sağlayacak demokratik kurumlardır.

Devletin demokratik olarak kontrol edilmesi demokrasinin önkoşuludur. Bu durum kurumsal düzenlemelerle, yani hukuksal, kurumsal, anayasa, kanunlar ve genel seçimler ile

sağlanabilir. “Kim yönetmeli?” sorusu yerine “Siyasal kurumları nasıl örgütleyelim ki kötü ya da yeteneksiz yöneticilerin çok fazla zarar vermeleri önlenebilsin?” sorusunun sorulması gerekir. Popper, demokratik siyaset ilkesini siyasal kurumları yaratmak, geliştirmek ve korumak olarak tanımlar. Demokrasinin kontrol mekanizmaları olarak kurumların ve geleneklerin oynadığı rol Popper’in siyaset felsefesinin en önemli noktalarından biridir (Popper, 2013a: 135-136).

Siyasal kurumların nasıl örgütleneceği kişilere verilecek eğitimle olanaklı görünüyor. Bu eğitimin de etik değerlere dayanması onun düşüncesinde zorunlu olsa gerek. Etikten diğer kişilerle ve kendimizle ilişkimizde verdiğimiz kararların, yaptığımız eylemlerin doğru ve değerli eylemler olup olmadığına ilişkin bilgileri anlarsak, bu kararların ve eylemlerin ahlaki normlara göre değil, bazı değerlere dayalı ortaya konması gerekmektedir. Sözü edilen değerlerin en önemlisi insanın değeridir, onurudur diyebiliriz. Bu noktada Popper’in değerler ve insanın değeri ile ilgili söylediklerine bakmak yerinde olacaktır.

Öncelikle Popper’in değerden ne anladığını bakalım. O, değer kavramından iki farklı şekilde söz eder: Birincisi hayatın yaratımı olarak değer, ikincisi insan zihninin bir yaratımı olarak değer (Popper, 2016: 282). Popper değerinin bilinçle birlikte ortaya çıktığı görüşünü yeterli bulmamaktadır diyebiliriz. Bu nedenle de bilinçle ortaya çıkan değerleri insan zihninin bir yaratımı olarak ele alır. İnsan zihninin bir ürünü olan değerleri Dünya 3 ile ilgisinde açıklar. Daha açık söylenirse, değerler Dünya 3’e aittir.

“Bir olgular dünyasında değerler için benim uygun gördüğüm yer, burasıdır. Dünya 3’te bir yerdir burası, tarihsel olarak ortaya çıkmış olan sorunların ve geleneklerin yerinde ve bu olgular dünyasının bir parçası olan bir yer -her ne kadar Dünya 1 olguları olmayıp kısmen insan zihnince üretilen olgular olsalar da. Değerlerin dünyası değersiz olguların, adeta ruhsuz olguların dünyasını aşar” (Popper, 2006: 282).

Dünya 3 aslında bizimle varolmuştur. Bu nedenle bizim ürünlerimiz olan insan başarılarının hepsini Dünya 3 kapsar. O halde şunu diyebiliriz, Dünya 3 olmadan yani insan başarıları, değerleri olmadan aslında zihinlerimiz de, benliklerimiz de varolmaz. Bununla birlikte, Dünya 3 ile olan etkileşimimizin, potansiyelimizi geliştirmek, gerçekleştirmek için gerekli olduğunu da dile getirmemiz zorunlu görünüyor. “Cehaletimizin bataklığından

sıyrılmamızın yolu da hepimizin Dünya 3'e katkıda bulunmamızın yolu da budur" (Popper, 2006: 285).

Bu noktada, daha önce de belirttiğimiz gibi, Popper'in açık toplum kavramını oluştururken insanın kendi yeteneklerini ortaya koyabildiği, insan başarılarını destekleyen bir toplum modeline işaret ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Bu yüzden olsa gerek o sorumluluk, özgürlük, eleştirel akıl, entelektüel dürüstlük gibi kavramları geliştirmiştir. Daha iyi bir dünya arayışıyla yola çıkan Popper, kendi çağına kadar yaşanılan çağlar düşünüldüğünde içinde yaşadığı dünyayı şu ana kadarki yaşanabilecek en iyi dünya olarak tanımlamaktadır. Bu durumun nedenini ise demokrasinin gücünün farkındalığı, insan hakları beyannamesinin yayınlanması, hukukun üstünlüğü ilkesine bağlılık ve buna benzer gelişmelerin, insan başarılarının çağında olagelmesi olarak gösterir (Popper, 2001: 8-9). Bununla birlikte katetmemiz gereken çok uzun bir yol olduğu da dile getirilir. Tüm felsefesi için önemli olan yanlışlanabilirlik ilkesi, yani hata yapabilme ihtimaline olan verdiği önem gözönüne alındığında Popper'in bitip tükenen bir şeyin varlığını kabul etmeyeceği de ortadadır. Ona göre insan ve onun doğası keşfedilmeyi bekleyen sonsuz sorularla doludur (Popper, 2001: 41).

İnsan, yaşamını anlamlandırmak için çabalar. Yaşamın anlamıyla Popper'in kast ettiği yaşamda saklı olan gizil bir güç değil, insanların kendi hayatlarının kendi elleriyle katabilecekleri değerdir. Yaşama anlam katmak insanların yaptıklarıyla, yapmadıklarıyla, çalışmaları ve katkılarıyla, diğer insanlarla ve dünyaya yaklaşımıyla mümkündür. Böylece yaşamın anlamının ne olduğu sorusu etik bir soruya dönüşür.

"Yaşamı anlamlandırmak için kendime hangi görevleri vermeliyim. Ya da Kant'ın ifadesiyle 'Ne yapmalıyım?' sorusu ön plana çıkar. Kantçı özgürlük ve özerklik düşüncesi ve Kant'ın Batıda yalnızca yasalar önünde eşitlik ve diğer insanların özgürlüğüne saygı biçiminde hayata geçirilmiş çoğulculuk düşüncesi yani yaşamımızı anlamlandırmak için bilgiyle bağımlılıktan kurtulmak gibi düşünceler bu sorunun kısmen yanıtını vermektedir" (Popper, 2001:147-148).

Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*'nda, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*'nda ve diğer siyaset felsefesi ile ilgili kitaplarında, yaşamı anlamlandırmak için, insanları yalnızca savaş dışı bir durumun değil, sürekli barışın önemi konusunda da uyarmaktadır. Dünya barışı Popper'in felsefesinin en önemli etik yanıdır. Atom bombası tarafından dünya çapında

yıkılma tehdidinin çok gerçek olduğu bir çağda barış, sadece bir görev veya bir zorunluluk değil, hayatta kalmamız için bir önkoşul haline gelmektedir. Bununla birlikte dünya barışı ancak eleştirel aklın egemen olduğu bir topluma ve insanlığın birliğine bağlıdır. Nisan 1992’de Der Spiegel’e verdiği röportajda Popper, ilk amacımızın barış olması gerektiği iddiasına dayanarak, bugün barış için savaşma hakkımızın ve bazen de görevimizin olduğunu öne sürmüştür (Popper, 2013b: 48). Ahlaki kötülüğe ve insanın savaş açlığına karşı durması da, Popper’in dünya barışı umudunun etik temelli bir iddia olduğunu bize gösteriyor. Sadece ulusal devletler kendi devletlerinin hayatta kalmasını nihai amaç olarak görürse, uluslararası bir işbirliği kurulmazsa, barış ufukta bir yerde durmaya devam edecektir. Popper’in hem ulusal hem de uluslararası düzeyde barış için mücadele konusundaki ısrarını, daha iyi, daha insani, daha rasyonel ve daha adil bir dünya için ahlaki kanıtlar olarak değerlendirmek olanaklıdır.

Popper’in dile getirdiği bir diğer önemli ahlaki talep ise hoşgörüdür. O, eleştirel akıl teorisi ile yakından bağlantılı bir hoşgörü teorisi geliştirmiştir. Hoşgürsüz olmayan ve hoşgörölüğü yayan herkese hoşgörü çağırısı yapılır. Başka bir deyişle, her zaman başkalarının ahlaki kararlarını, hoşgörü ilkesiyle çelişmedikleri sürece, hoşgörölü bir şekilde ele almamız gerektiği savunulmaktadır. “Eğer hoşgürsüzlüğü mazur görmeyi haklı görürsek, hoşgörüü ve hukuk devletini zedelemiş oluruz” (Popper, 2001: 206). O halde Popper için hoşgörü ilkesi ile çelişmeyen düşüncelere hoşgörü gösterilebilir. Her düşünceyi hoş gören liberal geleneğin temel söylemlerinden biri olan “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” tavrı Popper’in hoşgörü anlayışı ile örtüşmemektedir diyebiliriz. Buradan hareketle Popper’in hoşgörünün bir sınırı olması gerektiğini savunduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu nedenle onun savaş karşıtlığı ve barış istemi ile ilgili düşüncesini insan hakları bağlamında düşünürsek, hoşgörüye getirdiği sınır insan hakları ile çizilebilir diyebiliriz. Başka bir deyişle insan haklarına aykırı olan düşünceler, tutumlar hoşgörülemez, ama insan haklarına aykırı olmadıkları sürece her tür düşünceye hoşgörü gösterilebilir..

Hoşgörü üzerine gerçek bir bağlılığın, bazı insanlık suçlarının gerçekleşme olasılığını önleyeceği inancını vurgulayan Popper, bireylerin başkaları ile olan ilişkilerinde hoşgörölü bir iletişim oluşturmalarının, diğerinin haklarını ihlal etmeyi engelleyeceğini savunur. Onun siyaset felsefesine göre hoşgörü kavramı insanın ahlaki gelişiminde çok güçlü bir düşüncedir, ilkedir ya da değerlerden biridir. İlk olarak, her insan yaşama hakkına sahiptir. Ancak gerçekçi bir dünya görüşü, bizim gibi yaşayan, acı çeken ve ölen diğer

insanların varlığını tanıyabilir. Bununla birlikte başkasıyla olan ilişkimiz, sosyal yaşantıda kaçınılmazdır. Bu yüzden olsa gerek Popper, Sokrates tarafından dile getirilen “haksızlık yapmanın haksızlığa uğramaktan daha kötü bir şey” olduğu düşüncesini açık toplumda oldukça önemli görmektedir.

“Sokrates ve hemen hemen aynı zamanlarda Demokritos, birbirlerinden habersiz, ortak bir etik çıkarım yapmışlardır. Her ikisi de neredeyse aynı sözcüklerle, ‘Haksızlığa uğramak, haksızlık yapmaktan daha iyidir’ anlayışını dile getirmişti. Bu anlayışın -ne kadar az şey bildiğimiz anlayışıyla birlikte- bizleri hoşgörüye götüreceğini söyleyebiliriz” (Popper, 2001: 213).

Popper, Sokrates gibi bilgisizliğin bilincine vurgu yapar. Bu tutum da önemli etik düşünceler ortaya koymaktadır. Yukarıda da vurgulandığı gibi, hoşgörüğü etik bir ilke olarak, bir tutumun özelliği olarak görebiliriz. Popper için hoşgörüğü her zaman ‘evet’ ama hoşgörüsüzlüğe, şiddete ve her türlü vahşete her zaman ‘hayır’ cevabı verilmelidir. Hoşgörüğü savunmak için haklı nedenleri olduğunu söyleyen Popper, doğru arayışı için geliştirilen akılcı tartışmalara temel oluşturan ilkelerin aslında etik ilkeler olduğunu öne sürer. Bu ilkeler şunlardır: Tartışan iki tarafın da haksız olabileceğini belirten hata yapabilirlik ilkesi, ikincisi eleştirilen bir bakış açısıyla tartışılan kuramla ilgili lehte ve aleyhte nedenlerin getirilmesini içeren akılcı tartışma ilkesi, üçüncü ilkeyse; sonucunda bir uzlaşma olmasa bile doğruya daha yakın bir anlayışa ulaşmayı içeren doğruya yaklaşma ilkesi.

“Bu üç ilkenin de hem bilgi kuramsal hem de etik ilkeler olmasına dikkatinizi çekmek istiyorum. Çünkü; üçü de hoşgörüğü içerir: Eğer ben senden bir şeyler öğrenebiliyor ve de doğru arayışı uğruna bir şeyler öğrenmek istiyorsam, o takdirde benim sana yalnızca katlanmam yeterli değil; aynı zamanda da seni potansiyel anlamda eşit görmek zorundayım. Tüm insanların potansiyel açıdan bir olduğu ve eşit haklara sahip olduğu bilinci akılcı tartışmaya hazır oluşun koşuludur. Bununla birlikte uzlaşmaya varmasak dahi tartışmadan çok şeyler öğrenebileceğimiz ilkesi burada önem taşır. Çünkü tartışma savunduğumuz görüşlerle ilgili zaaflarımızı anlamamıza yardımcı olur” (Popper, 2001:215).

O halde, yukardaki paragrafa dayanarak doğa bilimlerinin temelinde de bazı etik ilkelerin yattığı söylenebilir. En temel kural olan doğruluk, bununla birlikte de doğru arayışı ve doğruya yaklaşma, yanlışlanabilirlik ve entelektüel dürüstlük düşünceleri Popper de etik

ilkeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Popper, 2001: 216). Popper ortaya koyduğu bu kavramları on iki *meslek etiği* ilkeyle açıklar. Eski etik görüşün kesin bilgiye sahip olmaya dayalı olduğu, bunu da mantıksal kanıtlamalarla kesinleştirdiği dile getirilir. Bu anlayışın kişisel bilgellik anlayışına karşı olduğunu savunan Popper'e göre eski etik Platoncu bilgellik anlayışı temelinde oluşmuştur. Bu anlayışa göre entelektüellik yetkin olma ve her şeyin bilgisine sahip olma anlamına gelmektedir. Hataya izin vermeyen bu anlayışın hoşgörüsüz olduğu için yetkinliği korumak adına hataların örtbas edilmesine de yol açtığı öne sürülür. Eski etik görüşünün yerine önerdiği yeni on iki meslek etiği ilkesinin temelinde yanlış yapılabirlik, hoşgörü ve entelektüel dürüstlük yatmaktadır. *Yeni etik anlayış, Bir Dünya Arayışı* adlı eserinde ortaya konmaktadır.

2.1. Yeni Meslek Etikleri

Bu ilkelerden ilki nesnel tahmini bilgimizin, insanoğlunun üstesinden gelebileceğinin çok ötesinde olmasıdır. İkincisi, tüm hataların önüne geçmek ya da yalnızca önüne geçilebilir hatalardan kaçınmanın olanaksız olduğu. Üçüncü, kuşkusuz görevimizin olabildiğince hatalardan sakınmak olduğu. Dördüncüsü, kuramların arasında kendini en iyi sağlamış olanlarda bile gözden kaçan hatalar olabileceği. Beşincisi, bu nedenle hatalara karşı davranışımızı değiştirmek zorunda olduğumuz. Altıncısı, yeni anayasanın hatalar elverdiğince kaçınmayı öğrenmek için aslında hatalardan bir şeyler öğrenmek zorunda olduğumuza vurgu yapması. Yedincisi, hatalarımız konusunda sürekli tetikte olmamız gerektiği. Sekizincisi, zorunlu olarak özeleştiriler tutumunu ve dürüstlüğünü taşımamız gerektiği. Dokuzuncusu, yanlışlarımızdan bir şeyler öğrenmek zorunda olduğumuzda ve başkaları hatalarımızı işaret ettiğinde hatalarımızı kabul etmeyi hatta bunu minnetle karşılamayı öğrenmemiz gerektiği. Onuncusu, hataların bulunması ve düzeltilmesi konusunda diğer insanlara özellikle de farklı ortamlarda yetişmiş ve farklı düşüncelere sahip insanlara gereksinimimiz olduğunu unutmamamız gerektiği. On birincisi, özeleştirinin en iyi eleştiri olduğu ve başkaları tarafından eleştirilmenin de bir gereklilik olduğunu öğrenmemiz gerektiği. On ikincisi, akılcı eleştirinin her zaman özgün olmak zorunda olduğunu unutmamamız gerektiğidir (Popper, 2001: 217-219).

Bu ilkeler gözönüne alındığında yukarıdaki ilkelerin Popper'in ortaya koyduğu yeni bir meslek etiği ilkelerinin *meslek ahlakı* olarak da değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır. Meslek etiği tek tek mesleklerde karşılaşılabilecek genel-geçer sorunlar için konulmuş ortak normlardır. Sözü edilen ilkeler de böyle türden ilkeler gibi görünmektedir. Popper her ne

kadar ortaya koyduğu ilkelerin doğrudan hoşgörü ve entelektüel dürüstlük değerlerine dayandırsa da bunları bütünlüğünde etik ilkeler olarak görmemiz mümkün görünmüyor (Popper, 2001: 2016). İlkeler incelendiğinde hoşgörü ve dürüstlüğün yanında doğruluk, akılcı tutum ve sorumluluk gibi kişi değerlerinin de oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle sözü edilen ilkeleri bu değerlerle bağlantısında ele almak ilkelerin etik ilkeler olup olmadığının ayrımını yapmada bize kolaylık sağlayacaktır.

Birinci ilkenin otoriteyi kabul etmediğini söylemek gerekir. Otoritenin reddi aynı zamanda baskıcı tavrın da reddi demektir. Baskıcı tavrın yok olması bir anlamda hoşgörünün egemen olması anlamına da gelir. Irk, dil, din, kültür farklılıklarıyla birlikte aynı dünyada yaşamaya çalışan biz insanların, bu farklılıkları bir dezavantaja değil, avantaja dönüştürebilmemiz için hoşgörü gibi bir değer yol gösterici olduğunu söylerken Popper, haksız değildir.

İkinci ilkenin kabulü aslında kişiyi yanlış yapabileceğini kabul etmeye götürmektedir. Böyle bir ilkeyi benimsemek yapılan hatayı kabul etmeyi de beraberinde getirmektedir. Bir kişinin yaptığı hatayı kabul etmek aslında hatanın sonucunun sorumluluğunu almaya bizi götürecektir. Üçüncü ilke ikinci ilkenin bir açıklaması gibidir. Hata yapmamak için kaçınmak sorumluluğunu taşırken yine de hata yapmak bazen kaçınılmaz olabilir. Hatayı sıfıra indirmek her zaman mümkün olmuyorsa o halde hatanın kabul edilmesinin önemi bu noktada daha büyükmektedir. Dördüncü ilke bir düşünceyi doğrulamaya çalışırken gözden kaçabilecek hataların olabileceğini, bu yüzden de hataları göz ardı etmemek için düşüncemizi yanlışlamaya çalışmamız gerektiğine işaret etmektedir. Beşinci ilkede ise eski etik görüşte egemen olan hatalara karşı yaklaşımın değişmesi gerektiğini dile getiren Popper, uygulamadaki etik reformların bununla başlaması gerektiğine vurgu yapar. Çünkü eski etik anlayışta hatalara karşı olan tavır, bu hataların örtbas edilmesine yol açmaktadır. Bu ilkeyle hataların örtbas edilmesinin önüne geçmeye çalışan Popper'in bu tavrı, etik bir sorumlulukla açıklanabilir. Bu tavrın önemini bir örnekle daha iyi görebiliriz. Tıp doktorunun yaptığı bir hatadan dolayı hastanın daha büyük problemlerle karşı karşıya kalması haberlerde fazlaca karşılaştığımız bir durumdur. Ancak görülmektedir ki bu duruma yol açan tıp doktorlarının çoğu hataların kendisinden kaynaklanmadığını öne sürmektedir. Örnekte de görüldüğü üzere hataların örtbas edilmesinin önüne geçmek aslında mesleki sorumluluktur da. Altıncı ilke hatalardan bir şeyler öğrenmemiz gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu gerekliliğin aslında bir zorunluluk

olduğunu dile getiren Popper, hataları örtbas etmekle ilgili şu açıklamayı yapar: “Yanlışları örtbas etmek, entelektüel açıdan yapılabilecek en büyük hatadır” (Popper, 2001: 218). Popper’in hatadan ders alınması gerekliliği yaklaşımı hataya karşı hoşgörülü bir tavır takınmayı da gerekli kılmaktadır. Bunu gözden kaçırmak bu ilkelerin özünü gözden kaçırmaktır. Yedinci ilke sürekli hataların peşinde olmayı gerektirir. Aslında bu tavır entelektüel bir sorumluluktur. Popper’e göre ancak sürekli hatanın peşinde olunursa hatanın kaynağına ulaşılabilir. Sekizinci ilke yedinci ilkenin nasıl gerçekleştirileceğini daha açık bir hale getirmektedir. Bu ilkeye göre ilk yedi ilke özeleştiril tutumu ve dürüstlüğü zorunlu kılmaktadır. Popper’in eleştirel akıl olarak ortaya koyduğu özeleştiril tutum, toplumdaki tüm bireylerin bir ödevi olarak dile getirilir. Ancak bu ilkeler baz alındığında Popper’in toplumun önde gelen entelektüellerine ithaf ettiği görülmektedir. Dürüstlüğün Popper felsefesindeki önemi ortaya koyduğu ilkelerin etikle/ahlakla bağlantısını daha açık kılmaktadır. Dokuzuncu ilke hoşgörü kavramının önemine vurgu yapar ve hoşgörünün zorunluluğunu gösteren bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatalardan bir şeyler öğrenebileceğimiz düşüncesi başkasının yaptığı hataya karşı hoşgörülü olmayı da beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda bizlerin yaptığımız hatalarda başkaları tarafından hoşgörülme gerektirir. Popper’in burada dile getirdiği hataların affedilebilir olduğunu söylemek değildir. O sadece her zaman hatalara karşı tetikte olmamız gerektiğini savunur. Onuncu ilke hataların bulunması farklı bir bakış açısıyla mümkün olabilir ya da daha kolay olabilir düşüncesine bizi götürür. Bu nedenle farklı kültür, ırk, dil, din özelliklerine sahip olanların çokluğu ve çeşitliliği hataların önüne geçme ihtimalini artıracaktır. O halde Popper bu ilkeyle aslında tüm toplumu kapsayan, ahlaki bir normu aşan bir hoşgörü ortamından söz etmektedir. Milliyetçilik, ırkçılık gibi ideolojilerden dolayı yaşanan savaşlara tarihten bakılacak olursa aslında hoşgörüye ne kadar ihtiyacımız olduğu konusunda Popper’e hak vermemek pek mümkün görünmüyor. On birinci ilke kendi içimizde yaptığımız muhakemenin en iyi eleştiri olduğu ve bununla birlikte başkaları tarafından eleştirilmenin de gereklilik olduğunu öğrenmek zorunluluğunu savunur Popper. Burada kullandığı ‘öğrenmek’ kavramına dikkat etmek gerekir.

Popper’in dile getirdiği yeni meslek etiği ilkeleri öğrenilebilir ilkelere dir. Sözü edilen ilkeleri bir yanıyla ahlaki normlar olarak da değerlendirebiliriz. Ne var ki hoşgörü, sorumluluk Popper felsefesinde kişi değerleri olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde yukarıda sözü edilen meslek ilkelerinin meslek üyelerince öğrenilebilir ilkelere olması, bu ilkelerin kazanılmasının ancak eğitim ile mümkün olduğunu göstermektedir.

Peki Popper'in dile getirdiği ve etik ile bağlantısını tartıştığımız bu ilkelerin siyaset felsefesi açısından önemi nasıl ele alınabilir? Daha önce de dile getirdiğimiz gibi, bu etik ilkeler yeni bir meslek etiği ilkeleri olarak karşımıza çıkıyor görünmektedir. O halde Popper'e göre sözü edilen ilkeler özellikle politikacıların etik anlayışıdır. Bununla birlikte Popper'in ifade ettiği "entelektüel meslekler etiği" sadece siyasetçilerin etik anlayışı değil, aynı zamanda "bilimadamlarının, tıpçıların, hukukçuların, mühendislerin, mimarların, devlet memurlarının" etik anlayışıdır (Popper, 2001: 216). Popper yeni meslek etiği görüşü olarak ortaya koyduğu ilkeleri bir öneri olarak alınması isteğini şu sözlerle dile getirmiştir. "Lütfen bu söylediklerimi öneriler olarak düşünün. Bunlar, etik konusunda da tartışılabilir ve iyileştirilebilir öneriler getirilebileceğini göstermeyi amaçlıyor" (Popper, 2001: 219).

Popper "yeni bir mesleki etik anlayışını" doğrudan doğruya hoşgörü ve dürüstlikle ilgili görmektedir. Ne var ki dile getirdiği mesleki etik ilkeler neyi yapıp neyi yapmamız gerektiğini dile getiren ahlaki normlar olarak da değerlendirilebilir.

2.2. Siyaset Felsefesi Alanında Etik ve İnsan Aklının Önemi

Çoğulculuğu savunan Popper'e göre Kant bir çoğulcuydu (plüralist), insanoğlunun koyduğu ve hedeflediği çeşitliliğin farkındaydı. Bu nedenle çoğulcu ve açık toplum düzeninin savunucusuydu. Bu görüşünü desteklemek için Popper Kant'ın şu sözlerini tekrar dile getirir: "Aklını kendin kullanmak cesareti göster!" (Kant, 2000: 1). Kant'ın yaşamı anlamlandırmak için dile getirdiği insanın kendi aklını kullanma çağrısı Popper açısından doğru ve yerinde bir çağrı olarak değerlendirilir.

Popper akılcı ve aydınlanmacı olduğunu söyler. Ancak yanlış anlaşılacak için akılcılıktan söz ederken ne demek istediğini açıklar. Ona göre akılcılık hataların ve yanlışların eleştirisi, özellikle başkalarının eleştirisi ama özeleştirici aracılığıyla da bir şeyler öğrenebileceğimiz kanısıdır.

"Uşçu basitçe, haklı olmaktan çok öğrenmeye değer veren; yabancı fikirleri olduğu gibi kabullenmek yerine kendi fikirlerini başkalarının eleştirisine açarak ve başkalarının fikirlerini eleştirerek öğrenmeye açık olan insandır" (Popper, 2005: 129).

Bir görüşün kabul edilmesi ya da reddedilmesi asla sadece akla dayanmaz; ama bu şekilde akılcı yaklaşım, yani eleştirel tartışma, bir fikri farklı açılardan görmek ve adilce doğru değerlendirmek için gerekli olan olgunluğu verebilir.

Popper aydınlanma kavramından ise akıl kavramından daha geniş bir anlamı kast etmektedir. Aslında Kant'ın bilgiyle kendini bağımlılıktan kurtarma düşüncesi ve çağrısı Popper'in aydınlanma kavramına yüklediği anlamı oluşturmaktadır. İnsandan beklenen kendi aklını kullanarak kendi değerlerini oluşturması, kendi değerlendirmelerini yapmasıdır. Bu değerlendirmelerin doğru değerlendirmeler olması için elbette bilgiye dayanması gereklidir. Bunların hepsi aydınlanma kavramının beraberinde getirdiği bir kurtuluştur. Böyle bir kurtuluşun farkında olan kişi ne kendini dini peygamber gibi en yüksek ve en bilgili ilan edecek ne de bir başkasının ya da bir grubun fikirlerini hiç sorgulamadan kabul edecektir. Popper için aydınlanmacı hiç kimseyi ikna etmeye çalışmaz; aksine karşısındaki kişiyi biraz sarsmak ve düşünmeden kabul ettiği fikirler üzerine özgürce eleştirel fikirler oluşturmasını sağlamak için çabalar (Popper, 2001: 147-149).

Akılcı ve aydınlanmacı düşünce hak ve özgürlükler konusunda bizleri önemli bir noktaya işaret etmeye götürür. Özgürlük, insanın yaşamı anlamlandırması için zorunludur. Eleştirel akıl da özgür düşüncenin temelidir. Özgür düşünce de politik özgürlüğün temelindedir. Böylece eleştirel tartışmaların olduğu, özgür düşüncenin yaygın olduğu toplumlarda felsefe, bilim ve sanat sürekli önplanda olup gelişme gösterecektir. O halde akılcılık ve aydınlanma politik özgürlüğü şart koşmaktadır.

Politik alandaki özgürlükle ilgili görüşlerini dile getirirken Popper, insanın zihince özgürlük isteminin yanında hayvanlarla ortak olan bedensel özgürlük isteminin de olduğundan söz eder. Bu noktada Kant'ın görüşünden yararlanır. Kant, bu sorunu devletin bireyin özgürlüğünü sadece insanların birlikte yaşamasının gerektirdiği ölçüde sınırlaması ve bu gerekli özgürlük sınırlanmasının devletin bütün vatandaşları için olabildiğince eşit ölçüde etkilemesi talebiyle çözer. Tabii ki bu çözüm Popper'e göre kavramsal bir çözümdür. Çünkü olaylarda özgürlük kısıtlamasının gerekli olup olmadığı sorunu ya da her vatandaşa eşit bir özgürlük sınırının konulup konulmamasını kontrol etmek oldukça zordur. Bu nedenle Kant'ın çözümü bize bir politik özgürlük ölçütü vermemektedir. Bu duruma karşılık Popper, sorunun çözümünde yeni bir ölçüt ortaya koyar. Bu ölçüt hükümet değişikliği istenildiğinde kan dökülmeksizin yönetimin değiştirilebilmesidir (Popper, 2016: 135).

O halde yöneticilerden kan dökmeden kurtulabiliyorsak, politik özgürlüğe de sahibiz demektir. Popper ideolojilerden kurtulup politik özgürlüğü sağlayacak çok partili bir sisteme geçilmesi gerektiğinden yanadır. Hatta bu sistemin programını bile *Hayat Problem Çözmektir* adlı eserinde dile getirmiştir. Programın içinde altı probleme yönelik altı çözüm

yolu bulunmaktadır. Bunlar: Sorumluluğun kontrolünde daha fazla özgürlük, dünya barışı, yoksullukla savaş, nüfus patlamasıyla savaş, şiddetten arındırılmış bir eğitim, bürokrasiye egemen olma ve onu kısıtlama (Popper, 2016: 249).

Sözü edilen ilk sorun, bir devlette kişilerin kendi potansiyellerini gerçekleştirmeleri için gerekli olan tüm hak ve özgürlüklerinin hem sağlanması hem de güvence altına alınmasıdır. Bunu yaparken devlet, tanıdığı özgürlüklerin yanında vatandaşlarının her birine sorumluluklar verecektir. Böylesi bir toplumda herkes kendi sorumlulukları doğrultusunda barışçı, şiddet içermeyen yollarla problemlerin çözümünün sağlanması noktasında uzlaşacaklardır. Sözü edilen ikinci sorunun çözümü için tüm toplumların birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Silah sanayi ve bilimin bu kadar gelişmesiyle tüm insanlık bir tehdit altına girmiştir. Bu yüzden tüm insanlığı ilgilendiren bu problemin çözümünde işbirliği yapmak zorunludur. Üçüncü sorunun çağa özgü bir sorun olmaktan çıktığını dile getiren Popper, basit kamusal tedbirlerle bu sorunun çözümüne ulaşılabileceğini savunmaktadır. Dördüncü sorunun çözümünde insanların bilinçlendirilmesi yatmaktadır. Problemin temelinde cehalet, bilgisizlik ya da bilinçsizlik olduğunu öne süren Popper, koşulları iyileştirilemeyen çocuklar ve kendi kendine yetemeyen toplumlar oldukça önemli politik ve etik sorunlar ortaya çıkarır düşüncesindedir. Bu noktada beşinci sorun gündeme gelmektedir. Beşinci sorunun çözümü çocuklarımıza olan sorumluluklarımızı hatırlamaya bizi götürmektedir. Çocukların eğitimini toplumun devamı için değil, insanlığın devamı için önemseyen Popper, şiddetten uzak, çocukların kendi aklını kullanma cesaretini gösterebilecekleri, kendi ilgi ve becerilerini görüp, kendi potansiyellerini gerçekleştirebilecekleri hem özgür hem de sorumlu bireyler olarak yetiştirilebilecekleri bir eğitim sistemi önerir. Altıncı sorunun çözümü noktasında iktidarın denetlenmesi için muhalefetin aktifliği önemli bir rol oynar. Ancak burada tek tek vatandaşların da iktidarı denetleme ve iktidara halkın çıkarlarına uygun kararlar almayı sağlama açısından sivil toplum örgütleri kurma sorumluluğu vardır. Denetleme ve kısıtlama iktidarın kendi çıkarlarına uygun değil, toplum çıkarlarına uygun kararlar almasını zorunlu kılacaktır (Popper, 2016: 249-251).

Popper'e göre iyimserlik hepimizin ödevidir. Bu görüşünden dolayı Popper iyimser bir filozof olarak görülmüştür. Hatta çoğu zaman bu iyimserliği yüzünden eleştirilmiştir. Ancak o, iyimserliğin insanlığın ödevi olduğunu söylerken temelde geleceğin biz insanların elinde olduğu ve tarihi yapanın da değiştirenin de yine bizler olduğunu, bu nedenle geleceği

oluşturacak ve kuracak olanların da biz insanlar olduğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla her şey çok güzel olacak gibi bir yargıdan hareket edilmez. Her şeyi daha anlamlı ve daha değerli yapmak bizlerin elindedir düşüncesinden hareket eder. O halde geçmişte olanların insanın sorumluluğunda olduğunu hatırlatırken gelecekte olacaklar için de hep birlikte bizlerin sorumlu olduğuna vurgu yapan Popper, insanın gelecekte sorumlu olması ile ilgili şu sözleri dile getirir: “Bu yüzden kötü bir şeyi önceden bildirmek yerine, geleceği daha iyi yapabilecek şeyler için emek vermek hepimizin ödevidir” (Popper, 2016: 258). Böyle düşünüldüğünde Popper’in insan potansiyeli ve değeriyle ilgili unutulmuş noktaları hatırlattığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda yaşama anlam katan, özgür, cesaretli insan yaptıklarının sorumluluğunu da bir yük gibi taşıyan insan görüşüne işaret etmektedir. İnsanın onuru insanın sorumluluğundadır. Bu nedenle herkes bu sorumluluğun bilgisine sahip olmalı ki bu bilinçle insanın onuruna zarar verecek eylemlerde bulunmasın. Bu noktada böyle bir eğitim sistemini kurmak yine biz insanların sorumluluğundadır (Popper, 2016: 250).

Yaşamak her şeyden önce ve her şeyin üstünde bir sorun çözme süreci olarak görülmektedir. Bu nedenle sorun çözmeye elverişli toplumlar talep etmektedir. Sorun çözme hem yanlışlanabilirlik ilkesinden hareketle deneme-yanılmaya hem de sorunun doğru değerlendirilmesine dayalıdır. Her iki yaklaşım için de eleştirel akıl önplana çıkmaktadır.

Popper hiçbir zaman ahlaki seçimden vazgeçmemiştir. Çünkü eleştirel akılçılık ahlaki seçim ile temellendirilir. Bu nedenle rasyonellik problemine ilişkin bir çözüm olan ahlaki arka planı, onun bilim ve siyaset felsefesinin bir ön varsayımıdır (Gattei, 2002: 255).

Eleştirel akıl açık toplumun olmazsa olmaz ögesidir. Çünkü açık toplumun oluşturucusudur. Bunun nedeni Popper’in tarihte olup bitenlere bakarak gelecekte olacaklarla ilgili kehanetlerde bulunmanın mümkün olmadığını; aslında yapılacak şeyin içinde yaşadığımız zamanda bir şeyler yaparak, her şeyin daha iyi olmasını sağlamak olduğunu dile getirmesidir. Böyle bir durumda gelecekte sorumlu, geleceği kuran insan görüşü karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ne dinlerin ne de kehanette bulunan düşüncelerin⁴ gelecekle ilgili söylediklerine itibar edilmemeli, geleceği kurmak için hayatı, Sokrates’in ve Kant’ın dile getirdiği gibi, anlamlandırmaya çalışmalıyız. Bu anlam⁵ yaşamda aranacak bir gizil güç değil, insanların kararları ve yapıp ettikleri ile yaşama

⁴ Platon ve Marx’ın öğretileri.

⁵ Popper’in yaşamın anlamı ile ilgili söyledikleri ile tarihin anlamı ile ilgili söyledikleri paraleldir.

katacakları bir anlamdır (Popper, 2001: 145). Tarihi doğru değerlendirerek yapılmış doğru yanlış eylemleri görüp aynı hatalara tekrar düşmemek için çaba harcamaktan başka bize bir şey söylemez. Bu nedenle tarihten geleceğimizi inşa etmesini beklemek insana yakışmayan bir düşüncedir ve ne yazık ki tarihte bunun örnekleri vardır. O halde Popper'in söylediklerinden vardığımız nokta her insanın aslında tarihte alınan kararları, yapılan eylemleri her seferinde tekrar tekrar değerlendirmesi gerektiğidir. Bu değerlendirmenin doğru yapılabilmesi için olaya ve nesneye uygun bir değerlendirme olması gerekir. Bu noktada her toplumun olduğu gibi açık toplumun da önemli bir sorunu olan eğitim konusu ortaya çıkmaktadır.

Egemen bir görüş temelinde yapılan eğitim sistemine, insanların tek tipleştirilmesine karşı çıkılır. Çünkü insanın değeri gereği böyle bir şey mümkün değildir; bu türden bir eğitim sistemine sahip toplumlar insanın değerini gözardı etmişlerdir. İnsan potansiyelinde barındırdığı çeşitliliği eğitimle gerçekleştirecektir. Farklılıkların, çeşitliliğin varolabilmesi için özgür, hoşgörülü bir eğitim gerekmektedir. Bunun sonucunda farklı fikirler ortaya çıkabilecek, bu farklı fikirlerin eleştirel tartışmalarla toplumlarını ilerletebilecek eserler, icatlar ortaya çıkabilecektir. Böylece diyalektik yöntemin gücü eğitim ile birleşip toplumların açık toplumlara ilerlemelerini sağlayabilecektir.

Özgürce ortaya konan fikirler ancak hoşgörünün egemen olduğu toplumlarda tartışılıp, gelişebilir. Hoşgörü sayesinde insanlar birbirlerini dinlemeyi, başkasına kendini ifade edebilme fırsatı verebilmeyi sağlamaktadır. O halde Popper'e göre, böyle bir eğitim anlayışıyla her türlü şiddetten uzak, kendisinden başkasının hak ve özgürlüklerini farkında olan ve bu hakların koruyucusu olabilen nesiller yetiştirmeyi olanaklı hale getirebileceğiz. Daha kavramsal söylenirse, bu düşünce Kant'ın dile getirdiği, kendinden başkasını yalnız araç olarak değil aynı zamanda amaç olarak da gör, ilkesi ile oldukça bağlantılıdır. Bu nedenle Popper, Kant'ın *dünya barışı* görüşünü ve bunu destekleyen üç eylem ilkesini, Kant'ın çığır açan görüşü olarak değerlendirir (Popper, 2001: 143-144). Ancak günümüz koşullarında felsefenin herkes için bir çözüm yolu olması gerektiğine vurgu yapan Popper, elimizde olan koşulların bu yönde nasıl iyileştirebiliriz noktası ile ilgili de bir şeyler söylenmesi gerektiğini savunur. Bu nedenle demokrasi ile yönetilen toplumlar, daha iyi bir dünya arayışında en iyi yönetim şekli olarak değerlendirilir. Ancak demokrasi kendi başına yeterli değildir. Çünkü demokrasi yönetimi *halkın yönetimi* olarak algılanmaktadır. Ancak

halkın yargılması olarak algılandığında açık toplumları oluşturacak bir yönetim şekli haline gelmektedir (Popper, 2016: 174-175).

Halkın yönetime katılması, halkın kendini mecliste temsil eden partilerce mümkün olmaktadır. Ama bu kısmi bir yönetme şeklidir. Halkın yargılması olarak değerlendirilen demokrasilerde ise hem temsilciler hem de iktidardaki kimseler halkın istediği zaman kendilerini iktidardan alabileceği korkusuyla toplumların lehine kararlar almak zorunda kalmaktadırlar. Aksi durumda halk toplumu yönetmeye katılıyor düşüncesi ile alınan toplum lehine olmayan kararlar halkın elinden çıkmış gibi değerlendirilebilir. Burada Popper'in altını çizdiği eleştirel aklın egemen olduğu toplumun, açık toplumun, denetleyici bir toplum olduğudur. Ancak böyle bir toplumun oluşması anlaşıldığı üzere özgürlük, hoşgörü temelinde şiddetten uzak, kendi farklılıklarını gerçekleştiren bireylerin yetişmesi ile olanaklı olacaktır. Aksi takdirde daha önce dile getirdiğimiz açık toplum özelliklerinin gelişmesi için verimli bir ortam mümkün olmayacaktır.

O halde bugünü ve yarını hatalardan arındırarak kurmak bizlerin elindedir. Bu durum tüm insanlık tarihini doğrudan etkileme sorumluluğu demektir. Bu sorumluluk daha önce başka filozofların da dile getirdiği gibi⁶ bir bunalıma sebep olabilmektedir. Bu bunalım, böylesine büyük bir sorumluluğun biz insanların yükümlülüğünde olduğunun farkında olmasıyla başlar.

“Yaşamımızdaki büyük yetkinsizliklerin -kurumsal olduğu gibi kişisel yetkinsizliklerin de- zararsız istirapların, israfın ve gereksiz çirkinliğin gitgide daha çok acıyla bilincine varmamız ve aynı zamanda bütün bunların bir çaresine bakmanın bizim için olanaksız olmadığını, bu gibi düzeltmeleri yapmanın ise, zorluğu kadar da önemli olduğunu fark etmemiz bu bunalımın bir parçasıdır. Bu bilinçlilik, kişisel sorumluluğun bunalımını, insan olma haçını omzumda taşımanın ağırlığını arttırmaktadır” (Popper, 2013a: 204).

Açık toplumun oluşturucusu eleştirel akıl temelini Eski Yunan'dan almaktadır. Popper bu noktada eleştirel aklın oluşturucusu olan temel ilkeler olarak gösterdiği ilkelerin, Sokrates'in dile getirdiği ilkeler olduğuna işaret eder. Bunlardan birincisi, bildiğimiz tek şeyin hiçbir şey bilmediğimiz olması; yani yanılmaz, kesin bilginin olmadığı ilkesidir. İkincisi, yanlışlarımızı düzeltebileceğimiz ilkesidir ki Sokrates bir şey bilmediğini dile getirmesine rağmen uslamamada neyin hatalı olduğunun da mantık yoluyla

⁶ Nietzsche'nin özgür insanının duyduğu bunalım gibi.

kavranabileceğini ortaya koymuştur. Üçüncü ilke ise, Sokrates'in insanları özgürce karar vermekle yükümlü oldukları ve sonuna kadar da bunun böyle olacağını dile getirdiği önermedir. Buradan hareketle açık toplum ve kapalı toplum tanımlarını Popper şu şekilde yapar. "Kapalı toplumu büyüsel ve kabileci toplum olarak, açık toplumu da bireylerin kendi kararlarıyla karşı karşıya oldukları toplum olarak tanımlıyorum" (Popper, 2013a: 205).

Onun yaptığı tanımdan hareketle eleştirel aklın hem ahlaki hem de bilimsel iki hedef taşıdığını dile getirmek mümkündür. Eleştirel aklın etik hedefi, insana yakışır ve yaraşır, potansiyelini gerçekleştirebilecek bir toplumu kurma sorumluluğunda, bilimsel hedefi ise daha iyi bir dünya arayışında hedefe ulaşılan kadar her seferinde hatalardan yola çıkarak açık toplum için tekrar tekrar deneme-yanılmaya başvurmaktır. Hiçbir bilimin altında etik bir temelin olmamasının mümkün olmadığını dile getiren Popper, siyaset felsefesinin böylece iki temelini ortaya koymuş olmaktadır.

Popper'e göre yanlışlanabilirlik Sokrates'in "Bildiğim tek şey var o da hiçbir şey bilmediğimdir" görüşüne dayanır. Ancak hiçbir şey bilmediğimizi kabul ederek daha doğrusu her şeyi kesin bir şekilde bilebileceğimizi reddederek yanlışlanabileceğimizi de kabul etmiş oluyoruz. Bu nedenle Sokrates'in ahlaki entelektüalizmi, Popper'in siyaset felsefesinde her şeyin ondan türediği bir temel görevi göstermektedir.

2.3. Özgürlük ile Sorumluluk İlişkisi

Popper, hukuksal çerçeve içerisinde, herkesin birbirinin hak ve özgürlüklerini korumaya çalıştığı bir toplumun gerekliliğini anlatır. Bu gereklilik aslında her birimizin bir dileğidir, ancak bu dilek bir tarihsiciliğin ötesinde Kant'ın "kendi aklını kullan" doktrinine göre yaşayarak geleceğin sorumluluğunun bilincine varmaktır.

Politikanın temeli sorunu aslında antik Yunandan itibaren tartışma konusu olmuştur. Özellikle Sokrates'le önplana çıkan bu problem, Kant ile birlikte farklı bir noktaya taşınmıştır. Kant'ın yasalar önünde eşitlik, dünya vatandaşlığı, bilgiyle kendini bağımlılıktan kurtarma, dünyada sonsuz barış düşüncesini yaygınlaştırma konusundaki tutumu Popper tarafından tüm eserlerinde takdir edilir.

Popper siyaset ile ilgili uzunca bir süre yanlış bir sorunun cevabının arandığını ve bu nedenle verilen cevapların da aslında ne olursa olsun kargaşaya dönüştüğünü dile getirmektedir. Burada sözü edilen soru Platon'un *Devlet* eserinde sorduğu ve fazlaca

üstünde durduğu “Kim yönetmeli?” sorusudur. Popper’e göre bu soruya verilebilecek cevaplar tarihte verilmiştir: En iyiler, en bilgiler, doğuştan yöneticiler, efendi ırk, endüstri işçileri ya da halk vb. Bu sorunun hem faydasız hem de karışıklığa sebep olduğunu dile getiren Popper ikinci bir soru ortaya koyar. Tabii ki Popper’den yeteneksiz, bilgisiz, iyi olmayan bir yöneticiyi ya da yönetimi savunması beklenemez. Ancak onun dile getirdiği bu soru bizi ister istemez bir kişi ya da grubu işaret etmek zorunda bırakmaktadır. Bu nedenle de “Siyasal kurumları nasıl örgütleyelim ki kötü ya da yeteneksiz yöneticilerin zarar vermeleri önlenebilsin?” sorusunu ortaya koyar (Popper, 2013a: 136).

Yüzyılın Dersi adlı eserinde Popper ile yapılan söyleşinin bir sorusu “Sizin öncelikli işler listenizden söz eder misiniz?” sorusudur. Popper’in bu soruya verdiği cevap ise “İlk konu barıştır” olmuştur (Popper, 2013b: 47). Aynı eserde eğitim konusunun öneminden söz ederken televizyonu ve benzeri medya araçlarının çocuklar tarafından kullanımı noktasında eğitimin oldukça önemli olduğuna vurgu yapmış, gerektiği zaman bu konuyla ilgili sansüre de ihtiyacın ne yazık ki olabileceğini dile getirmiştir. Bir liberal demokrat olan Popper’e sansürü olumlu olarak dile getirmesine şaşırın gazeteciye Popper sansürden yana asla olmadığını ama özgürlüğün de sorumluluğa bağlı olduğunu belirtir. Eğer herkes gereken sorumluluğu gösterip çocuklara sunulanların etkilerini önceden düşünebilseydi bu konuda sansüre gerek kalmazdı. Dolayısıyla Popper’in felsefesinde eğitimin rolünün çok önemli olduğunu söyleyebiliriz. Eğitimi önemsemeyen toplumlar özgürlüklerin sınırlarının sürekli daralmasına sebep olur, eğitimi önemseyen toplumlar ise özgürlükleri sürekli gelişip artacak toplumlardır.

Popper’in özgürlükle ilgili görüşlerinde Sokrates ve Kant’ın özgürlük kavramları önemli bir yere sahiptir. Çünkü her ikisi de düşünce özgürlüğü uğruna savaş vermiştir ve her ikisi için de özgürlük sadece baskı ve boyunduruktan kurtulma değil insan yaşamının yaşamaya değer tek biçimidir. Kant, Sokrates’ten sonra özgür insan düşüncesini hem bilgi hem de etik alanında yeni bir anlam kazandırarak özgür insanlar topluluğu görüşünü ortaya koymuştur. Çünkü Kant’a göre her insan özgürdür ve insanın aldığı kararlarda özgür olması ona yüklenmiş bir sorumluluktur (Popper, 2001: 145).

İnsanların sınırsız özgür olması, Popper’e göre, başkalarını özgürlüklerinden etmeye sebep olacağından, sınırsız özgürlük mümkün değildir. Kant bu sorunu devletin, insanların birlikte yaşamasını gerektirdiği ölçüde özgürlükleri sınırlaması gerektiği ve bu sınırlamanın bütün vatandaşlar için eşit olması talebinde bulunarak çözer. Ancak bu durumun politik

özgürlük sorununu sadece kavramsal olarak çözdüğünü, politik açıdan bu durumun kontrolünün zorluğunu ortaya koyan Popper, Kant'ın çözümüne ek olarak şöyle bir ölçüt getirir.

“Çoğunluk bir hükümet değişikliğini arzu ettiği takdirde, devletin politik kurumları vatandaşlarına kan dökmeksizin hükümet değişikliğini gerçekleştirmeyi mümkün kılıyorsa, o devlet politik olarak özgürdür (Popper, 2005: 135).

Politik özgürlük bir ilerlemedir, ama tarihte olan ilerlemeleri bir güvence altına alacak tarihsel evrim yasaları yoktur. Bu nedenle insanlık tarihinin gelişmesi ve ilerlemesi tümüyle biz insanların elindedir. Dolayısıyla Popper'in ortaya koyduğu insan görüşü özgür, kendi kararlarını kendisi veren, aklını kimsenin kullanımına açmayan, özgürce verdiği kararların ve yaptığı eylemlerin sonuçlarının sorumluluğunu alan bir insan görüşüdür. İnsan oluşun sorumluluğundan yani aklın sorumluluğundan kaçarsa o zaman hayvanlardan farkı kalmayacaktır. Fakat insan kalmak istiyorsak, o vakit bir tek yol vardır; o da açık toplumun yoludur.

Demek ki ne kadar akla sahipsek onu hem güvenliği hem de özgürlüğü sağlamak için plan yapmakta kullanarak; bilinmeyene, belli ve güvenli olmayana doğru ilerlememiz gerekecektir.

2.4. Açık Toplumda Saygı ve Dürüstlük

Felsefenin ortaya çıkışı kapalı toplumun ve büyü inancının çöküşüne bir karşılıktır. Böyle düşünüldüğünde felsefe, mitosları sınamayı ve eleştirel olarak değerlendirmeyi sağlar (Popper, 2013a: 195).

“Kapalı toplum kabile herşey, birey hiçbir şey inancıyla birlikte çökmüştür. Bireyin girişkenliği ve benliğini ortaya koyması bir olgu haline gelmiştir. İnsan bireyi ile, artık bir kabile kahramanı, bir kurtarıcı diye değil, birey olarak ilgilenme doğmuştur. Yaşantımızda başka bireysel insanlardan daha önemli bir şey bulunmadığı inancı ile insanların birbirlerine ve kendilerine saygı göstermeye çağırılması da öyle anlaşılıyor ki Sokrates'ten gelmiştir” (Popper, 2013a: 196).

Popper'e göre, Sokrates'in insanın yalnızca bir et parçası, bir vücuttan ibaret olmadığını üstünde ısrarla durmasının sebebi, bireyciliğin kabileciliğin çözülmesinden ibaret kalmamasını, bireyin kurtuluşuna layık olduğunu kanıtlamak istemesidir. Sokrates'in

“Ruhlarınıza iyi bakın” ve “Kendini bil” çağrısı bu yüzden olsa gerek. Popper Sokrates’in önemli gördüğü şeylerin bunlar olduğunu sürekli belirtmiş, demokraside ve demokratik devlet adamlarında bunların yeterince kavranmamış olduğunu altını çizmiştir. Sokrates onları fikirce dürüst olmamalarından ve iktidar- siyasetine vurgun olduklarından ötürü haklı olarak eleştirmiştir. Sokrates açık toplumun ön sırada gelen kişilik yanı ile ilgilemiştir. Bu yan siyaset sorununun insan yanıdır (Popper, 2013a: 196-197).

Akıldışıçılık insanın arzu, tutku ve duygularıyla hareket etmesini işaret ettiği için herhangi bir anlaşmazlık karşısında, sorunu yine duygu, arzu ve tutkularla çözmek gerekecektir. Bu yüzden kişilerin çıkarı söz konusu olduğunda sevgi her zaman kolayca nefrete dönüşebilecek, arzu ve tutkuyla sorunu çözmede karşımıza kişiyi öldürmeye kadar gidebilecek akıldışı eylemler ortaya çıkacaktır. İşte bu noktada karşımıza insan hakları ihlalleri çıkmaktadır. Dolayısıyla akıldışıçılık kaçınılmaz bir şekilde insan hakları ihlallerini de beraberinde getirmektedir.

Eleştiriye açık olma, başkalarının eleştirilerine karşı saygılı davranmanın ötesinde onlardan yararlanmaya çalışma, yanlışlarımızdan öğrenme Popper’in eleştirel akılcı yaklaşımının özünü oluşturur. Popper *Açık Toplum ve Düşmanları*’nda şöyle diyor:

“Akılcılığın eleştirel argümanlara kulak vermeye hazır olma ve deneyimden öğrenme tutumu olduğunu söyleyebiliriz, akılcılık temelde şunu kabul etme tavrıdır: ‘Ben yanılıyor olabilirim, siz haklı olabilirsiniz, çaba gösterirsek doğruya yaklaşabiliriz’... Kısaca, akılcı tutum bilimsel tutuma, doğruluğu ararken işbirliğine muhtaç olduğumuz inancına ve argüman yardımıyla zamanla nesnellığe yakın bir şey elde edebileceğimiz inancına çok benzer” (Popper, 2013a: 516).

O halde, hiçbir kimse ya da hiçbir kurum eleştiriden muaf değildir ve bu sebeple eleştirel akılcılık epistemolojik açıdan otoriteye karşı bir tutumdur. Herhangi bir otoriteye tabi olmama ise, birçok kez vurgulandığı gibi, açık toplumun özelliklerinden biridir.

Açık toplum, belli bir toplum hayatını, özgürlük, hoşgörü, adalet, vatandaşların özgürce bilgi peşinde koşmaları, bilgiyi yayma hakları, değer ve fikirlerini özgürce seçmeleri ve mutluluk arayışları gibi o toplum hayatında olmazsa olmaz değerler bütünüdür (Popper, 2001: 205). Popper’in genel savının iki önemli yanı var görünüyor: Bunlardan yöntem bilimsel olanın amacı totaliterliğin tarihsicilik temeline dayanarak liberal demokrasiyi reddetmesinin yanlışlığını göstermektir. Diğeri ise ahlaksaldır; burada

tarihsiciliğin eleştirisiyle mümkün olduğu saptanan liberal demokratik bir programın istenirliği ahlaksal bir bakışla önerilir (Quinton, 1993:151).

Popper'e göre Sokrates ve Platon birbirine taban tabana zıt iki bilge görüşü ortaya koymuşlardır. Platon'dan dinlediğimiz Sokrates'in bilgelik görüşü, Sokrates'in savunmasında anlatıldığı gibi, hiçbir şey bilmediğinin bilincinde olma iken; Platon'un bilgi görüşü ise *Devlet* kitabında dile getirdiği gibi, her şeyin bilgisine sahip olanın devleti yönetmesi gerektiği görüşüne dayanan bilgelik anlayışıdır. Sokrates “kendini tanı” çağrısını tüm insansal bilginin hatalı olabileceği temel düşüncesiyle “ne kadar az bildiğinin bilincine var” anlamında yapmıştır. Bu iki farklı bilgelik görüşü taban tabana zıt iki farklı etik-siyaset hedefi ortaya çıkarmaktadır.

“Kendisini hata yapabilirlğe, kendisinin ve diğerlerinin etik konusunda hiçbir bilgiye sahip olmadığı bilincine sürükleyen işte bu eleştirel yöntemdi ama her şeye karşın etik alanında yeni bir çığır açan yine Sokrates oldu. ‘Haksızlığa uğramak, haksızlık yapmaktan daha iyidir’ diye bilinen bu önemli yaşam felsefesi Sokrates'in bir sloganıdır” (Popper, 2001: 47).

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu tezde Popper'in siyaset felsefesinin ana kavramları etikle ilgisinde ele alınarak tartışıldı. Öncelikle, bu tartışma, siyaset felsefesinde öne çıkan açık toplum, kapalı toplum, tarihsicilik gibi kavramlar çerçevesinde yapılmaya çalışıldı. Bu kavramların odak noktasında, açık toplumu olanaklı kılan *eleştirel akılcılık* kavramı var görünüyor. Açık toplum kavramı ve diğer önemli siyaset felsefesi kavramları olan tarihsicilik, kapalı toplum, vb. birbiriyle ilgili kavramlar olarak karşımıza çıkıyor. Hoşgörü, eşitlik, özgürlük, entelektüel dürüstlük, sorumluluk gibi etik temelli kavramlar ise biri olmadan diğerlerinin de anlaşılmasının mümkün olmadığı kavramlar olarak görülebilir. Önceki bölümlerdeki tartışmalarımızı hesaba katarak dile getirirsek, siyaset felsefesi ile etik değerlerin bağlantı noktasını "eleştirel akılcılık" oluşturuyor, diyebiliriz.

Eleştirel akılcılık tutumunun açık toplum için bir ön koşul olduğunu dile getirmiştik. Açık toplum daha iyi bir dünya arayışının bir sonucu, bir hedefidir. Aslında,

"tüm canlılar daha iyi bir dünya arayışındadır. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler, hatta tek hücreliler, hepsi her zaman aktiftirler. Durumlarını iyileştirmek ya da en azından olası bir kötüleşmeden kaçınmak için çaba harcarlar (...) bütün organizmalar sürekli olarak sorun çözmekle uğraşır. Sorunlar da kendi durumunun değerlendirmesinden ve iyileştirilmeye çalıştığı çevresinden kaynaklanmaktadır" (Popper, 2001: 7).

Sorunları çözmeye arayışı değerlendirmeler, değerler, denemeler ve yanılgıları ortaya çıkarmaktadır.

Buraya kadar söylenenlerden hareketle, Popper'in siyaset felsefesini ortaya koyarken ne amaçladığı üzerine birkaç söz söyleyebiliriz. Popper amacını siyaset felsefesi ile ilgili olan neredeyse tüm kitaplarında dile getirir: Daha iyi bir dünya arayışı! Popper'in daha iyi bir dünya derken neyi kastettiğini anlamak için *açık toplum modeli* hakkında dile getirdiklerini unutmamamız gerekli görünüyor.

Öne sürülen daha iyi bir toplum düşüncesi daha insani bir toplum modeli önermektedir: Şiddetten uzak, hoşgörünün egemen olduğu bir ortamda farklı ırk, dil, din, kültür özelliklerine sahip insanların biraradalığını olumlayan, çoğulcu bir siyaseti benimseyen bir model. Böylelikle Popper'in hoşgörü kavramından ne anladığı bir kez daha ortaya çıkıyor. Ona göre hoşgörü farklı olanın herhangi bir sınırlama ya da zorlamaya maruz

kalmadan varlığını sürdürebilmesidir, diyebiliriz. Bununla birlikte hoşgörü ilkesi ile çelişen düşünce ve tutumlar söz konusu olduğunda, hoşgörünün talep edilemeyeceğine işaret ettiğini tezimizin ikinci bölümünde açıklamaya çalıştık. Bu noktada hoşgörü paradoksu diye adlandırdığı, hoşgörüsüzlüğü hoşgörme fikrini, hoşgörüye sınır çizerek aşmaya çalışmıştır diyebiliriz. O halde insani olan hoşgörü ilkesine uygun olandır.

Açık toplum düşüncesi tarihte varolan kapalı toplum modelleri⁷ ve bu toplum modellerini beslediğini düşündüğü görüşler eleştirilerek oluşturulur.⁸ Kapalı toplum ile açık toplum arasındaki ayırım bizi bu iki toplum modelinin temelinde olan epistemolojik farklılığa götürmektedir.

Popper tarihsici bilgi görüşleri olarak dile getirdiği kapalı toplumu oluşturan epistemolojinin, bilginin tahminden kesin bir farkının olduğunu savunan, bilmenin kesin doğruya sahip olmak görüşünü benimseyen bilgi görüşü olarak dile getirir (Popper, 2016: 92). Popper, kesin bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığını, ancak doğruya yaklaşmanın⁹ mümkün olduğunu ve bu durumun çok değerli olduğunu savunur. Bu yüzden, kesin bilgiye ulaşılacağını ve her şeyi bilmenin mümkün olduğunu benimseyen epistemolojik görüş kapalı toplumların bir oluşturucusu olarak görülmektedir.

“Düşünen canlılar olarak hepimizin ödevi, doğruluğu bulmaktır. Doğruluk, mutlak ve nesnel; ama hemen cebimizde de değildir. Sürekli aradığımız ama genelde çok zor bulduğumuz bir şeydir, doğruluğa yaklaşımımızı da sürekli iyileştirmeye çalışırız” (Popper, 2016: 114).

Doğruluğun nesnel ve mutlak olmasını düşünmenin aslında hiçbir zaman yanılmayacağımızı düşünmekle aynı şey olduğu öne sürülür. Böyle bir durum yanılığlarımız ile doğrularımız arasındaki farkı da ortadan kaldıracaktır (Popper, 2016: 115). Popper’in kesin bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığını ifade ederken göreceli bir yaklaşımı benimsemediğini de aklımızda tutmamız gerekir. O her şeyin bilgisine sahip

⁷ Popper’in kapalı toplum diye nitelendirdiği toplum modeli düşüncesi elbette eleştiriye açıktır ve nitekim kimilerince bu düşünceler eleştirilmiştir. Eleştirilerin hareket noktası açık toplum ve kapalı toplum ayrımının kaba ve indirgeyici bir ayırım olarak ele alınmasıdır. Geçmişte ve günümüzdeki toplumların ne tamamen demokrat ne de tamamen totaliter olduğunu söylemenin mümkün görünmediğini savunan eleştiriler, yarı açık-yarı kapalı ya da yarı demokrat, yarı totaliter gibi çeşitli siyasal sistemler olduğuna işaret etmektedirler (Irzık, 2014: 634).

⁸ Tezin 2. Bölümü içinde sayfa 46-47 de ele alınmıştır.

⁹ Popper *doğruya yaklaşma* düşüncesinin yanlış anlamalara yol açtığını ve haklı olarak da eleştirildiğini, (“getirilen eleştirileri haklı görerek”) bu nedenle bu düşüncesini açık hale getirmeye çalıştığını söyler (Popper, 1998:565-571).

olamayacağımız ama yine de doğruya her seferinde daha yakın bir ortak görüşe ulaşabileceğimizi savunmaktadır.

Doğru bilginin kesin bilgi olduğu görüşünün otoriteyi beraberinde getirdiğini hatırlarsak, bu durumun bizi baskıcı, eleştiriye açık olmayan toplum modeline, yani kapalı toplum modeline nasıl götürdüğünü de açık bir şekilde görmek mümkün olacaktır. Kesin bilgiye sahip olmanın mümkün olduğu kabulünün aynı zamanda her şeyin kesin bilgisine sahip olmanın mümkün olduğu görüşünü de içinde barındırdığına işaret eden Popper, eleştiriyi mümkün kılmanın önündeki en büyük engellerden birinin bu tür bilgi görüşü olduğunu dile getirir. Bu nedenle kesin bilgi görüşü ile ortaya çıkan otorite, özgürlük önünde de bir engel oluşturmaktadır diyebiliriz. Özgürlük yoksa sorumluluktan da söz etmek mümkün olmayacaktır. “Her diktatörlük ahlaksızdır (...) İnsanın ahlaki sorumluluğunu yok eder (...) Diktatörlük insanın sorumluluk sahibi olma girişimlerini, intihar girişimine dönüştürür” (Popper, 2013b: 113). O halde onun felsefesinde özgürlük ve sorumluluk ancak açık toplumla ulaşılacak hedefler olarak karşımıza çıkıyor.

Popper’in özgürlük ve sorumluluk üzerine söyledikleri gözönüne alındığında, özgürlükten kişinin bir otoriteye bağlı kalmadan kendi aklını kullanmasını ve böylece kendi değerlerine göre kararlar almasını, eylemesini; sorumluluktan ise insanın özgür eylemlerinin sonuçlarını üstlenmesi olarak anladığı söylenebilir. Buradan hareketle kendi dünyamızı kurma özgürlüğüne sahipken, aynı zamanda daha insani bir dünya kurma sorumluluğuna da sahip olduğumuz söylenebilir. Böylece sorumluluk, daha önce de dile getirdiğimiz gibi, ancak geleceği iyileştirmenin, daha insani bir iyileştirmenin insanın elinde olduğunun farkındalığı ile mümkündür. Başka bir deyişle sorumluluk, insanın kendisinin üstlenebileceği ve öğrenilebilir bir değer olarak karşımıza çıkıyor. Kendisinin bu durumun farkında olduğu için açık toplum üzerine çalışmalar yaptığını (açık toplumun birinci basımın önsözünde) açıkça dile getiren Popper, tüm entelektüellere de bu farkındalıkla ahlaki sorumluluğu üstlenmeleri için çağrı da bulunmuştur.

“Gelecek çok açık ve bize, hepimize bağlı. Sizin, benim ve diğer birçok insanın, bugün, yarın ve yarından sonra neler yapacağımıza bağlı. Yapacağımız şeylerse, görüş ve isteklerimize, umut ve kaygılarımıza bağlı. Dünyayı nasıl gördüğümüze ve gelecekte karşılaşacağımız fırsatları nasıl değerlendireceğimize bağlı” (Popper, 2013b: 109).

Geleceğe ilişkin duyulan bu kaygı ahlaki bir kaygıdır ve buna sorumluluk diyoruz. Aynı zamanda bu sorumlulukla eylemde bulunmak ahlaki bir seçim olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁰. Ahlaksal seçimin bilimsel bir temeli olmadığını, ancak bilimsel seçimlerin, aynı zamanda eleştirel aklın, her zaman ahlaksal bir temele sahip olduğunu dile getirmiştik. Bu yeni bilim anlayışına vurgu yapan Popper, klasik bilim anlayışını eleştirir. Bu duruma dayanarak siyaset felsefesinin ahlaki bir temeli olduğu düşüncesi, politik alandaki sorunları en aza indirmek açısından oldukça önemli görünüyor.

“Bunun yanında, tarafsızlık fikri, yükümlülük fikrine yol açar (...) böylece önünde sonunda, akılcılık eleştiri özgürlüğünü, düşünce özgürlüğünü ve insanların özgürlüğünü korumak üzere kurulacak toplumsal kurumların gerekli olduğunun kavranmasıyla ilgilidir” (Popper, 2013a: 527).

Popper’in sorumluluk üzerine konuşurken entelektüellerin sorumluluğunun üzerinde ayrıca durduğunu birinci bölümde dile getirmiştik. Ona göre tarihte olan savaşlarda ve diğer insan hakları sorunlarında ideolojilerin yaratıcısı olan entelektüellerin sorumluluğu yadsınamaz. Bununla birlikte entelektüellerin diğer insanlara yol gösterme gibi bir sorumluluğu da vardır. (Elbette böylesine bir sorumluluk özgürlüğü gerektirmektedir.) Bu yüzden biliminsanı bunu yaparken kendini en açık bir şekilde ifade edip, asla karşısındaki insanı hor görmemeli, aşağılamamalıdır.

“Her aydınının özel bir sorumluluğu vardır (...) öğrendiklerini, en basit, en açık ve en alçakgönüllü biçimde açıklamakla yükümlüdür (...) O halde basit ve açık bir şekilde kendini ifade edemeyen susmalı, kendini açık biçimde ifade edebilene kadar çalışmaya devam etmelidir” (Popper, 2001: 99).

O halde aydınların çoğunlukla kendini toplumdan yalıtarak sadece kendi çalışmaları ile ilgilendikleri ve açık toplumun oluşması için aktif bir çaba içine girmedikleri sürece açık toplumların varolması pek mümkün görünmemektedir diyebiliriz.

Entelektüellerin sorumluluklarının yanında yönetenlerin sorumluluklarını da ortaya koyan Popper’e göre, yönetenlerin ilgilenmesi gereken öncelikli konular arasında ilk olarak barış ve eğitim gelmesi gerekliliği yönündeki sözlerini¹¹ hatırlayalım (Popper, 2013: 47-48). Aslında iki ayrı görev olarak ortaya konan barış ve eğitim konuları, onun felsefesinde

¹⁰ Tezin 1. Bölümünde *Ahlak Seçim ve Bu Seçimin Akılcı Tutumla Bağlantısı* adlı başlık altında ele alınmıştır.

¹¹ Tezin 1. Bölümünde *Ulusal Devlet ve Demokrasi* adlı başlık altında ele alınmıştır.

birbirine sıkı sıkıya bağılı iki olgudur. Çoğumuzun kabul edeceği gibi, barışın sağlanmasının yolu eğitimin barışçıl bir sisteme sahip olmasıyla mümkün olacaktır. Şiddetin yadsındığı insani yanın desteklendiği bir eğitim sistemi açık toplumun devamlılığını mümkün kılacaktır. Böyle bir eğitim sisteminin üzerine tartışılacak birçok noktanın olduğunu söylese de tartışmaya açık olmayan bir hususu da dile getirir: hoşgörü eğitimi (Popper, 2001: 206).

Özellikle çocuklar şiddetten hoşlanmamaktadır. Bu durumu kendi öğretmenlik hayatında deneyimlediğini dile getirir (Popper, 2013b: 49). Peki, nasıl oluyor da insan, çocukluk döneminde şiddetten hoşlanmazken daha sonra şiddet uygulayan birine dönüşebiliyor? Bu sorunun cevabı Popper'in insan görüşünde yatmaktadır. Onun felsefesinde insan -daha önce Aristoteles ve Kant'ın da dile getirdiği gibi- hem iyi hem de kötü eyleyebilecek potansiyeli olan bir varlık olarak karşımıza çıkıyor. İnsanın iyi eyleyebilmesi için eğitim sisteminin şiddet unsurlarından arındırılması Popper'in ortaya koyduğu çözüm yoludur. Eğitim etkinliğinde farklı ırk, dil, din, kültür özelliklerine sahip çocukların birarada özgür bir şekilde kendilerini ifade edebilecekleri bir platform oluşturulmasıyla kendinden olmayana karşı bir kin, şiddet duygusu beslenmenin önüne geçilecektir (Popper, 2013b: 54). Onun öneride bulunduğu eğitim modeli üzerine çok fazla şey söylemez; sadece önemli gördüğü ayrıntıları bazı röportajlarında dile getirmiştir. Ancak söyledikleri üzerinden düşünüldüğünde, farklı özelliklere sahip bu çocuklara evrensel temellere dayalı bir eğitim içeriği sunulması gerekliliği sonucunu çıkarmak kaçınılmaz gibi görünmektedir. Böylelikle tek tip, otoriteye bağılı, baskıcı bir eğitim sistemi karşısında özgür bir şekilde düşüncelerin paylaşıldığı, farklılıkların doğruya yaklaşma hususunda avantaja dönüştürüldüğü, dürüst ve saygılı eleştirilerin olanaklı olduğu bir eğitim sistemi yer almaktadır. Sözü edilen ilk eğitim modeli kapalı toplumun eğitim modeli iken ikincisi açık toplumun eğitim modelidir. Açık toplum eğitim sistemi hoşgörünün egemen olduğu bir sistem olarak düşünülmekte ve hoşgörüyü çocuklara bir karakter özelliği olarak kazandırmayı amaçlamaktadır. Popper'in gözünde, daha insani bir toplum oluşturmak ancak böyle mümkün görünüyor.

Buraya kadar söylenenlerden hareketle, daha iyi bir dünya derken daha insani bir dünyayı kasteden Popper'in felsefesi değerlendirilirken hoşgörü, dürüstlük, sorumluluk ile ilgili söyledikleri gözardı edilirse daha insani olanı anlamak mümkün olmayacaktır. Siyaset felsefesinde insani olanın neden değerli olduğu siyasetin insanla ilgili bir olgu olmasında temellendirilebilir. Bu nedenle tam da insanla ilgili olduğu için insanı olumlayan ve koruyan

siyasi düşünceler ortaya koymak önemli olsa gerek. Hele ki çağımızda çoğunlukla azınlıkları gözardı eden, belli grupların çıkarına yasalar oluşturulduğuna dikkat edersek bu durum daha da önemli bir hal almaktadır. İnsani olmayan totaliter toplumlara bakıldığında, yani kapalı toplumlara bakıldığında, baskı ile insana yakışmayan bazı muamelelerin ortaya çıktığını görebiliriz. Örnek olarak Hitler siyasetinin saf Alman ırkından oluşan bir toplum hedefi ve bunun yol açtığı insanlık suçları tarihte bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Örnekler çoğaltılabilir ama hepsinde ortak olan bir bakış açısı söz konusudur: Farklılıkları yadsımak. Hoşgörü düşüncesi, Popper felsefesinde farklı olanın biraradallığını mümkün kılan bir görevi üstlenmiştir. Daha iyi bir dünyaya ancak farklı görüşlerin biraradallığı ile ulaşabileceği düşüncesini hesaba katarsak, hoşgörünün bu nedenle zorunlu bir temel olarak ele alındığını görebiliriz.

Popper'in sürekli barış durumu ile ilgili söylediklerini hatırlarsak, onun barışın önündeki engel olarak atom bombasını değil; şiddeti vareden eğitim ve entelektüellerin mütevazılıktan ve dürüstlükten oldukça uzak olup, gelecekle ilgili sorumluluk almaktan kaçınmalarını gördüğünü söylemek mümkün görünüyor. İdeolojilerin oluşturucusu ve yayıcısı olarak suçladığı entelektüellere, daha fazla entelektüel tevazu üzerine düşünmeyi önerir. Savaşın ortadan kalkması ancak ideolojilerin yokluğunda mümkün olabilir. Böylelikle barış için ideolojilerle savaş yüceltilmektedir diyebiliriz (Popper, 2016:101). Tarihte ideolojiler uğruna yapılan iç savaşlara ve uluslararası savaşlara bakıldığında onun ideolojilerle ilgili tutumunda haksız olmadığı söylenebilir. Bu nedenle Popper'in, kapalı toplum modeli ortaya koyduklarını dile getirdiği ve eleştirdiği özellikle Platon, Hegel ve Marx'ı entelektüel sorumluluktan ziyade ideolojilerin savunucuları olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

Hoşgörülü bir eğitim sisteminin varlığının sürekli barış ortamının varlığına, sürekli barışın sağlanmasının ise açık toplumların devamlılığının bir teminatı olduğuna yukarıda değinmiştik. O halde ebedi barış sorununun, Kant'da olduğu gibi, Popper felsefesinde de önemli bir rol oynadığını tekrar söylemek gerekmektedir. Her iki filozofun barış durumunu sağlamak için ortaya koyduğu görüşler birbirlerinden farklı olsa da, Popper felsefesinde Kant'ın ebedi barış düşüncesinin belirgin etkileri görülmektedir. Bu yüzden olsa gerek o, barış durumunun pek mümkün olmadığını savunanlardan farklı olarak ısrarla barışın sağlanabilir bir durum olduğuna vurgu yapar. "Ancak o büyük problemin, dünya üzerinde

ebedi barışı yaratmanın, çözülemez olmadığına dikkati çekmek istiyorum” (Popper, 2016: 100).

O halde Popper’in barış düşüncesinin temeli Kant’tadır diyebiliriz. Kant ebedi barış düşüncesini *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme*’de ortaya koyar. Altı madde altında ele aldığı ebedi barış sorununu çözebilmek için ulusal ve uluslararası yasalar koyulması ve bu yasaların akıl yasaları olması gerektiğini söyler. Çünkü akıl yasası evrensel bir ilkeye dayanmaktadır. Popper’in de barışın durumunun sağlanması için genel geçer bir temeli olduğunu iddia ettiği eleştirel tutumu bir ön koşul olarak ortaya koyması, ulusal ve uluslararası yasaların bu ön koşul üzerinde temellendirmesi Kant’ın barışın sağlanması konusu ile ilgili söyledikleriyle benzer görünüyor.

Her ne kadar barışın sağlanması hususunda benzer tavra sahip olsalar da barışın sürekliliği konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ebedi barışın sağlanması için silahların bırakılması konusu da bu altı madde için de ele alınan ilk maddedir. Kant silahlanmanın barış durumunu her an ortadan kaldıracak bir tehlike oluşturduğunu savunur. Popper ise silahsızlanmanın barış için önemli bir koşul olduğunu kabul etse de içinde yaşadığımız çağda silahları bırakmanın barışı istemeyen kapalı toplumlar tarafından bir tehlike oluşturabileceğini savunmaktadır.

“Bugün ilk hedefimiz barış olmalı. O da bizimki gibi bir dünyada, Saddam Hüseyin gibi insanların ve benzeri diktatörlerin olduğu bir dünyada zor ulaşılabılır. Biz burada barış için savaş açmaktan korkmamalıyız. Şu anki şartlarda bu kaçınılmazdır. Bu üzücüdür de, ama eğer dünyamızı kurtarmak istiyorsak bunu yapmalıyız. Bu noktada kararlılık belirleyici derecede önemlidir” (Popper, 2016: 229).

Savaşa karşı silahlanmayı kaçınılmaz bir durum olarak gören Popper, silahlanmanın ulusal devletlerde değil, devletlerin temsilcilerinden oluşan bir devletler üstü devlette olması gerekliliğini savunur. Devletler üstü devlette barış durumunun devamı için bir antlaşma yapılmalıdır. Ancak tüm devlet temsilcilerinin oluşturduğu bu grupta daha güçlü devletlerin söz sahibi olmasını, bu grubun elinde bulunan silahların daha güçlü devlet ya da devletler tarafından diğer devletlere karşı kullanılmayacağını; böylece barış durumunun devamı için yapılan anlaşmanın gücü elinde bulunduran devlet ya da devletler tarafından ihlal edilmeyeceğini garantilemek pek de mümkün görünmüyor. Bu nedenle barış için silahsızlanma görüşünü aslında onun daha iyi bir dünya için çıkmış olduğu yolda düştüğü

bir çıkmaz olarak değerlendirebiliriz. Yine de Popper'in sistemli bir etik görüşü olmasa da, bir siyaset bilimin ya da siyaset felsefesinin insanı, insani değerleri gözardı ederek ele alınmayacağına işaret etmesi felsefesinin önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanısıra Popper'in siyaset felsefesini hoşgörü, özgürlük, sorumluluk, dürüstlük gibi insani değerleri dışarda bırakarak değerlendirmenin, onu anlamak için yeterli olmayacağı da bu tezde ortaya koyulmaya çalışıldı. Bu insani değerlere "insan kalmak istiyorsak" (Popper, 2013: 205), her zaman ihtiyacımız var görünüyor. Bunun yolu ise açık toplumdur ve bizi ona götürecek olan eleştirel akılcılıktır.

Popper elbette Aristoteles, Kant ya da Mill gibi ahlak filozofu olarak görülemez. Başka bir deyişle onun etik üzerine bir kuram oluşturduğunu kesinlikle söyleyemeyiz. Öyle görünüyor ki, Popper yazılarında siyaset felsefesinde eksik olduğunu düşündüğü bir şeyi, yani etik temeli talep eder. Aslında siyaset felsefesi (ya da genel olarak felsefe yapmanın) amacını ortaya koyar. Onun etik üzerine söyledikleri de epistemolojisinden, bilim felsefesinden, siyaset felsefesinden hareketle oluşturulabilir. Yani epistemolojisinde, bilim felsefesinde merkezi bir yeri olan eleştirel akılcılığın etik temelleri vardır, diyebiliriz. Bu nedenle, Popper'in felsefesi ancak "etik gözlükler" aracılığıyla görülürse daha açık hale gelecektir. "Popper'in argümanları etik değerler ışığında değerlendirilmezse", onu yanlış anlamayla karşı karşıyayız demektir (Gattei, 2002:242). Çünkü siyaset felsefesinin ele aldığı sorunlar, güçlü etik söylemler içermektedir. Açık toplum üzerine görüşlerini dile getirirken, Popper'in öne sürdüğü düşünce özgürlüğü, eleştirel tartışma vb., bu söylemin açık ifadeleri olarak (etik değerler olarak) görülebilir. Ayrıca, biliminsanın sorumluluğu diye ifade edilenleri de etik bir karar olarak ya da tıpkı Kant'ta olduğu gibi, etik bir seçim olarak, koşulsuz bir buyruk olarak görmemiz olanaklıdır.

Peki, Popper 'etik' derken, neyi ifade etmek istemektedir? Popper etik bir kuramcı olmamakla birlikte, ele aldığı kavramlar dikkate alınır; etiği (ahlakı) bir bilim olarak değil (Popper, 2013a: 527), bilimin temelinde yer alan bir tutumun özelliği olarak gördüğü sonucunu çıkarabiliriz. Çünkü Popper'in eleştirel akılcılığı (bütün felsefesinde merkezi bir konumdadır) bir tutumdur (Gattei, 2002: 247-248). Bu tutum insani sorunların çözümünde, insani ilişkilerde bizden hoşgörü, sorumluluk, saygı, dürüstlük gibi bazı taleplerde bulunmaktadır. Bunlar ise kişi değerleri ya da etik kişi değerleri olarak görülebilir. Bu talep Popper'in gözünde herkes için (nesnel olarak) geçerli olabilecek bir talep olarak görülmektedir. Biliminsanın sorumluluğu olarak düşünüldüğünde ise etik talep biliminsanı

için bir kılavuz ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Popper'in düşüncesinde bu durum, ahlaki bir yükümlülük olarak akılcı bir tutumdur.

Ne var ki bu tutumun ya da etik talebin kimi zaman ahlaki normlar, ahlaki kurallar gibi de dile getirildiğini gördük. Özellikle bu tezde yeni meslek etikleri kısmında sözü edilenleri ahlak kuralları olarak da okuyabiliriz. Bu durumda, Popper'in etik ile ahlak arasında bir ayrım yapmadığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte onun iyimserliği ve insana olana inancı, yüzyüze kaldığımız sorunlara bir çözüm yolu ortaya koyabilmek açısından oldukça önemli görünüyor. Daha önce Hume'ın da dile getirdiği "Filozof olun, olun ama, tüm felsefeniz içinde yine insan kalın" (Hume, 2017: 15) sözünü kendi çağında bizlere tekrar hatırlatıyor olması, gelecekte sorumlu olan bizler için etik bir davet olarak görünmektedir.

4. KAYNAKLAR

- Aristoteles, (1975), *Politika*, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi; İstanbul.
- Aristoteles, (2009), *Nikomakhos'a Etik*, Çev: Saffet Babür, Bilge Su Yayınları; Ankara.
- Baudouin, J., (1993), *Karl Popper*, Çev: Bülent Gözkan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gattei, S., (2002), "The Ethical Nature of Karl Popper's Solution to the Problem of Rationality", *Philosophy of the Social Sciences*, Vol.32, No:2, 240-266
- Güzel, C., (Der.-Çev.), (1998). *Sağduyu Filozofu: Popper*, Bilim ve Sanat Yayınları; Ankara.
- Hume, D., (2017), *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, Çev: Oruç Aruoba, Say Yayınları; İstanbul.
- Irzık, G., (2014), "Karl Raimund Popper", *Siyaset Felsefesi Tarihi* içinde, Ed: Ahu Tunçel-Kurtul Gülenç, Doğu Batı Yayınları; Ankara, ss. 624-637.
- Kant, I., (1984), "Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme (1795)", *Seçilmiş Yazular*, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi; İstanbul, ss.225-266.
- Kant, I., (2000), "'Aydınlanma Nedir?' Sorusuna Yanıt (1784)", Çev: Nejat Bozkurt, Toplum Bilim Aydınlanma Özel Sayısı, sayı 11, İstanbul, ss.17-21.
- Kant, I., (2009), *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Çev: İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu; Ankara.
- Kiesewetter, H., (1995), "Ethical Foundations of Popper's Philosophy", *Royal Institute of Philosophy Supplement*, sayı 39, New York, ss. 275-289.
- Kuçuradi, İ., (2006), *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları; Ankara.
- Kuçuradi, İ., (2010), *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları; Ankara.
- Kuçuradi, İ., (2011), *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları; Ankara.
- Kuçuradi, İ., (2016), *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları; Ankara.
- Kuçuradi, İ., (2019), *Ahlak, Etik ve Etikler*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları; Ankara.
- Kymlicka, W., (2004). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Çev: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; İstanbul.
- Locke, J., (1993), *Political Writings*, Penguin Classics; England.
- Luther, T., (2009) *Hegel's Critique of Modernity*, Lexington Books; United Kingdom.
- Machiavelli, (1985), *Hükümdar*, Çev: Selahattin Bağdatlı, Sosyal Yayınlar; İstanbul.

- MacIntyre, A., (2001), *Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla Etik'in Kısa Tarihi*, Paradigma Yayınları; İstanbul.
- Magee, B., (1990), *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi; İstanbul.
- Nietzsche, F., (2015), *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, Çev: Murat Batmankaya, Say Yayınları; İstanbul.
- Özlem, D. (2012), *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Notos Kitap Yayınevi; İstanbul.
- Özlem, D., (2015), *Kant Üstüne Yazılar*, Notos Kitap Yayınları; İstanbul.
- Pieper, A., (2012), *Etiğe Giriş*, Çev: Veysel Atayman-Gönül Sezer, Ayrıntı Yayınları; İstanbul.
- Platon, (2010), *Sokrates'in Savunması*, Çev: Özgü Çelik, Say Yayınları; İstanbul.
- Popper, K. R., (1995), *Tarihselciliğin Sefaleti*, Çev: Sabri Orman, İnsan Yayınları; İstanbul.
- Popper, K. R., (1998), *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, Çev. İlknur Aka-İbrahim Turan, YKY; İstanbul.
- Popper, K. R., (2001), *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, Çev: İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları; İstanbul.
- Popper, K. R., (2006), *Bitmeyen Arayış*, Çev: Mustafa Acar, Plato Film Yayınları; İstanbul.
- Popper, K. R., (2013a), *Açık Toplum ve Düşmanları*, Çev: Mete Tunçay ve Harun Rızatepe, Liberte Yayınları; Ankara.
- Popper, K. R., (2013b), *Yüzyılın Dersi*, Çev: Ceyhan Aksoy, Plato Film Yayınları; İstanbul.
- Popper, K. R., (2016), *Hayat Problem Çözmektir*, Çev: Ali Nalbant, Yapı Kredi Yayınları; İstanbul.
- Quinton, A., (1981), "Özler Olmadan Siyaset", *Çağdaş Siyaset Felsefecileri*, Der: Anthony De Crespigny-Kenneth R. Minogue, Çev: Nejat Bozkurt, Toplumbilim Aydınlanma Özel Sayısı, sayı 11, İstanbul, ss.17-21.
- Shearmur, J., (1996), *The Political Thought of Karl Popper*, Routledge; London,
- Tepe, H., (2009), *Etik ve Meslek Etikleri*, Türkiye Felsefe Kurumu; Ankara.
- Tunçel, A.- G., Kurtul (Ed.), (2014). *Siyaset Felsefesi Tarihi*, Doğu Batı Yayınları; Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Deniz BERK ALBAYRAK

Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara / 25.01.1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi /Fen Edebiyat Fakültesi /Felsefe

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (YÖKDİL: 52,50)

İş Deneyimi

Stajyer Öğretmen (2012-2013) Pİ Eğitim Kurumları, Çankaya \ Ankara

Stajyer Rehber Öğretmen (2013-2015) AÇI Dergisi Dershaneleri, Efeler \ Aydın

Kadrolu Rehber Öğretmen (2015-2017) Bilişim Temel Lisesi, Yenimahalle / Ankara

Kadrolu Rehber Öğretmen (2017-2019/Ocak) Elit Anadolu Lisesi, Kemalpaşa / İzmir

İletişim

e-posta Adresi : berkdeniz0690@gmail.com

Tarih : 28.06.2019